MONS AUREUS

часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

БРОЈ

34

2011

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

MONS AUREUS

Часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

Година IX • 2011 • број 34

Издавач
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

За издавача
Драган Мрдаковић

Редакција
Академик Ристо Василевски, мр Татјана Лазаревић Милошевић,
Драган Мрдаковић, мр Драгољуб Перић, др Добривоје Станојевић

Главни и одіоворни уредник
Драган Мрдаковић

Лектура и коректура
Мр Татјана Лазаревић Милошевић

Графички уредник
Горан Филиповић

Адреса
Народна библиотека Смедерево
Карађорђева 5 • 11300 Смедерево • тел/факс: +381 26 222 270
e–mail: smedbib@eunet.rs • knjigohraniteljica@open.telekom.rs
www.biblioteka-smederevo.org.rs

Штампа
Штампарија NEWPRESS, Смедерево

Тираж: 300 примерака

Часопис излази четири пута годишње. Годишња претплата: 2000 динара, за иностранство 80 евра. Цена једног примерка 500 динара. Претплату слати на рачун Народне библиотеке Смедерево 840–11668–44. *Mons Aureus* је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3525. Часопис се финансира средствима из буџета града Смедерева.

ISSN 1451–3846

Садржај

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ . . . . . *страна* 7

Владимир Висоцки
ДВЕ МОЛБЕ 9
ПЕСМА О ЗЕМЉИ 10

Миливоје Пејчић (1948–2009)
ЗВЕЗДАНА РОСА 11
НЕНАПИСАНОЈ ПЕСМИ 11
ДУГМЕ 12
РИМА 12

Јевросима Ристовић
КУЛЕ ОЗИДАНЕ НЕ ЧУЈЕМ 13
КАМЕН НА КАМЕН 14
ДАЛЕКА ЗДРАВИЦА 14

Мира Цветковић
ДАЛЕКОМ ПРИЈАТЕЉУ 15

Обрен Ристић
СУТРАШЊИ ВАРВАРИ 17

Владан Петковић
ГОРКА КОРА ХЛЕБА 18

СКРИПТОРИЈУМ . . . . . *страна* 19

Зоран М. Мандић
УНУТРАШЊА ПРИЧА ГГК 21

Драгослав Симић
ДАН И НОЋ И ОПЕТ ДАН 25

Јадранка Чавић
ЛАВИРАЊЕ 28

Серіеј Станковић
ПУРПУРНА РЕКА 31

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН . . . . . *страна* 33

Санде Стојчевски
ДОГАЂАЈ И РЕЧЕНИЦА, СВЕТ И ТЕКСТ 35

Марко Недић
ПРИЧЕ ДРАГАНА ДРАГОЈЛОВИЋА 39

Милета Аћимовић Ивков
ПО РАЗВОЂУ СМИСЛА 49

Милица Јефтимијевић Лилић
ШВЕДСКА КЊИЖЕВНОСТ
КАО РЕПРЕЗЕНТ КУЛТУРЕ И ЖИВОТА ТЕ ЗЕМЉЕ 53

Душан Стојковић
АНЂЕОСКИ ДАХ ЕСЕЈИСТИКЕ 58

Воја Марјановић
АУТОБИОГРАФСКА ХРОНИКА О СМЕДЕРЕВУ
И ЊЕГОВОМ ЖИВОТУ ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА 62

Љубиша Ђидић
АНТРОПОЛОГИЈА О КАМЕНУ И ВОДИ 65

ФОКУС . . . . . *страна* 67

Игор Живковски
НАЈВЕЋЕ ПРАВО (ЗНА БИТИ) НАЈВЕЋА НЕПРАВДА,
М. ТУЛИЈЕ ЦИЦЕРОН (SUMMUM IUS,
SUMMA INIURIA, M. TULLIUS CICĔRO) 69

Живица Туцић
КАЛЕНДАРИ И ЦРКВА 75

Драгослав Граочанкић
ЈЕЗИЧКО САМОСПУТАВАЊЕ:
ИМА ЛИ ШТЕТНИХ ПРАВИЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ? 87

ГОДОВИ . . . . . *страна* 95

Марина Ковачевић
О НЕОБИЧНОСТИ ПРИПОВЕТКЕ
ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА 97

БАШТИНА . . . . . *страна* 103

Велимир Младеновић
ВИКТОР ИГО И СРБИ 105

БЕСЕДЕ . . . . . *страна* 111

Милосав Тешић
ИЗМЕЂУ СМЕДЕРЕВА И КУПИНОВА 113

Џон Ф. Дин
НЕШТО САСВИМ СТАРО, АЛИ САСВИМ ИСТИНИТО 116

СЦЕНА . . . . . *страна* 117

Бранислава Лијешевић
ТВРЂАВА ТЕАТАР – ЈЕДНА КУЛТУРНА МИСИЈА ВИШЕ 119

ГАЛЕРИЈА . . . . . *страна* 125

Сања Домазет
ФОТОГРАФИЈА КАО ТАЈНА 127

ДОБРО . . . . . *страна* 129

Градимир Стојковић
О ТЗВ СТАЊУ
У ТЗВ КЊИЖЕВНОСТИ НАМЕЊЕНОЈ ДЕЦИ 131

Јасна Миленовић
МАМА НЕКАД И САД 133
ДА ЈЕ МАМА ХОБОТНИЦА 134
РАЗГОВОР 134
БРКАТЕ ДЕВОЈЧИЦЕ 135

Данијела Костић
ДОБИЛА САМ БРАТА 136
МАЛА НОЋНА МУЗИКА 138

Ана Павловић
КЛИКЕРИ 140
МАЛА ГЛАВА 141
НЕКАДА ДАВНО... 142

ЕКСЛИБРИС . . . . . *страна* 145

Јелена Јеремић
МРЕЖА ОГРАНАКА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО –
ДОСТУПНОСТ БИБЛИОТЕЧКЕ ГРАЂЕ
СЕОСКОМ СТАНОВНИШТВУ 147

MONS AURIUS

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ

Владимир Висоцки

ДВЕ МОЛБЕ

(М. Шемјакину – другу и брату)

Сањао сам сотоне, ровце и пацове. Ја
Терам их, стењем и проклињем.
Уместо њих угледах пехар вина.
Он шапће: „Излаз постоји – до дна –
Вина! И престаће борба,
Приказе се повлаче, срце и преткоморе
Опустиће се и оклоп отопиће се!"
Ја – опет – ја, верујте ми сад, ја
Уместо бесмртности молим малчице –
Широки друм, сукнени огртач, коња као друга
Покорно молим главе погнуте:
„Чувајте се Бога, ако не мене –
У име Милосрђа не плачите!"

Поштујем Фауста и Доријана Греја,
Но – душу – Ђаволу – нипошто не!
Зашто Циганке гатати почеше?
Дан смрти оне ми одредише...
Ти Боже дан тај чувај –
У календар свој не бележи или
У последњем трену узми па измени
Да чекао не би, вране да лебделе не би
Да не би тужно јагањци блејали
Да се људи у сенци не би подсмевали
Од њих од свих, о Боже ме саклони
Брзо, јер они су ми душу
Сумњама и страхом отровали.

(Париз, 1. VI 1980. г.)

ПЕСМА О ЗЕМЉИ

(Песма из филма Синови одлазе у бој)

Ко каже: „Све сагоре до темеља,
Више у Земљу не бацајте семена...”?
Ко каже, Земља је умрла?
Не, привремено, она је занемела.

Материнство није одузето Земљи,
Није исушена, кô што нису мора,
Ко поверова, да Земљу спалише?
Не, поцрне само она од бола.

У прорезу, рововови леже
И јаме кô ране зјапе
Огољени нерви Земље
Неземаљске патње знате.

Поднеће она све, дочекати.
У богаље Земљу не уписуј!
Ко каже да Земља не пева,
Да је заувек занемела?

Не, одзвања она, јеца мукло,
Из свих својих рана, из одушка,
Чизмама не гази душу.
Ипак Земља? – то је наша душа.

Ко каже, Земља је умрла?
Не, привремено, она је занемела.

Миливоје Пејчић (1948–2009)

ЗВЕЗДАНА РОСА

Написати књигу.
Дурбин којим се види човек
и кроз њега, као кроз стакло
Бог, пакао, чистилиште.
То би била добра књига.
Књига шикнула из суштине.
Књига пала са ситнице на
небо.

НЕНАПИСАНОЈ ПЕСМИ

Са женом сам дуго општио
језиком примитивне економије,
док она није одлучила
да с размене у натури
пређе на отменији *lingva universalis*.
Када реч са златном подлогом
браву благог срца отвори, како
врата министарства да јој одоле?
Са полицијом сам се лако споразумео,
са судијом још лакше... Четвртастим
одговорима у одговарајућем износу
постигао сам да и професорима будем
мио и добар. А лекар? Како се тек он
благонаклоно насмешио мојим
препорукама с ликом националног јунака!
Исту пропусницу, као један, уважили су
чувари државне тајне и луднице
и стражар на капији затвора.
Новац је есперанто.
Чак је и Бога омекшала опросница...
Само си ти строга и непоткупљива.

ДУГМЕ

Ово дугме,
Шта је оно мени?
Сродник, друг,
сажетак неба, знак,
око мојих груди,
квака моје голотиње,
једина моја гарда,
стража мога јада,
зуб моје зимогрожљивости,
стида мога штит,
грудобран мог последњег рова,
гранични камен од кога почиње
моја несуверена држава,
континент, планета,
свет, космос?

РИМА

Речи које нисам изговорио,
мисли које нисам домашио,
жене које нисам љубио,
дела која нисам створио,
животи које нисам живео,
светови које нисам открио
бескрај су који зебе
на цичи испред мојих врата.
Али ни мени унутра није ништа топлије.
С речима којима сам се поверио,
с мислима које ме опседају,
са женама које сам љубио,
с делима која сам скривио,
са животом који ме задесио,
са светом у који сам испаљен –
ја сам само рима унутрашње
зиме и оне испред мојих врата.

Јевросима Ристовић

КУЛЕ ОЗИДАНЕ НЕ ЧУЈЕМ

Куле озидане не чујем
од мисли камена и зидара
повезане трептајем звезда
и молитвама сиромашних
Куле иза којих се смирује месец и ја
нагоркиње осмехе крију и ти
ђаволови потомци зидарима воду носе
купују земаљска стада
Зидари из дреновине љубав цеде
путеви у њој презимљују и славу славе
сенке датуме исписују, године крију
са додирима царским налажу јастуке
Наши преци са кула певају
песме кô зрна пшенице падају
на поља и ораче јединствене
са сунцем на десном рамену
а сабљом и тугом на левом
Њима је поверено да засеју звук
омогуће ницање песме у потомку
гласнику између сећања и класа
Они са крстом и молитвом некад
кад куле буду проучавали
из заборава испирали слова
нек пронађу и прочитају песму
осете мирис који нас спаја у ланац
ликова из светог писма

КАМЕН НА КАМЕН

Камен на камен бол на бол
озидано све је неприметно
и час из кога не излази тајна
и час у који не улази тајна
Истина је – вода у мојим речима
постаје срећна и плодна
грађа за бесконачни темељ
Зидари слепи, понизни путници по
празнини док је попуњавају
из мисли градове истоварају
текст судбине из жубора слушају
у малтер свитања мешају
Ходочасници до њеног гроба
незнаног, до облика за којим чезну
покретни архиви недосањаног
летописи у сну написани
Истина је – једни у другима прелазе
векове, умнима знан чин
а лаж са толико лица и толико боја
понешто научи о грађењу

ДАЛЕКА ЗДРАВИЦА

Стожер око кога су Перунови коњи
пшеницу и муње мојих предака врли
још је ту у мом словенском срцу
на звезданом гумну са прецима
који су ме уз здравицу зоре
помињали као потомка
занети вером у бесмртност
коју ја и моје произведено жито
не имамо а молитвом призивамо
Пламен који су у мене уградили
на свети начин осветљава замке
тренутака који за час и свугде
отворе све провалије, све клетве
све нежности преваре и однесу у сен
Стожер око кога су моји преци
окретали своје планете, утабали небо
у мојој словенској души
полако почиње да труне

Мира Цвеїковић

ДАЛЕКОМ ПРИЈАТЕЉУ

(Бранку Миљковићу, їоводом 50 їодина од смрїи)

У ноћи, дивљој и горкој,
закључаној црним кључевима,
изјахао си испред себе,
црни коњаниче,
у црном оделу
са ватром у телу
до раскрснице – распутице,
посвађаним путевима
од речи до наде.
Смрт ти за петама.

Не одбрани те кошуља
ватрене боје.
Не одагна зиму
у тој ледној шуми
тешкој за риму.
Бела, шкрта тишина
и бели зид
прикрали се твојој самоћи
у тој, јачој од света, ноћи.
И чињаше се:
звери беже зле у речи,
у твој Епитаф.

Нема пријатеља
да те спречи
и помилује речима
твоје намрштено ћутање.
И нема љубави
да те излечи.
Посече душу своју
на стакло њених очију.
Окаменио се сан.

Зашто заборави
да понесеш расковник,
чудесни цвет завичаја,
принче из мог краја?
Он отвара пут
невиној ласти.
Ноћу светли као по дану.
Откравио би звезду – рану
на твом срцу.

Оно дрво мало, голуждраво
својом си смрћу даровао.
И ниси, те последње ноћи,
са маглом и ветром
пред њим на земљу пао.
Само си мало главу погнуо,
кô далеки сунцокрети,
да би гледао у очи смрти.

Из те крхке гране
фрула се створи
птици да се додвори
па заједно са лиром
на небу сања
уз песме твоје,
Орфеју из Заплања.

Свих ових педесет
глодавих тишина и олујних зима,
којих у теби има,
и као и ти, топлих лета,
пепео твој не престаје да цвета.
Из цвета расту речи
које се преобрате у жар-птицу
– твоју двојницу.

Обрен Ристић

СУТРАШЊИ ВАРВАРИ

Ако бих град зидао дворе и куле камене
Овде бих древне довео мајсторе
Оне у вековима минулим заборављене
Оне који једини су вични да моје намере

Тек наслуте И праву меру Тачан угао
Изласка и заласка сунца и месеца спрам
Бесконачности у пени, зрак по зрак, кам
На камену. Њима ће се само казати ко

И како ће будуће насеобине, те куће
Небеске населити. И невеста чија ће
Безданим темељима своје девичанство дати

Јер само ће они, из векова давних неимари
Ветрове дивље моћи потчинити и призвати
Нови сунчев зрак. Ти сутрашњи варвари.

*(**Награда Златна струна** за 2011. г.)*

Владан Петковић

ГОРКА КОРА ХЛЕБА

Маја је добила посао – ради на телевизији
Дан је испуњен њеним недостајањем
Још теже ми је када је гледам на ТВ-екрану
Деца се увек обрадују, питају: *Види ли она нас*
Одговарам: *Да, никада вас не губи из вида*

Ноћу је чекам на прозору
Слутим њен долазак попут кише
Слушам шуштање одеће док се свлачи
И збацује лоше вести са себе

Тихо улази у дечију собу
обучена у одело мајке
Целов који је носила током дана
Нежно спушта деци на чело

Тужна ме налази тужног
Нема ме налази немог
Речи су сувишне тела говоре зидови црвене
Попут лопова као некада у младости
Крадемо ноћ само за себе

Глас славуја прати је у снове
Од мог рамена јастук прави
Жедан испијам сваки њен издах
Уморан и срећан са страхом од новог јутра
Тонем у сан мрзећи црну кутију
Која ми је краде сваког дана

Маја је добила посао – ради на телевизији
Дан је испуњен њеним недостајањем

***(Награда Смедеревски Орфеј** за 2011. г.)*

СКРИПТОРИЈУМ

Зоран М. Мандић

УНУТРАШЊА ПРИЧА ГГК

На почетку.

Унутрашња прича је једно од највећих божијих ремек-дела. Дубоко склоњена, онтолошки закачена, негде унутра, одолева објавама детаља чулних регистрација. О њој нема података чак ни у шифрованим појединачним геном-картама о којима је забележено много баналних записа у западњачкој причи о ДНК. Достојевски је узгред, у једној од цртица својих дневничких записа, поменуо значај унутрашње приче, али и код њега је тај помен остао, само, на фону недовршеног трага маргине, као једном тамном ревиру забрављеног текста људске душе. Дарвин и Фројд су, у својој књижевној неталентованости, потрошили много времена у трагањима за њом, али су о томе ћутали као заливени, вероватно зато што у разумевању даље од наслуте нису могли да продру. Унутрашња прича је веома битна за сваког писца који приступа гестовима аутобиографског исповедања. Без дослуха са њом поезија губи смисао и делује веома смешно у пословима жанра које надничарски обавља у обдукцији прозе. Писац, без недовршене приче, личи на траљавог ходочасника, у коме је север заменио место са југом, а исток са западом. Траљавим ходочасницима сунце се у глави рађа на погрешном месту. Због те погрешности сурове зиме урушавају скоковите линије кретања сваког таквог ходочасничкг духа кретања, претварајући их у трагикомичне фигуре представе мисија изгубљеног времена. И његових фуснота и фајлова.

Господин Геометар је, пре одласка за координатора регионалне коморе сушара за житарице и крупну речну рибу, радио на депонији једне сеоске библиотеке. Више од тридесет година интезивно је гњавио људе причом о сакупљању књига од којих није ни једну прочитао. Унутрашњост те приче личила је на прљаву масну крпу којом је пред гостима убијао муве окупљене по остацима хране на столу за којим су они стрпљиво слушалачки седели. И пили ракију, коју је Господин Геометар (у даљем току текста ГГ) пекао од неразвијених салашарских прсканих шљива покајница. ГГ-ова покајничка ракија имала је класичан мирис алкохолне неподношљивости, а пекао ју је на фарми мачака које су крвнички кресали мачори из суседства, тако да се „становништво" фарме из месеца у месец енормно увећавало. Неколико пута годишње, као и мишеви.

У летњем делу године дворишни ваздух на ГГ-овој фарми мачака надвисивао је оштар мирис неподношљивости ГГ-ове салашарске ракије. На фарми мачака ГГ је узгајао и кишне глисте смрдљивице, због чега је, као регионални координатор поменутих сушара, започео Четврти светски рат са комшијама из адвокатске коморе и управе прихода.

Пре Четвртог рата ГГ је, као студент геодезије са освртом на технологију спасавања шећерне репе у зимском периоду, живео у главном граду једне суседне фашистичке земље. У тој истој земљи важио је за највећег критичара запостављене хигијене у студентским мензама. Због критичарске упорности, страни студенти из Мозамбика, Бијафре и са Сејшелских острва, изабрали су ГГ-а за представника експресиониста у одбору за импресионизам Студентског савеза суседне фашистичке земље. ГГ их је, дању и ноћу, заступао на басноморфним турнирима бајкописаца и студената са оштећеним слухом. ГГ је тај посао обављао за дневну накнаду која је му је натурално исплаћивана у млеку и конзервама од коњетине, па је убрзо, због таквог карактера накнаде, добио надимак ГГ Коњ, или, скраћено, ГГК.

Након одслуженог војног рока, у истој суседној фашистичкој земљи, ГГК се запослио у једној салашарској сушари ситне речне рибе. Након жестоких интервенција домаћих рибољубаца примљен је, после одслуженог војног рока, на посао као приправник. Уз посао добио је и место за спавање у једној од бољих салашарских барака без купатила. Предочено му је да је купање у сопственом зноју делотворније од сваког другог контакта са бунарском водом. У то време оскудевало се у хидрофорима за воду и у агрегатима за струју. Зној и мрак су морали да се поштују. Друга мишљења и захтеви су били забрањени. Човек је снове о комфору морао да крије, или да их се јавно одрекне.

ГГ је, убрзо после војске, изашао на глас. О том публицитету писале су провинцијске новине. У једном од тих написа могло се прочитати како се ГГК на састанаку салашарске ћелије антифашистичке партије одрекао својих снова о комфору и свог сећања на студентске дане проведене у главном граду суседне фашистичке државе. Писало се много о трансу у коме је ГГК махањем руку перформански извео своја одрицања. У знак захвалности директори су ГГК-ову бараку, изнутра и споља, офарбали у плаво, а и доделили су му и број 007, без кога није више могао да долази на посао, нити да улази у плаво офарбану бараку. Број 007 ГГ је морао да црним фломастером, испише на челу, или на леђима. Био је ликовно означен, мада му је иста наметнута ознака.

Време директорских повластица је тако ГГК-а физички деформисало, па је убрзо, са том деформацијом, изашао на глас најатрактивнијег модела савремених српских карикатуриста, који су се на конкурсу за велику Жаномнијеву награду натпевали у процесу визуелног имагинирања спољне приче света. Трка и отимање око модела ГГК личили су на чувени „крстачки рат" , који је војска Независне конкуренције, на челу са шефом Колумбовог поморског кабинета, започела у 16. веку н.е. ГГК у почетку није ни слутио са колико среће су му се отворили нови видици у његовом егзистенцијалном вилајету. И ко зна како би и да ли би дошао до тог сазнања да га једнога дана у његовој плавој бараци није посетио извесни слободни менаџер комуникација – СМК. Већ при првом сусрету СМК је ГГК понудио савете за његово будуће кретање у животу, уз услов да о тој сарадњи потпишу уговор у коме је СМК утврдио висину свог хонорара од 15%, а који би се обрачунавао од основице цене наплаћиване навалентним српским карикатуристима и апликантима велике Жаномнијеве награде. Први милион динара ГГК је за непуна три месеца зарадио од четворице српских карикатуриста. Један од њих, Мирко Жан Пјер, ГГК је обећао и део од новчаног износа велике Жаномнијеве награде. У једној од дигресија ове приче постоји и запис по коме је Мирко Жан Пјер те године и добио велику Жаномнијеву награду, и то у износу од пет милиона динара. У поменутом запису не стоје наводи о делу новчане награде који је по обећању лауреата припао ГГК.

Стање текста ове биографске прозе пружило би се у недоглед и претворило у реку пасуса да је ГГК умео да продају издавања свог модела претвори у „шведски сто" , поред кога би се окупљали и многи други купци, а не само, карикатуристи. Због тог незнања његово примитивно понашање отерало је од „шведског стола" многе: психологе, портретисте, писце хороскопа, биологе, политичаре, саветнике и колумнисте. Један од инцидената који је ГГК, модел са ушима до теменског врха главе и са носном пикином до пупка, начинио поред свога „стола" прекинуо је рад на току ове приче. Прекид је настао у тренутку када је изнервирани ГГК несмотрено и невешто пуцајући из ловачке пушке на једног психолога – погодио у главу свог несретног партнера СМК. У једној од дигресија ове приче постоји запис да је несретни СМК преминуо од повреда главе задобијених ГГК-овим метком намењеним неком досадном психологу. Недуго после СМК-ове смрти ГГК је ухапшен. ГГК је, уместо у затвор, смештен у психијатријски Институт за проматрање ексцентричних антрополошких појава. На челу тог

Института у фотељи директора седео је психолог кога је атентатор ГГК промашио.

Аутор овог текста није имао намеру да се бави резулататима психијатријског проматрања ГГК, нити дневничким записима директора Института на кога је ГГК пуцао. Бављење том темом угазило би дух ове приче и промашило њену основну тему, а то је сажимање текста о унутрашњој причи.

На крају!

Да, поставља се питање – шта је унутрашња прича? Да ли књижевно сивило постмодерниста, који би се у овом тексту, на месту његовог аутора, бавили Фројдом, Јунгом, Адлером, Достојевским, па и Чеховом, наводећи низове цитата и „цитадела" из њихових књига, или извели закључак по коме она не постоји као књижевна творевина. Борхесовац Зокс би вероватно стао иза тврдње да је тајна унутрашње приче везана за „свето огледало", које у сваком људском моделу повезује анализу са синтезом унутрашњих учесника празног скупа људске душе, тужно прикључење на метаболизам, посесивност, шећер и сексуалне фантазије.Унутрашња прича појединца је увек у дворишту гомиле која га пријатељски или непријатељски окружује неологизмима и аспирацијама конкуренције. А то прилично подсећа на тврдњу једног протестантског следбеника која гласи: „Продором у сопствену психу човек постаје самоубица."

И коначно, у последњој дигресији ове приче стоји навод из кога се може сазнати да се у психијатријском Институту за проматрање ГГК убио скоком са седмог спрата његовог затворски изолованог здања. Да ли је тим гестом ГГК скочио у амбис своје унутрашње приче, питање је које овај аутор (п)оставља читаоцима, и то без обавезе да на њега одговоре.

Драїослав Симић

ДАН И НОЋ И ОПЕТ ДАН

Країка їрича

Тога јутра, ко зна због чега, гужва на градској аутобуској станици била је већа него обично. Човек убаци дечака и жену у први аутобус који је наишао и кад се уверио да је аутобус кренуо, пође и он својим путем.

Знао је да ће се са женом наћи у подне, насамо. Тај састанак требало је давно заказати, али га је он годинама одлагао. „Данас све мора да се реши" , мислио је док је улазио у једну од зграда на булевару у којој се налазила његова канцеларија. Врућ, сув ветар витлао је улицама и уносио нервозу. Кад човек уђе у собу у којој је радио, осети благо устајалу свежину. Већ после кратког времена, спарина се увуче и у његову собу.

Око подне, бука која је долазила са улице постаде неподношљива. Трамваји пуни путника, камиони који су вукли шут са оближњег градилишта, саобраћај. Зазвони телефон. Човек диже слушалицу.

– Да, знам. Као што смо се договорили, у 12 сати – рекао је.

На зидовима је било окачено неколико репродукција са мотивима који се виђају свуда, безвредних, постављених тако да се разбије монотонија простора. Учини му се да слике личе на испран веш. Погледа на сат. Било је подне. Нервозно стави потпис на нека акта и закључа фиоку свога стола. Осим њега у тој просторији није било више никога.

„Треба се наћи са женом" , помисли. „Опет бесконачне препирке и пребацивања."

Ухвати га паника. Погледа још једном на сат. Слике су нестале са зидова. „Опет привиђење" , знао је.

Вртоглавица.

– Треба почети испочетка – рече гласно и изађе из зграде.

Мала црква у коју је ушао била је увучена између великих зграда и није се видела са главне улице. Међу каменим сводовима старог здања владала је тишина. Човек је то знао. Требало му је мало мира да стекне самопоуздање. Није био побожан и баш зато погледа десно и лево, па кад се увери да га нико не види, прекрсти се. „Променићу живот, заклињем се!"

У оближњој кафани, онај човек и жена сели су за сто у углу. Групица гостију нешто је прослављала. Изгледало је као да их се та раскалашна атмосфера не дотиче. Гледали су се и ћутали. Човек наручи још један вињак. „У чему су прошле моје године!?... Канцеларија, свађе, дете...” , врзмало му се по глави док је немо посматрао жену са којом је на овом састанку најзад требало окончати све.

У кафанској полутами, међу гостима са других столова почели су да се разазнају ликови.

Жена погледа неког типа за суседним столом који је у пијаној помами љубио госпођу са шеширом на глави. „Нико ме никад овако страсно није љубио” , помисли она и извади огледалце из ташне. Бројала је боре на свом лицу. „Ја и овај човек нисмо се никад волели.”

Обоје су мислили исто.

Требало је нешто решити, а овде се није могло разговарати.

Изађоше на улицу. Пошли су кући.

Кључ, као по навици, лако клизну у браву. Човек пође по стану да нађе дечака. Погледа и у купатило, па кад виде да га нема, одлучи да се врати у канцеларију. Негде се игра, вратиће се.

Небом су пловили оловни облаци. Изгледало је као да ће киша.

Човек застаде на једном углу да купи новине. Поред њега су пролазиле девојке у панталоницама, обнажених стомака, набреклих груди. „За кога се оне овако облаче?” , питао се. „За младиће, неке су и удате, па те лепе гузе, изложене на улици као на изложби, нису намењене мужевима.” Дозволио је себи да оваквим мислима за тренутак побегне од стварности. Осети пожуду. „Ах, како би било кад би...” , осети се снажнијим, мушкарац је, још је у добрим годинама.

Знао је да га код куће чекају жена и дете. Није начинио ниједан покрет да би некој пролазници скренуо пажњу на себе. Било шта, знак главом, очима, нека лепа реч... „Серења” , рече себи и пође опет кући.

Била је скоро поноћ.

Дечак је већ спавао.

Он и жена остадоше најзад сами. Ова ноћ треба да реши њихов живот. Седели су за столом једно преко пута другог. Главе су им биле наслоњене на руке. Гледали су се без речи.

Нестало је струје.

Дечак се мешкољио у кревету.

Нису се ни померили. Буљили су у мрак.

Сећао се: упознали су се пре десетак година на једном броду. Она није подносила високе таласе и често је повраћала. Нашао се близу те лепе девојке. Када се екскурзија завршила, договорили су се да се нађу. Годину дана касније, родио се дечак. Узели су се и већ после неколико месеци било им је доста брака. Дечак је растао, а они су се све више растајали.

Квар на електричној мрежи потрајао је. Свитало је. Човек устаде први од стола. Жена је задремала на столици. Болела га је глава. Погледа дечака и на кревет спусти цедуљу: „Ти узми дечака" , писало је.

Покупио је своје ствари и изашао.

Када се разданило, дечак је већ био будан. Жена нађе цедуљу на кревету. Није јој било жао. Мислила је, треба покушати опет све испочетка.

На оном градилишту у близини његове канцеларије поред кога је пролазио, из оне недовршене зграде трештао је радио: „Без љубави све је пусто." Радници су гурали претоварена колица. Сунце је већ високо одскочило. Изгледало је да ће и овај дан личити на онај од јуче.

Човек чврсто одлучи да се те вечери не враћа кући.

Јадранка Чавић

ЛАВИРАЊЕ

„Волите ли тартуфе?" , упитала га је, намештајући велике наочаре које су лагано клизиле ка врху њеног носа. Био је то одраз унутрашњег дрхтаја који сваки час додирује стрму линију сопственог пада. „Ништа као тартуфе! Тартуфе и анонимне телефонске позиве? Највише на свету!" , одговорио јој је, самољубиво уживајући у боји свога гласа и дикцији. Било му је мање важно Шта ће да каже од онога Како ће то да изговори. Леп рукопис који се не занима за суштину речи, мастила и папира које користи. Није се удубљивао у истинитост својих исказа. Текст, мање-више! Реч тамо-амо, убеђен да једна иста реченица уз мало обртања око центра може да искаже истину једнако као и лаж. Али, центар се не сме губити из вида! Искуство је показивало да је тако.

Глумац је био Глумац, сто посто! Управо је део процената укључио у спас свог статуса. Питање је било – да ли је могуће градити каријеру у паду До ђавола са прерано остарелом моћном женом? Зато је са самбе вешто прелазио на танго, а одатле на неутрални валцер, али њене наочаре нису престајале да клизе и разбијале су му на моменте концентрацију. Па ипак, професионално је водио рачуна о углу снимања и распоређености посматрача. Моментално, Он *versus* цела кафана. Обожавао је ту напетост која је претила да се повуче из његовог живота. Без те напетости не осећа живот, а настаје нешто осредње и Између, које није подносио. Мирисало му је на невидљивост и заборав. На смрт? Не, њему је била потребна јака драж. Он и његов его су успели чак да изграде политички образац из чистог задовољства, али – без омраженог Између. Чак и када су се Између налазили разум и његова пратња. Јер, глумац је био тотална позиција или тотална опозиција. Зато је и умео да одабере право време за свој наступ на трибинама. Била је то чиста распродаја. „Лелеее! Ал' то прија!" , наставио је да са насладом размишља и сећа се, а његово лице је попримило израз правог усхићења, остављајући на жену у његовом друштву утисак као да је то њена заслуга. Он је у себи наставио да се диви самом себи, како је често чинио, обогаћујући Собом свој унутрашњи живот. Видео се како му цео свет аплаудира, па зашто путем такве визуелизације то не би постала и стварност, како неки пишу?! Тада, на трибинама, себи је изгледао као Хајдук Вељко, онако раздрљен и разбарушен. Нико није приметио у општој еуфорији да је пола текста позајмио од поменутог. Ни он! Сценариста је ћутао и гризао

нокте од муке под трибином, питајући се докле ће да трпи да буде у запећку, и зашто трибине шкрипе. Све док му даска није гекнула на главу, а он пао у подужу амнезију, тек толику да у њој дочека нове изборе. Пробудио се доцкан, када је глумац поново постао Глумац, захваљујући историјском понављању циклуса, и када му је послао букет цвећа у болницу. Да! Пракса од човека ствара спојени суд, то је закон физике, а суд је понекад мало већи и неопран. Више ни не разликује шта је његово, а шта је заборавио да врати. Но, увек може да се правда, Глумац бар може – да је цитирао.

Пијуцкао је, тобож лежерно, скупи коњак и претварао се да је природан, опустивши трбушне мишиће. Мадам га је пратила својом клизећом камером фотогреј типа. Били су вршњаци. Каква Случајност!!! Али, она је изгледала као старији модел. Није јој лежало његово годиште. То је мислио Он. Мислио је да би било сасвим ОК да Мадам почне да лаже на ту тему. Уместо тога, упућивала му је поглед који се као гумена лопта одбијао од његових мисли, завршавајући на тотално супротном полу. А о половима се и радило. С тим да се његов трудио да њен не примети колико њему гори под ногама. Време његове славе је заменио подваљак који му је главу држао у доброј позицији нагоре. Нешто седих у проређеној коси је све што је остало од некада уочљиве гриве, али му је додавало на шарму. Уосталом, зато је данас ту! Знао је многе који су горе прошли од њега. Ти што су умрли, на пример. Он још треба да се наради за постхумно признање... Како су само некада за њим уздисале!... Данас се прави да му до тога није стало, али – није него! Тек када седне са својим вршњацима буде му јасно – да би најрадије искочио из своје и њихове рашлампављене коже и причврљио прву шипарицу која наиђе. Као некад! Последњи пут, након једног таквог сусрета са друштвом, почео је да се фарба, боље рећи – да се прелива...

Опрезно, да Мадам не примети, управо је осматрао једну познату му тазе глумичицу за столом подаље... Хм! Момак је балавац! Суви вермут? Види, види... Мала не воли сладуњаво...

Мадам се закашљала. Не звучи то добро! Звучи као пензија уз кафу и цигарете. Е, кад би бар отпочео неки штрајк! То је прави адреналин! Обожава масе под собом! Масовно! Пусто турско! Ти митинзи су најбоља позорница. Најбоље искуство са отворене сцене! Па да! Ту се по први пут и сусрео са Мадам. Сва се усплахирила. И она се сећала – када се успентрала некако до њега, па су се сви загрлили, певајући. Било је сјајно све док неки примитивац није дохватио мегафон и дрекнуо у њега: „Ојса, друштво!" Монарх би баш могао мало да уведе реда и одвоји жито од кукоља у овој земљи!

Титуле су за то, зар не?! Колико их је глумаца у свету подобијало за успешно одигране, или одабране, улоге историјских личности! А колико је он таквих до данас одиграо и оживео својим талентом?! Рођен је да буде мит! Најежи се сам на себе, и по старој навици из гушћих времена забаци главу и нешто косе уназад. Рођен је у знаку Лава. Зато и лавира тако добро. До сада је имао њух. Од сада су те проклете годинице... Знао је да нањуши повољан ветар и да се пусти низ струју у каки и жућкастим тоновима. И сада је лавирао, док је вентилација доносила до његовог широког носа мирис њеног парфема. Парфем је био у реду, али, скоро да би на њеном месту црвеном прецртао те текстове о – Шмрц – „нашој генерацији" . Ипак, све је спаковао у осмех с машном, мало налево од центра. Мадам је вагала у свом знаку, али само у једноличном смеру – нагоре-надоле, имајући ограничену могућност судбинског кретања. Мало се узврпољила. И те наочаре нису клизиле за џабе! Он ју је гледао са разумевањем, одржавајући фаму познаваоца жена. Само он је знао да није био недодирљив колико уплашен као мушкарац. Да је то цела истина његовог момковања, али моћ филмског платна је огромна! Варка неосвојивог нежење је ушла у легенду, а он ју је одржавао Блицкригом који је био једини његов адут. И даље је забацивао косу уназад, иако – данас више као тик.

Погледао је у њен ручни сат. Већ је требало нешто да се деси. Требало је да му она предложи Шта и Како. Можда и Где, али – надао се Не. Можда би падобран ипак био решење?... Он дубоко уздахну, поклањајући јој још један од својих милих, уиграних осмеха... Тик-так.

Сергеј Станковић

ПУРПУРНА РЕКА

Епизода

Било је то у току једног рата. Данас је он заборављен, али савременици га у своје време називаху великим.

Колона војника марширала је кроз шуму. То је била једна мања јединица, четица, да тако кажемо, која је ишла да заузме неке положаје. Није се очекивало да буде проблема у току операције.

Било је лето, и време је било лепо. Због тога је колона марширала лагано, чак би се могло рећи лењо. Војници су сви били веома млади. Једини ко се међу њима издвајао по старости био је капетан, ислужено војно марвинче, коме је ово постављење било као нека врста пензије. Започео је као прост војник, али је због неких посебних заслуга напредовао најпре до подофицирског, а затим и до официрског чина. Нико, додуше, није знао какве су то заслуге. Углавном, своје ватрене дане он је већ прошао, и никад га ни за шта није било брига. Према „деци" , како је називао своје војнике, осећао је неку врсту равнодушне благонаклоности.

Шума је била ретка. Сваки час војници би доспели на покоји пропланак, окупан сунчевом светлошћу. Ваздух испод храстова био је свеж и пријатан, и једино су војничке униформе, које су у себи чувале вишенедељни зној, постојано смрделе.

Након неколико сати марша, избили су на једну речицу. Капетан нареди одмор. Војници седоше на земљу, повадише конзерве меса и своја следовања хлеба.

Неки од војника прићоше капетану и замолише га за дозволу да се окупају у реци. Дан је био толико леп да није могао да им одбије. Уз изузетак неколицине стражара, они поскидаше своје крпе и ускочише у реку, смејући се и прскајући унаоколо као деца. Тела им беху као пресликана са грчких кипова, док им се вода сливаше низ лице и капи мутне реке блистаху на сунцу, разнете веселом игром. Исти призор могао би се видети и пре две или више хиљада година у грчкој, или било којој другој војсци која је провлачила свој безначајни траг мутним водама историје.

Игра би сигурно потрајала подуже да се одједном не зачу звиждање, које је веома брзо постајало све гласније и гласније. Сви застадоше за тренутак, ослушкујући.

– Артиљерија! – дрекну капетан. – Сви напоље из реке!

Али наређење није дошло довољно брзо. Само је неколицина војника реаговала тренутно. Остали су још увек стајали у води,

ослушкујући, као опчињени могућношћу блиске смрти. Следећег тренутка, све их захвати ураган ватре, воде и усијаног челика. Настаде неописива збрка. Неки хтедоше да изађу напоље из воде. Они судараху своја тела са телима оних који су свој спас тражили дубље у реци, и са трећима, који су једноставно бежали а да нису знали куда. Они које би погодио шрапнел или би им експлозија разнела неки део тела урликаху док их не однесе вода, остали се комешаху као црви у конзерви. На све стране летели су делови људских тела, а река се бојила у црвено, бојећи том бојом и оне који су, још живи, покушавали да дођу до ваздуха.

Бомбардовање је потрајало можда два минута, али за војнике време као да је стало. Да се случајно нашао неко да услика овај моменат, за фотографију би сигурно рекли да личи на средњовековну визију пакла.

Пурпурна река

Преживели су као без главе бежали из воде, не заустављајући се све док не би досегли шуму. Ту су брзо падали као покошени, мокри и сасвим голи, на ретку траву и гранчице, посматрајући као без даха смрт из које су умакли. За то време, река је односила даље делове људских тела.

Чак и кад је канонада престала, многи још дуго ништа нису могли да чују од зујања које испуњаваше њихове шупље тинтаре. Затим су, када су се уверили да је бомбардовање заиста престало, полако устајали, питајући се да ли је могуће да им се све то заиста десило. Окрвављене воде обојиле су им кожу у црвено, као да су ђаволи. Други су још лежали, потпуно ошамућени, док инсекти гмизаху по њима, привучени крвљу њихових другова. Требало је добрих удараца ногом по стражњици да би се придигли и дошли к себи. Једини сасвим свестан био је капетан, који је остао по страни, и стражари, који су, чим су чули његове речи, сви полегали на земљу. Чула су се запомагања из реке, по којој пливаху људска телеса и откинуте руке, ноге, главе и трупови. Река је била пурпурноцрвена.

Дуго након што су детонације престале, звук експлозија још увек им је брујао у глави. Лежали су у трави као тела без свести, све док их хладноћа, узвици њихових другова, свест која се поново рађала или батине нису натерали да потраже своју одећу и поново је навуку на себе. Нико се није усуђивао да оде до речице и потражи делове тела својих другова, делимично због осећања грозе, делимично зато што су се бојали да би се канонада могла наставити.

На брзу руку преживели се окупише и одоше са тог места.

MONS AUREUS

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН

Санде Стојчевски

ДОГАЂАЈ И РЕЧЕНИЦА, СВЕТ И ТЕКСТ[1]

(Сретен, *Боіот на јазикот и друіи раскази / Бої језика и друіе приче*, са српског превео: Ристо Василевски, **Матица Македонска**, Скопје и **Арка**, Смедерево, Скопје, 2011)

Текст је свету једина домовина. Свет пулсирајући тражи окриље слова, час нарастајући до самих граница написаног, час сажимајући се у неки интерпункцијски знак. Његова једина извесност да се с коликом-толиком вероватношћу може осетити и појмити јесте уточиште реченице. Уколико не постоји пространство текста, догађаји се не могу дотакнути и за њих се не може гарантовати да су могући и реални, да уопште то јесу. Зато једино сигурно тло на коме свет може нићи и проширити се јесте реченица или, као што луцидно стоји негде у Сретеновим причама – реченица постоји због догађаја, а не обрнуто. И пошто је текст по својој суштинској природи непровидан, слојевит и таман палимпсест, једино што можемо да учинимо кад се нађемо њему насупрот јесте да кренемо у прави хеуристички поход, да покушамо да протумачимо макар наслов, макар неки фрагмент текста између једног и другог тротачја. А пошто, видели смо, свет тражи окриље текста као окриље властитог дома, тумачење у том случају мора бити двоструки напор, мораће истовремено да значи и поход да се досегне ма какав смисао света. Уосталом, не случајно Сретен (Угричић) у својим причама и самог Исуса види као критичара и тумача света и текста. Другим речима, све што нам се причињава пред очима јесте ступица која може очас да нам однесе ногу у амбис. Отуд, сваки наш корак у свету и сваки наш напор у тексту постоје да бисмо стигли бар до какве-такве претпоставке да нешто *јесте*, и да ми уопште *јесмо*. Наша света обавеза, наша награда и наша престрављеност једновремено се састоје од жеље да проникнемо у садржај, у поруку и смисао догађаја или реченице у којој се он одражава: „Свака следећа реченица је калиграфска белешка о тачно прочитаној претходној реченици.”

Управо тако: наш следећи корак, наш следећи поглед на стенографију текста и света јесте извештај о тешком искушењу којим нас оптерећује наше суочавање с непрозирношћу. Не може-

1 Овај текст је академик Санде Стојчевски изговорио на промоцији македонског издања књиге Бог језика и друге приче Сретена (Угричића) на Међународном београдском сајму књига 27. октобра 2011. г.

мо ништа гарантовати, не можемо се ни у шта заклети да можемо обећати извештај у коме ће бити садржана гаранција за његову извесност. То је зато што је и најобичнија појавност спрегнута од више слојева, све је помешано, нагомилано једно преко другог: и догађаји, и жеље, и информације, и претпоставке. Свет никако да стигне до прихватљиве стабилности, да добије чврстину и оквир, да обећа прихватљиво трајање: „И заиста вам кажем: свет је треперио у јари и брашњавој измаглици као да је сав – опсена."

Ипак, и такав какав јесте, једва податљив за констатовање, утиснут у текст, свет, рекли смо, пулсира, калеидоскопски мењајући и властиту природу привида. Каткад, привучени магијом могућег догађаја испуњеног светлошћу – очекивањем рађања Богочовека, цео свет се окупља у једну интимну атмосферу, постаје пријатна камерна секунда у којој и животиње и биљке и људи нуде своју питомост, свој страх и своју наду око свете мајке, и у том тренутку све што постоји је само ту и једино ту. То је свет, то је светост света. Или, као што се у овим чаробним причама на више места с великом уметничком сугестивношћу каже: „Оно што не видиш не постоји."

Други пут садржај света као да постаје свестан својих притајених могућности, те се распрскава у бескрају, ширећи се и надимајући, укључујући у себе све што му се налази на путу. Тај *догађај* поткрепљују *реченице*, као да га црпе из дубине привида, доводећи га у могућност да буде колико-толико убедљив. Видимо како он као избачен рафалима –реченицама омеђује простор, претварајући га у властито благо. Ево како то постиже Сретен:

„У даљини звоне прапорци. У Јерусалиму горе дрвореди. У кошницама брује рој. У планини пуца лед."

Свака реченица је нова шанса свету да никне и *покаже* се у тексту. Он ће нићи и биће видљив, могући изазов за тумачење, мада „Јато лети високо и не види се, а стадо пасе у непрегледном броју и не дâ ти да прођеш", ти ћеш, ипак, као тумач, читалац и критичар, попут Исуса, утрчати испод стрехе времена које, захваћено неким тајанственим вртлозима све изокреће, меша и мења му суштину. Бачен у матицу времена заједно с текстом као у блештавој љусци, свет не може да дође себи и као шупљи орах бива захваћен временским брзацима. Аутор ових несвакидашњих прича притрчава у помоћ алузивношћу и подсећањем на драму коју су и велики претходници доживљавали суочени с нечитљивошћу света. Тако ће нас подсетити на светог Августина, који никако да нађе начин и праве речи да би објаснио време, за које тврди да му зна суштину,

али тешко може да нам је саопшти. Тако ће нам његово искушење бити предочено једним другим примером:

„Ако којим случајем воза нема у станици, онда – или долази, или одлази, нема треће могућности. Да би воз био ту, мора прво да дође на станицу. Тај воз који долази је прошлост, по Ћирилу, као време које је било пре – оно је на шинама испред овог садашњег у коме смо ми. Воз прошлости касни, још није пристигао у станицу, а већ му је било време..."

И тако даље, и тако даље, суптилно се позива у помоћ пример који древни мудрац износи у својим исповестима. И у овој Сретеновој прози добијамо лирски документоване информације да време наилази фуриозно и да уноси потпуни хаос у наше напоре и у наш покушај да се оријентишемо. Ипак, у том апсолутном неспокојству као да се назире нека скица за унутрашњу доследност и какву-такву логику. Као да време наилази у таласима који се с времена на време понављају готово непромењени. Тако, на пример, бар велике приче могу с времена на време да буду вишеструко препознате: поистовећивање Исуса с чистотом детета, прича о Ћирилу и Методију с пријатељима Ћирилом и Методом и слично. Ма како било, главни херој Сретенових прича јесте човеков напор да освоји свест и колико-толико сигурну представу о свету који непрестано мења свој лик. Свако отварање очију је критички и хеуристички чин. Сложеност и драматичност тога чина, понављамо, јесте измешаност временских блокова. Можда ће овде помоћи подсећање обавештеног читаоца на једну песму Едгара Алана Поа, посвећену Јелени Тројанској. Тамо лирски јунак, притајен у некм кутку деветнаестог века, успева, уз помоћ неког тајанственог линка, да се нађе испод Јелениног прозора и да омађијано посматра како се она шета одајом са упаљеном свећом у руци. Зато ћемо, с великим правом и с великом сугестивношћу, кроз ове приче српског писца бити обавештени да се „све догађа први и последњи пут, непрестано", из чега произилази и толико уверљиво и естетски уметнички делатно позивање на мит, причу и стварност, њихова функционална употребљивост и употребљеност у причи.

Рекли смо – причи, али као да је то једва тачно. Ови Сретенови текстови, мада несумњиво приче, као да се с времена на време откривају више с њихове лирски изобилне стране, те умах одскоче, прхну крилима и запевају беспрекорно чистим лирским гласом. И то не треба редовно и по сваку цену да буде повезано с магијом описа, веома се често текст вазноси узвиком, неочекиваним епитетом, лирским зујем који се одједном јави у реченици. Ево, ипак, једног истргнутог нарамка једне слике, ево чисте песме:

„Небо је мењало боју и облик: разливене црвене мрље згрушавале се у бокоре љубичастих јоргована, цветне гроздове засађене у дубоке облаке. Али цветови брзо иструле, помодре, пуштајући мастило. У то мастило, ко умаче перо?"

А тим небеским мастилом, тим пером, шта се може написати? *Шта* би то било што се може написати њима, осим узвишени текстови који су једним делом заронили у прозу, а другим и прозу и свет вуку горе, према блештавим висинама, према чистој лирској свечаности?

Ето, то је извештај који један македонски критичар може поделити с повлашћеним читаоцем коме се једна оваква слика о свету и једна оваква визија о тексту предлажу издањем које организује, приређује и реализује наш изузетни песник Ристо Василевски. Наравно, оваква препорука, овакви, једва систематизовани утисци и размишљања о сусрету са Сретеновим причама, можда су недовољни, али су дубоко искрени позив да се подели моје искуство и моја захвалност што могу бити посредник између радозналости македонског читаоца и једног раскошног дела савремене српске прозе, за коју се код нас с правом верује да спада у сам врх савремене европске књижевности. И, ево, то се још једном потврђује.

Превод са македонскої: Љиљана Стејић

Марко Недић

ПРИЧЕ ДРАГАНА ДРАГОЈЛОВИЋА

У првој деценији садашњег века песник Драган Драгојловић објавио је шест прозних књига. Као један број других српских песника, и он се последњих година све интензивније бави писањем прозе. Нешто слично десило се и с Миодрагом Павловићем, Милованом Данојлићем, Петром Пајићем, раније са Стеваном Раичковићем, Бранком В. Радичевићем и неким другим писцима. Та појава није непозната у српској књижевности – Милош Црњански, Растко Петровић, поједини надреалисти, међу њима Оскар Давичо, Душан Матић и Александар Вучо, већи број својих прозних књига написали су у познијим годинама, иако су прозу писали и у раним годинама. То је свакако природан и легитиман стваралачки пут многих песника који желе да потпуније, у више књижевних жанрова и с разноврснијим изражајним средствима искажу своју представу о стварности у којој живе.

И Драган Драгојловић је прозу почео писати раније, још осамдесетих година прошлог века. Тада је објавио две прозне књиге за децу и младе – приче *Веверанова женидба* (1985) и роман *Велика, мала школа* (1986), чија су издања поновљена двадесетак година касније. Уз то је, од 2002. године, када је објавио роман *Под Јужним крстом*, који је имао неколико издања, штампао још четири прозне књиге: два романа – *Докторова љубав* (2006), у три издања, и *Не заборави свој дом* (2009) и две књиге приповедака – *Приче из Аустралије* (2004) и *Америчке и друге приче* (2008). Објавио је такође књигу песама *Гласови даљине* (2005), која је цела посвећена теми дијаспоре и књигу за децу *Мали роман о кенгурима* (2010). Он, међутим, за то време није престајао да објављује ни песничке књиге – у последњих десет година објавио их је шест, од чега су две биле књиге изабраних песама. Активно присуство на нашој књижевној сцени првенствено су му омогућиле песничке књиге – има их преко двадесет – а сада га потврђује и књигама приповедака и романима. Поред тога, он је један од најпревођенијих савремених српских песника не само своје генерације – досад је изашло преко двадесет књига превода његове поезије. То је свакако податак који доста значи и за њега самог и за представљање српске књижевности у иностранству.

Повећано занимање књижевне публике за његове прозне књиге у првом реду је изазвано оним елементима књижевног текста који се остварују у његовој тематској и садржинској равни. То је сасвим разумљиво с обзиром на то да су Драгојловићеве најновије

књиге, подједнако роман *Под Јужним крстом* и приповедачке књиге *Приче из Аустралије* и *Америчке и друге приче*, обухватиле један, за српску књижевност потпуно нов културни простор, простор Аустралије, а затим и Северне Америке, у којима су се остваривале животне судбине српског исељеничког становништва. Драган Драгојловић је за те теме и раније био заинтересован, што се може закључити из његове антологије *Од срца до завичаја* (1989), у којој се налазе песме југословенских исељеника у Сједињене Државе и Канаду. У књижевностима других југословенских народа, нарочито у македонској, и раније је било много више књига у којима је тема дијаспоре заузимала значајно место. Тема српске дијаспоре и сеоба у поједине суседне и даље европске земље, сеоба као историјског усуда нашег народа, једним делом је била обрађивана и у новијој и у савременој српској књижевности, почев од Симеона Пишчевића, преко Милоша Црњанског, Анђелка Крстића, до једног броја савремених писаца, Радослава Петковића, на пример, у роману *Судбина и коментари*. Тему европске емиграције после Другог светског рата на атипичан наративан начин, који је прерастао у праву романескну гротеску, представио је Миодраг Булатовић у роману *Људи са четири прста*. Америка као обећана земља „новог света" такође је била тема привлачна за неке наше писце, чак и за Растка Петровића, у другом делу романа *Дан шести*, као и за један број књижевника друге половине XX века – Мому Капора, Милана Оклобџића, Гроздану Олујић, Александра Петрова, Миодрага Матицког, Давида Албахарија, Драгана Лакићевића, Ивана Негришорца, Виду Огњеновић (у драми) и друге, посебно за романсијере и приповедаче који живе у расејању.

Са сигурношћу се, међутим, може рећи да Драган Драгојловић први програмски узима тему о животу наше дијаспоре у прекоокеанским просторима, поготово у Аустралији, за кључни предмет већине својих прозних књига. Тој теми посвећене су *Приче из Аустралије*, највећим делом роман *Под Јужним крстом*, такође и *Америчке и друге приче*. Драгојловићева књига песама *Гласови даљине* у целини је посвећена овој теми. Главни јунаци *Малог романа о кенгурима* су стадо кенгура и два дечака, од којих је један син Србина досељеног у Аустралију из Београда. Са једним романом, две књиге кратких прича, књигом песама и романом за децу, може се рећи да је Драгојловић један од савремених српских писаца који је у више књижевних жанрова објавио не мали број књига о дијаспори, али без идеализације и емоција уобичајених када се о овој теми пише. У њима не говори само о усуду Срба да се као народ

исељавају и утапају у друге средине, културе и језике већ и о свету и времену у коме живимо.

Ширење тематског и геопоетичког простора савремене српске књижевности, на онај начин на који је то од наших писаца очекивао Јован Скерлић, Драгојловић је потврдио управо поменутим књигама. Две његове приповедачке књиге, у којима је основни предмет пронађен у животу наших исељеника у Аустралији и Америци, доносе значајну тематску новину нашој савременој прози. У овом избору заступљене су приче из тих књига, изузев приче *Рођендан*, која је нова, али је тематски везана и за Америку. По значењима општије природе, његове се приче сигурно могу односити и на оне припаднике наше дијаспоре који су свој нови животни простор пронашли не само у Америци и Аустралији него и у некој од европских земаља, у Француској, Немачкој, Швајцарској, Шведској, јер су егзистенцијални проблеми с којима се они сусрећу ван завичајне земље и ван матерњег језика углавном сличне природе. Општији књижевни карактер Драгојловићевих прича тиме је с разлогом битно увећан.

У његовим углавном кратким причама о нашим људима у Аустралији и Америци две су теме од нарочитог значаја. Једна се односи на њихов свакодневни живот у новом простору, на тешкоће с којима се непрестано сусрећу, на појединачне драме које су једним делом већ биле доживљене у њиховом претходном животу у завичају, али су већим делом условљене убрзаним технолошким напретком у новој средини, новим начином живота и затеченим погледом на свет, новим егзистенцијалним, социокултурним и другим околностима потпуно другачијим од оних у којима су живели у завичају. У том смислу се они виде у непрестаној борби за опстанак и за одржавање подношљивог социјалног статуса у потпуно новој друштвеној средини и новој култури. У двема књигама приповедака постоји читав низ прича у којима се на сликовит начин, провереним књижевним средствима и реалистичким поступком, дочаравају животне прилике у којима наши људи живе у новом простору и у којима су живели у завичају, промене у њиховом личном и породичном животу далеко од завичаја, неизвесности с којима се непрестано сусрећу. Предмет многих прича је разбијање илузија о лаком животу у великом, далеком свету, трагање за непосредном комуникацијом са другима и за природним емотивним везама, нарочито међу младим књижевним ликовима, затим отпори усамљености и изолованости у новој средини, откривање разлога политичко-идеолошке, економске, психолошке природе због којих су појединци међу њима напустили завичај и упутили

се у животну неизвесност, проблематизација политичких прилика и односа не само у бившој Југославији и у Србији него и међу представницима српске дијаспоре у Аустралији и Америци, откривање релација најразличитије природе у којима се у новој средини налазе књижевни ликови различитог социјалног, идеолошког и интелектуалног статуса.

Међу разлозима политичке природе свакако су најбројнији они који се односе на младе људе који су завичај напустили у време пада комунизма и после оружаних сукоба деведесетих година у некадашњој Југославији. Зато се у Драгојловићевим причама налазе и књижевни јунаци који воде порекло из готово свих крајева некадашње заједничке земље у којима су живели Срби, а не само из Србије. Њихове судбине у новом друштвеном и културном амбијенту додатно су оптерећене траумама и фрустрацијама понесеним из ратом захваћеног завичаја, па се њихове драме и покушаји психичког и емотивног смиривања у новој средини преламају кроз двоструку психолошку и етичку визуру. Такође се у мањем броју прича тематизују и идеолошки разлози који су мотивисали претходну генерацију емиграције, ону из времена непосредно после Другог светског рата, да спасоносни животни простор пронађе далеко од своје домовине, иако некадашњи идеолошки разлози и даље делују на њу. Већина њих, и они ранији и скорашњи емигранти, нови живот организују у егзистенцијалним условима у којима се непрестано суочавају са изазовима и неизвесностима потпуно другачије природе од оне која их је навела на емигрантски живот, па се њихово враћање у прошлост и у некадашње разлоге одласка показује пред актуелним изазовима као моменат који кочи нормалнији ток њиховог свакодневног живота и понашања. Драгојловић, међутим, разлоге и мотиве политичке природе ипак ставља у други план приповедања за рачун појединачних судбина књижевних јунака. Оно што је у књижевном смислу посебно значајно у његовим причама управо је тај поступак издвајања појединачне судбине из опште и из колективне представе националне заједнице и државе. Дакле, време и догађаји кроз које се индивидуализују појединачне исељеничке судбине постају кључне књижевне одреднице ових прича.

Наши исељеници у Аустралији и Америци које су разлози економске природе навели да оду из завичаја нешто лакше су се прилагођавали средини у коју су дошли, јер су у њој закони економске природе најодлучније утицали на услове у којима су почели да живе. Па чак и када су имали илузије о лагоднијем животу ван завичаја, они су се у новим условима сналазили с мањим

интензитетом оптерећења од представника политичке емиграције. Зато су њихови животи испуњенији садржајима непосредне стварности, са свим облицима и променама које она омогућава, са сталним новим условностима које им доноси свакодневна борба за опстанак. У тој борби они су били принуђени да прихватају послове које нису очекивали, па су тако лекари, инжењери и архитекте постајали таксисти, келнери или физички радници, девојке и жене које су завршиле медицину могле су да се надају само месту медицинске сестре, неговатељице или чистачице у болници. Тек после више година неки од њих успевали су да се домогну посла у струци. У причама *Доктор Суботић*, *Клинери*, донекле и у причи *Колико дуго је мртав*, као и у једном броју других прича у којима је то узгредна тема, променљивост судбине, понашања и промена посла и услова живота, постају основа њихове садржине. *Доктор Суботић* је добра реалистичка прича о типичној судбини наших исељеника у Аустралији и на Новом Зеланду, у којима морају да обављају послове за које је потребна знатно нижа спрема од оне коју су стекли у Србији. Добро обликован лик доктора Суботића и опис његовог незадовољства у првим данима доласка у Велингтон и постепеног привикавања на животне услове у новом простору дају читаву генезу осећања, поступака, наговештаја падова и евентуалног уздизања наших људи по доласку у Аустралију и на Нови Зеланд. У причи *Клинери* стандардним наративним поступком саопштен је пут једног инжењера и његове жене, професорке средње школе из Ужица, који прихватају мање сложене послове на Новом Зеланду, као што је рад у дому стараца и таксирање, па чишћење прозора на високим зградама Оукленда, касније и на луксузним хотелима на обали Квинсленда у Аустралији, да би на крају машински инжењер у новој а не у старој професији дочекао жељени успех. Судбина протагонисте приче *Колико дуго је мртав* карактеристична је за оне наше људе који у Америци, а то може да буде и нека друга ваневропска или европска земља, не успевају, из различитих разлога, да се укорене на једном месту и у једном послу, већ непрекидно лутају за својим правим могућностима, остајући до краја, у динамичном америчком начину живота, неуспешни, сувишни и изгубљени.

Друга значајна, можда најзначајнија тема Драгојловићевих приповедака, свакако је нестајање и губљење националног идентитета наших исељеника у новој средини. Та универзална, глобалистичка тема, тема мешања народа, језика, култура, религија на једном простору и постепеног губљења појединачног националног идентитета у њему, обрађена је и у роману *Под Јужним крстом*

и у већем броју прича. То је сигурно једна од важних књижевних и културолошких тема нашег времена уопште. Највећи број прича ову тему има као основну или као једну од најважнијих. Од последица које су изазивале реалне ситуације које су послужиле аутору за мотивацију већег броја прича те врсте зависио је опстанак наших исељеника у Аустралији и у Америци и њихов стабилнији материјални статус у тамошњим егзистенцијалним околностима.

У оквиру ове теме, али и у оквиру осталих тема прича, наративно је проблематизована и велика, али не увек онолико изражена колико се мисли, емотивна веза наших исељеника са завичајем, са земљом из које су отишли, градом у којем су живели, ужом или широм породицом коју су оставили, људима с којима су се дружили, са симболима свога народа, његовом историјом, језиком, културом. Те везе су веома изразите у првим годинама њиховог боравка у новом простору, посебно у Аустралији као релативно новијој и мање познатој средини за наше исељенике. У првој генерацији усељеника веза са завичајем је веома интензивна, она је постајала опсесивна тема њихове свести, њиховог сећања, чак и снова. Жеља да се врате у завичај често многе није напуштала, независно од тога да ли су дошли из Београда, из неког града или неког села у унутрашњости Србије. Те везе су се, међутим, постепено смањивале и губиле ако нису повремено посећивали завичај. Будуће нестајање ранијег идентитета заправо је започињало већ одласком из земље, из културе, одласком из основног језика комуникације и осећања слободе у њему. После првог корака, који је био најтежи и најмање известан, све остало је било предвидиво, јер се догађало по познатом сценарију. Најпре су долазили несналажење, недоумице, отежана комуникација, усамљивање, издвајање из шире околине, често и из националне средине и само повремено враћање у њу. Следећа етапа је било веће укључивање у доминантну језичку средину, губљење активних веза с матерњим језиком и обичајима старог краја, често и с породицом у завичају, давање енглеских имена деци, престанак снова на изворном језику, прилагођавање новим облицима културе и понашања у већини области друштвеног постојања. Само на примеру нових имена може се видети колико је то прилагођавање средини било неминовно. У многим нашим усељеничким породицама Александар је обично постајао Алек, Стеван Стив, Ранко Рони, Урош Рос, Михајло Мајкл, Иванка више није била Иванка већ Ив, Милица је претварана у Мелису, Винка у Ванесу, и скоро свако наше име добијало је енглески облик, најпре у енглеском језичком окружењу, а затим и у породичном. На тај начин потомци Срба исељеника постепено су постајали Аустра-

лијанци или Американци. А тако се дешавало и са осталим усељеницима, не само са онима из некадашње заједничке југословенске државе. У причи *Клинери* прилагођавање новој средини на симболичан начин је потврђено поздравом којим су бивши радници честитали главном јунаку Нову годину из Новог Зеланда у Квинсленд и потписали се не српским речима „перачи прозора", него енглеском речју „клинери". Асимилација досељеника у већинску націју прихватањем њеног језика тиме је била доведена скоро до самог краја.

Жеља за повратком у завичај такође је временом смањивана и готово је нестајала пред проблемима прагматичне егзистенцијалне природе. У причи *Повратак*, и у неким другим, то је можда најсликовитије описано. У тој причи главни лик често наглашава да ће се ускоро коначно вратити у завичај, само да пре тога заврши неке послове. Слично су говорили и његови пријатељи, али мање сигурни у повратак. „Сви смо говорили, као и он, о повратку, али смо, протеком времена, све мање о томе причали, а ових година то више нико није ни помињао. Довољно је било само да слушамо шта се у бившој земљи дешава и да нам савест, што више не причамо о повратку, буде мирна." Из године у годину, међутим, главном јунаку приче стално су се наметале нове породичне и радне обавезе, и он није успевао да се врати у свој дурмиторски крај. А кад је коначно одлучио да у њему створи услове да и његова деца зажеле да ту дођу, неочекивано му се дешава трагедија и он губи живот под ногама огромног кенгура на ауто-путу. „Нестајање међу кенгурима", стварно или симболично, на сличан начин постајало је судбина доброг дела наших исељеника у Аустралију.

Лакоћа нестајања тематизована је у причи истог наслова, као и у многим другим, и остварена је одговарајућим наративним тоном, у сугестијама и елиптичним наговештајима, у некој врсти стишаности и дубоке меланхолије због породичне трагедије која се главном женском лику догодила у ратом захваћеном завичају, са психичким последицама које су пренесене и у нови простор и функционално повезане с новим облицима живота и општим нестајањем некадашњих животних вредности. Синтагма „лакоћа нестајања", којом се у причи складно повезује опште и колективно са појединачним и индивидуалним, постала је многим протагонистима Драгојловићеве прозе основна ознака судбине у новом егзистенцијалном простору. Да би нешто постигли у њему, била то Америка или Аустралија, или нека европска земља, да би оформили и стабилизовали породицу, пронашли одговарајући посао и успели у њему, да би остварили економску и психичку сигурност

коју су изгубили у завичају, они су морали нешто да жртвују. И то није било само симболично, митско или библијско већ и стварно жртвовање. То је најпре било жртвовање изворних имена, затим жртвовање језика, посредно и завичаја. После тога је долазио све већи и већи заборав некадашњег живота и потпуна асимилација у нову средину, понекад чак и у другој генерацији досељеника. Последње жртвовање било је жртвовање живота. Последице које доживљавају протагонисти ових прича крећу се, дакле, од драматичних промена у личној и породичној ситуацији, као на пример у причама *Даљина*, *Друго лице*, *Искушење*, *Која породица*, *Повратак у Београд*, до стварног физичког нестајања и смрти, у причама *Риболовци*, *Повратак*, *Гроб у ваздуху*, *Лакоћа нестајања* и другим.

Као реалистички писац са изграђеним осећањем за стварност у различитим видовима њеног појављивања, Драган Драгојловић се, међутим, не задржава само на негативним странама судбине наших људи у Америци и Аустралији, већ њихове животе посматра и са лица а не само са наличја, и из оне перспективе која му пружа могућности за природни и оптимистички ток и закључак приче. Тако су у једном броју његових прича представљени и они животни тренуци који књижевним ликовима омогућавају рађање и опстанак наде у прихватљивију будућност, као и оне ситуације које дају разноврснију слику о облицима и могућностима њиховог појединачног испољавања у непосредној стварности. Међу његовим причама могу се наћи и оне које живот у расејању представљају разноврснијим стилским тоновима (*Жена и пас*, *Дуборезац*, *Исмаил*, *Исповест*, *Колико дуго је мртав*, *На пустињском коњу*, *Пут на исток*, *После педесет година*), алегоријским сугестијама (*Слика која се смеје*), лирским поступком (*Непозната жена*, *Нерођена ћерка*), дијалошким (*Риболовци*), оне са хумористичком интонацијом (*Путујући муж*, *Блесави Која*), са онирички сликама (*Патриоте и хуманитарци*, *Слике у колони умиру*, *У клубу*). На крају, ту су и аутопоетичке приче (*Шта да вам кажем*, *Повратак у Београд*, *Која породица*, *Друго лице*), односно приче чији су поједини делови испуњени експлицитним нараторовим поетичким ставовима или исказима самих јунака о њиховом доживљају књижевности, који се углавном задржава на класичним поетичким представама савремене реалистичке прозе. Имајући у виду сву разноврсност унутрашњих могућности приповедања која се назире у причама обеју књига, постаје знатно сложенија и Драгојловићева представа књижевног текста, савремене и кратке приче као жанра, као и композиције и динамике књиге приповедака. Овај аутор своје књиге прича не исписује, дакле, једним наративним тоном, већ тежи да и књигу прича види

као тематску целину у којој ће непосредна стварност бити виђена у многим својим облицима појављивања и значења.

Тако његове приче, посматране као целина, иако су углавном остварене већ провереним реалистичким поступком, поседују и неке особине које их издвајају из стандардних прича миметичке представе и значења. Један број прича, нарочито оних које се односе на амерички простор и културу, носе многе атрибуте модерних наративних представа. Такве су приче *Колико дуго је мртав*, *Препознавање греха*, *Нерођена ћерка*, *Пут на исток*, *Која породица* и друге. Иако се Драгојловић експлицитно залаже за реалистички проседе у развоју и функционисању нарације, јасно се дистанцирајући од постмодернистичких захтева у прози, у његовим причама повремено се осети, укључивањем у наративни текст понеке песме, писама, исповести, сећања, снова, ретроспективног приповедања и других облика субјективних пројекција стварности, јасан утицај модерних наративних поступака. Они његовим причама дају савременије значење, произашло не само из изабране теме већ и из начина којим је она књижевно обликована.

Још једна особина његових прича може се сматрати значајном. Да би се потпуније сагледале његове прозне књиге, неопходно је осврнути се и на неке од одлика његове поезије. Однос између његове поезије и прозе, и могућне аналогије међу њима ипак се могу разматрати само условно, пошто је реч о две врсте књижевне вокације. Извесне сличности могу се уочити најпре на композиционом плану, пошто су и Драгојловићеве књиге прича, као и песничке књиге, тематизоване и обједињене око одређеног броја изабраних књижевних предмета. Сличности су приметне и на тематском, односно на мотивском плану. У неким Драгојловићевим песничким књигама налазе се иницијалне мотивске назнаке за неке његове прозне књиге. Тако се извесни мотиви из песничких збирки *Небеска Србија* из 1990. и *Књига љубави* из 1992. године могу препознати у његовом роману *Под Јужним крстом* и у *Причама из Аустралије* и у *Америчким и другим причама*. Два значајна тока његове прозе – завичајни, с једне стране, и емотивни и интимни, с друге – једним делом произилазе из ове две песничке књиге. Из њих је у прозним књигама чак цитирана по једна песма, из *Књиге љубави* у роману *Под Јужним крстом* и из књиге песама *Друга страна неба* у причи *Друго лице* у *Причама из Аустралије*. Основна и још значајнија сличност између његове поезије и прозе налази се у одређеном тону уздржаности, дистанцираности и једноставности и у извесном степену меланхолије која се налази у основи доживљаја света и у његовој прози и у поезији. Ако се не узму у обзир те аналогије, може

изгледати да његова проза нема битнијих додира са поезијом или да су додири те врсте мање важни. Такве аналогије, с друге стране, могу бити и највећа похвала Драгојловићу као прозном писцу, јер у његовој прози нема прејаких речи и пренаглашених метафора, којих у већем степену такође нема ни у његовој поезији. Иако у неким причама остварује поетску интонацију и значење, у његовој прози нема нападне, агресивне лиризације, која се, у различитим видовима, врло често појављује у прози коју пишу песници. Иако су многе приче саопштаване у првом лицу, у њима нема наглашеног субјективизма, који може да оптерети нарацију, и непотребних епизода, које успоравају развој приче.

Драгојловићева проза поседује, дакле, особине које има и проза других наших савремених приповедача и романсијера – занимљиву и стандардним књижевним средствима изложену и добро компоновану причу, изразите опсервације о средини у којој се одвија садржина књижевног текста, елиптично наговештаване али јасно мотивисане поступке и одлуке књижевних ликова, непосредан и сликовит наративни стил. Известан помиритељски тон и дух разумевања и равнотеже, дух толеранције међу различитим протагонистима прозних композиција, различитим нацијама и религијама, који се активно појављује у већем броју прича, додатно обележава приповедачке особине овог аутора. Иако је наизглед једноставна и лако разумљива, његова проза је такође слојевита, компонована од различитих прозних регистара – од информативног, лирског, есејистичког, наративног у ужем смислу. Те особине јој омогућавају већу унутрашњу динамичност, занимљивост и разноврсност, а самим тим и сигурније оствариван естетски стандард.

Милеша Аћимовић Ивков

ПО РАЗВОЂУ СМИСЛА

(Милосав Тешић, *Млинско коло*, **Завод за уџбенике**, Београд, 2010)

У стваралачком развоју Милосава Тешића видно је колико је овај песник тематски везан за одређене просторе и вредности националне историје и традиције, посебно оне која памти велике преломе и сеобе, као и за различите облике везаног стиха. Показавши још од прве књиге (*Купиново*, 1986) да спада у оне наше песнике који нису вољни да безрезервно пренебрегавају и разарају традицију, он је настојао да њене гласове и вредности усвоји и обогати и да их значењски повеже са савременим духовним хоризонтом. На тај начин је успео да занови и нешто од угледа и значаја што их је поезија имала у ранијим временима.

Поред тога, велику обликовну разноврсност својих песама он је ефектно саображавао великој разноврсности изабраног тематског градива. А то је градиво потицало из митско-фолклорне сфере, из далеких и најдаљих периода културно-националног памћења, као што је било везано и за тек минуле, али и сасвим конкретне, видове егзистенције у којима је могла да се препозна и духовна драматика савременог доба. Међутим, Тешић се није тиме задовољио, већ је настојао да затечене формалне погодбе креативно иновира.

Тако ћемо у његовој поезији сусрести стиховне облике преузете из других типова књижевне традиције, какав је рондо, поемичне песме, као и сонете продуженог трајања, али ће око обавештеног читаоца умети да препозна и суптилнија стваралачка померања и цизелирања унутар самог стиха и одабране метричке стопе. На тај начин ће утисак о високом артистичком умећу овог песника бити додатно потврђен и укључен у обухватнију представу о овој крупној књижевној фигури нашег времена, а његова ће поезија моћи да се основано ситуира у онај књижевноисторијски и поетички ток који од романтизма и модерне доводи до писаца и дела авангарде и модерне, заузимајући при томе изузетно место у књижевности заснованој на симболистичким вредностима поетског исказа. Све то казује да се песничким текстовима Милосава Тешића мора прилазити са великим читалачко-аналитичким усредсређењем, у оквиру кога ће постати могуће препознавање типа традиције коју

наследује и активира, али још више различитих, особених, стваралачких модификација и акцената који је чине посебном и вредном.

Уводећи у свет своје поезије оне мотиве и садржаје за које је интензивно везан његов лични доживљај и, често, постављајући тачку гледишта тако да са ње постаје могућ двосмерни поглед: у даљу и далеку историју и сасвим блиско време, овај је песник успевао да обликује обимније текстовне целине које могу да се разумеју и као један разгранат пев коме је нуклеусна тачка похрањена у самосвесној намери да се опевају историја и култура једног народа, његова страдалничка, али и духовна вертикала. На таквој идејној и поетичкој основи изграђена је и поетска књига *Млинско коло.*

На њеном почетку стоји одлична дужа песма *Жички натпис*, у којој је на широкој основи елегично евоцирана симболичка снага и вредност једног старог споменика српске културе – „Давнина је сенка што упорно зрачи", као што се у њој призивају и трагични мотиви посушне савремености у којој „наступају страсти што сатиру однос / човека и неба – и гасе тајанства.". У таквом стварносном поретку у коме „логика нуле лепоту изврста", формира се и учвршћује једна меланхолична и скоро апокалиптичка поетска визија у којој се само „напори срца", толико слављени у завршници спева *Седмица*, и лепота и снага биља и природе („ђурђевска киша, роморава, ситна!"), могу да обнове животну снагу и поврате посувраћен смисао и пунину живота о којој сведоче тек фрагменти жичког живописа. А та минула целина се у овој песми, и овој поезији, имагинацијски васпоставља и топонимским низом – напомињањем и уједињавањем места и предела у којима живи српски народ, те њиховим довођењем у смисаону везу са вредностима из духовне сфере. Због тога и може да се каже како је Тешићево песништво својеврсноно *описаније Србије* и простора коренски везаних за њену историју, традицију, културни и духовни идентитет.

Средишњи део ове тематски и обликовно разуђене, а композитно саобразно уобручене књиге, посвећен је поетском уобличењу мотива воде и воденице као вишезначног, симболички веома носивог, универзализованог топоса. Околност да се више не чује шум него пашум воденичког бука, како се и зове средишњи циклус, који наликује на разломљени краћи спев, указује да се у савремености глас аутентичног, целовитог постојања и делања изгубио и да је преостала само његова избледела сенка, пашум. Због тога је Тешићев дискретни поетски ангажман и усмерен ка симболизованом евидентирању духовног стања савремености („У пошасној збиљи невидљиво бива воденичко штиво"; „У власти си свете прождрљиве жеље"), које се претвара у основу на којој се

„под барјаком туге" и „у звучном режиму" изграђује меланхолични, на сталном сусрету и судару супротстављених силница мита, историје, мишљења и осећања изведен пев о фрагментизованом и десакрализованом свету у коме и онај који о њему слови и тужи рукује опсенама. Такав делатник се, у духу есхатолошког оптимизма којим се ова књига наврхуњује, у свету ове поезије именује као часник: „Часно ли је ваздух јести, / поглед пити – пену прести.". Он се у завршној песми циклуса, у којој се оглашава и „млин с небеса", који је „тутањ несмирења / у систему несистема", самопотврђује према (стихо)творачком учинку, јер: „Који меље воду живу / познаје се по мељиву."

За изградњу овог сложеног, цизелираног певања, било је потребно стваралачки активирати и у заједничку везу довести слојеве далеког митског, библијског и античког културног памћења који су, потом, претварани у подлогу на којој ово певање задобија обрисе лирске метафизике, као и особеног типа лирске фантастике. Такво активирање широког тематског репертоара и вишеструко значењско заоштравање и мисаоно свођење ефектно је исказано кроз поетичку лозинку у једном дистиху вишеделне песме *Клокоч-йоток*: „може свемир да се скапи / у ширину једне капи." Чини се да је баш у ту преосталу кристализовану метонимијску кап помно загледан овај песник. Да он управо у њеном искрењу препознаје обрисе негдањег, у детињству запамћеног, знаног животног поретка како се, у унакрсној оптици, преламају са оштрим бридовима и затамњеним сликама савременог постојања.

У песми *Белеі Сшеванов* из давнине је призвана сен далеког претка „братства Тешића". Упућивање погледа у тамнину времена тако да се уоче његови одсечци у низу у овој седмоделној песми започето је описом завичајног предела, а тек са увођењем елемената из религијског темаског делокруга („А Господов поглед кад подузме маха: / прогорева вода, прогледује рака") задобија потпуни смисао у чину васкрснућа: „да коракне Стеван, да крену се ини". У том чину општијег васкрења, у коме се разазнаје и „свеопшта душа", једино је могуће надилажење различитих условности и противуречности „доба са црвом у бази" због кога: „Уобличен свет је у доњке и крпеж."

Тај чин устајања предака у духу и замисли потомака у овој се поезији конкретизује као нарочит вид суспрезања негдањег са трајућим временом. А тај изабрани стваралачки поступак, који овој песми и овом певању даје опредељујући смисао, садржи елемнте проницљивости епифанијског продора и мисаоно продубљеног виђења. Све то, наново, потврђује метафизичку усмереност овог

тачног певања што, исказујући се често у звучним парадоксима, тако уочљиво и конзистентно стоји насупрот општијој духовној клими свог и нашег доба.

Засноване на широком подтексту који је активиран у функцији изградње дубоко меланхоличних и трагичких значења и порука, песме из ове уланчане и целовите песничке књиге Милосава Тешића показују да постоје и данас песници кадри да нам предоче аутентичну визију и лични, претањени, стваралачки глас. Глас који се по изабраном тематском подручју грана и шири, али који непрестанце остаје посвећен давно омеђеном идејном и мисаоном простору у коме су национална историја, традиција и савременост угаони каменови. Због тога ваља да се са пуно читалачког сасређења и књижевне културе приступа овој сведеној, репрезентативној, смисаоно сложеној и значењски богатој песничкој књизи. Јер, тамо где се језик поезије не чује и не разуме, живот постаје драматично удаљен од своје духовне основе и суштине.

Милица Јефтимијевић Лилић

ШВЕДСКА КЊИЖЕВНОСТ КАО РЕПРЕЗЕНТ КУЛТУРЕ И ЖИВОТА ТЕ ЗЕМЉЕ

(Даница Диковић Ћургуз, *Писма из Шведске,* **Арс либри – Бесједа**, Београд, 2010)

„У оно што пишем, уносим целокупно животно искуство и уверења", речи су шведског књижевника Ролфа Агестама којима заправо можемо окарактерисати стваралаштво Данице Диковић Ћургуз и њен приступ уметности. Многе њене књиге произашле су управо из њеног односа према животу не само као недокучивом феномену већ и изразу различитости поднебља и култура. У том смислу, поред њеног изворног стваралаштва, она је српску књижевност обогатила увидима у културу и живот Истока, а преводима, као у овом случају, и у културу Севера. *Писма из Шведске* представљају Даницу Диковић Ћургуз као путописца, есејисту, тумача књижевности и романописца, хуманисту и ангажованог интелектуалца који свет види у више димензија, а човеково послање у пуном доприносу цивилизацији и потврђивању кроз остварено.

У овој књизи посебно до изражаја долази њен сензибилитет, који је заправо инструмент перцепције, а по Елиотовом мишљењу, сензибилитет је јединство емоција, мишљења, усаглашеност свих човекових духовних моћи. Након читања ове надасве корисне (наравно, и лепе) књиге, која пред очима читаоца отвара шведску културу, а превасходно књижевност, изнутра и преноси је нашем поднебљу, дајући ширу слику друштва кроз истанчану анализу прилика и показујући шведску традицију, историју и културу, у тој свестраности, у пуној мери може се сагледати богата стврлачка и интелектуално радознала личност Данице Диковић Ћургуз.

Још у своме роману *Сећање на страх* она је показала преокупацију светлошћу; та тајанствена бореална светлост која оличава духовно и метафизичко, и даље је предмет њених размишљања; о томе је потанко писао Драган Лакићевић у свом надахнутом предговору. Ми ћемо пажњу усредсредити на ауторкин однос према књижевности и према женском принципу, којем посредством увида у женско стваралаштво прилази зналачки и аналитички, на однос Швођана према српској историји, тачније према Косову и Метохији, будући да је Алфред Јансен још почетком двадесетог века

боравио тамо и готово непогрешиво видео развој будућих догађаја, као и на однос Швођана према српској култури.

Исцрпно пописујући значајна имена шведске књижевности, дајући кроки портрете писаца, преводилаца и других учесника у култури Шведске, Даница Диковић Ћургуз отвара богату ризницу непретенциозно насловљеним поглављем *Један поглед на шведску књижевност – теме и трендови*. Тиме се одмах наговештава синтетичност и ауторкин смисао за суштинско, јер *теме и трендови* обухватају широк распон и показују делатни смисао књижевности као важног чиниоца друштва у тој земљи. Она се, што иначе често чини, одмах позива на став неког компетентног познаваоца прилика у тој области, те посредством мишљења критичара Бјена Лундала упозорава да се интересовање за ту земљу у свету појачава када почиње да бледи мит о Шведској као земљи благостања. Но, књижевност јој отвара врата; нарочито су у прошлом веку то чиниле књиге о детињствуи одрастању. Потом нас подсећа да је стваралаштво Селме Лагерлеф, која је 1909. била први добитник Нобелове награде, посебно проучавано и актуелизовано приликом обележавања шездесетогодишњице смрти.

Ауторка наглашава да се тренду све присутнијих жена писаца придружују и Швођанке, које пишу о савременим темама, усамљености, незапослености, потом о младим девојкама које су често биле жртве, те закључује да је „млада женска проза интроспективна, а атмосфера се може окарактерисати као атмосфера беспомоћности", што је појава карактеристична готово за цео свет. О приликама такође говори и њена опаска да су неколики писци писали ауторске романе, као рецимо, Микаел Ноими, најпопуларнији шведски писац, затим Лар Гиленстен, који је описао свој излазак из академије и критички говорио о тој институцији у књизи *Успомене, само успомене*, или Стиг Клаесон, који у роману *Црни асфалт зелене траве* слика дезоријентисаност човека савременог света који се осећа странцем у својој земљи због осећања да су вредности поремећене.

Она потом констатује да је у Шведској и даље популаран традиционалан реалистички роман, поред детективског или романа фикције, а запажа одсуство постмодернистичког романа. Истиче и популарност кратких прича, помињући књигу Еве Матсон *Пси у маили*.

Даница Диковић Ћургуз запажа да у шведској поезији постоји вишегласје, да је нарочито присутна наративна поезија која се бави темама из свакодневице и да је нарочито негују Јеран Грендер и Ролф Агестам. Посебну пажњу ауторка посвећује значајној швед-

ској књижевници Катарини Фростенсон, чије стваралаштво је својевремено преводила на српски језик, истичући да је ова даровита списатељица од 1992. члан Шведске академије наука и да спада у ред „најкреативнијих ауторки са веома израженим интегритетом" и да њу нарочито занимају могућности људског изражавања. Језик увек стоји као нека страна супстанца, јер ауторка доживљава данашњи говор као све формалнији, технички, нешто принудно.

Готово успут помиње се позиција драмске књижевности, а истиче се и да есеји и биографије представљају узлазну деоницу шведског издаваштва; ауторка не пропушта да укаже да је то само један од могућих увида и да се при свакој генерализацији ствари могу и превидети, те оставља могућност закључка да се на то може гледати и другачије. Као посебно вредну апострофира књигу *Жеља за душом*, у којој Кристина Фалкенланд настоји да одгонетне мистерију душе у својој врло личној прози. Притом износи занимљив став Ларша Јакобсона да је сва литература аутобиографска и да се једино у том смислу књижевност може сматрати документарном, што је и показао у својој, по оцени тамошње критике, најбољој књизи фиктивне прозе, *У црвеној женској палати*, у којој се третира проблем самоће тако присутан у Шведској као великој земљи која није много насељена.

Са општег плана приказивања прилика у шведској књижевности Даница Диковић Ћургуз потом прелази на план појединачног представљања најзначајнијих аутора у виду кроки портрета насталих на основу интервјуа са њима. Прво место припало је Астрид Линдгрен, творцу Пипи Дуге Чарапе ,чија дела су преведена на 76 језика. Истиче да њена магија потиче из мудре речитости и да је тај лик, који је проглашен књижевним ликом века, настао из личног искуства и материнског односа прем свом детету. Из тог разговора сазнајемо за став велике списатељице о томе да постоје две врсте људи: они који не могу да живе без културе и они којима она безмало ништа не значи спрам аутомобила и других материјалних добара. Астрид Линдгрен такође открива да верује у демократију, у то да људи воле једни друге, а открива и начин писања. Даница Диковић Ћургуз слику о њој, као и о другим писцима о којима пише, употпуњава луцидним, лапидарним тумачењима њиховог дела, али их мудрим питањима наводи да о свом уметничком поступку или делу кажу необичне ствари. Тако сазнајемо да је Катарину Фростенсон њен бунтовни темперамент увео у Шведску академију, како би покушала да утиче на промену односа према књижевности, али и према жени као активном члану друштва.

Даница Диковић Ћургуз анализира и стваралаштво Кристине Факенленд, чији је роман *Тамна сенка* превела и за који каже да је њено најбоље дело. Уводећи нас у сиже дела о неузвраћеној љубави и девојци која је у детињству доживела несрећу са трајним последицама, указује на то да је реч о делу које се бави аутсајдерима, онима који једино верују у моћ божје заштите, јер је у стварности не налазе. „Она као да је описала један круг око своје тематике и сваки пут све више задире у њену суштину. А у суштини њеног стварања је питање колико је човек, колико може бити затворен у сопствене проблеме. И стално тражити излаз кроз љубав и веру. А и смрт је честа тема у њеном делу, са дубоким трагом у свести читалаца", примећује Даница Диковић Ћургуз, бавећи се потанко и стилом и изражајним средствима ове велике шведске књижевнице.

Представљајући песника Ролфа Агестама, ауторка у поднаслов ставља његову мисао да светлост некад долази са најнеочекиванијег места, алудирајући на сусрет са нашом земљом и историјом, који су му донели нове стваралачке импулсе. Указујући на његову поезију и подстицаје из јапанске поезије коју је преводио, она говори и о позицији поезије у свету у условима потрошачког менталитета и указује да он, као и неки други песници у Шведској, прибегавају старини, фолклору, религији, или пак увидима у поезију и културу других народа, па и српског, које су он и његова супруга Анели Фридел Агестам и лично могли да упознају приликом посете нашој земљи. Пишући о овој списатељици и преводиоцу српске књижевности, Даница Диковић указује и на друге преводиоце који су српску књижевност преводили са немачког језика, а она је преводила Владимира Арсенијевића. Занимљиво је њено уверење да је српска књижевност одувек била космополитска и да је време за њен улазак у свет, као и констатација да Швођани најрадије читају своје писце.

У представљању Јона Милоша, приређивача антологије српске поезије на шведском, ауторка одређује његову поезију као једноставну али пуну мисаоности којом осликава свакодневни живот. Из разговора са њим сазнајемо да он, као досељеник, мора да живи у онтолошкој несигурности јер мора стално да се доказује и потврђује своју лојалност новој домовини.

За српског читаоца је посебно интересантан портрет Алфреда Јансена, који је давне 1911. г., дакле пре једног века, боравећи на Косову и Метохији сасвим јасно уочио какви проблеми постоје у том поднебљу и куда воде сукоби који се ту дешавају: „Никад за Србе нисам осетио дубље саучешће него ту, у Старој Србији, с дирљивом срдачношћу и гостопримством њених сиротих сеља-

ка...” Јансен бележи да се боји „албанске опасности”, коју види у сталном насртању Албанаца на то „историјско српско тле”, запажајући да је „положај српског народа данас тежи него после Косовске битке” и да тек након тог увида разуме Мештровићеву идеју споменика косовским јунацима као колевку и гроб из кога ће се поново васкрсавати слично Његошевом виђењу. Иначе, Његош је за њега био најизразитији представник словенских књижевности.

Последње поглавље у књизи везано је за Нобелову награду, за лице и наличје институције која је додељује. Као куриозитет истиче се да је Алфред Нобел, под чијим се именом додељује награда за мир у свету, проналазач динамита. Подсећањем на велике писце који нису добили, а заслуживали су ово највеће књижевно признање, ауторка цитира Борхеса, који је једном рекао: „Чланови Комитета за додељивање Нобелове награде читају моје књиге и мисле да не вреде.То мислим и ја... Нобелова награда има своје принципе, један од њих је да се дâ неком непознатом аутору.” Ауторка уз списак оних који је нису добили додаје и закључак да је добијају не они који је заиста заслужују, већ они који знају рецепт за добијање, а то већ много говори о сјају и беди, како већ стоји у наслову.

Завршница књиге припада великанима – Аугусту Стриндбергу, Ингмару Бергману, као и приликама око сајма књига у Гетеборгу, чиме се заокружује шведска култура, осветљавају велике личности и културне везе Србије и Шведске, које су изграђивали Црњански, Исидора, Мома Димић и други значајни ствараоци.

Дотичући се многих аспеката живота не само у Шведској већ и у Данској, Даница Диковић Ћургуз осветљава поимање живота човека са Севера који у води и светлости налази упориште за опстајање у мистеријама живота и стварања.

Душан Стојковић

АНЂЕОСКИ ДАХ ЕСЕЈИСТИКЕ

(Вера Хорват, *Анђеоска руда*, **Арка**, Смедерево, 2011)

Вера Хорват, која је особен песник, првом својом есејистичком књигом показује, и доказује, како једнако особен есејист јесте.

Наслов књиге о којој пишемо призива анђеоски поглед, онај који се – пун благости – спушта, с висина, те, додирујући (п)осматрано, такође благо, узноси га горе, одушујући га притом. Наша есејистичка литература готово да и нема збирку есеја којом би толико, окрепљујући, струјао анђеоски дах.

На корицама књиге је слика *Пригушено црвено* Василија Кандинског. Њена симболичка „порука" је сасвим јасна. Указује се, најпре, на – у читавој књизи она је и те како присутна – суптилну симбиозу књижевног и ликовног. Вера Хорват је прави мајстор када је о везама ових двеју уметности реч. Готово у сваком свом тексту она „осликава" и визуелну / „сликарску" димензију присутну у делу проучаваног писца. Апстрактност и конструктивизам самог Василија Кандинског често су и у самим коренима њених анализа. Но, они су вешто комбиновани са лирским и метафоричким. Оно што је крајњи плод је есејистички текст који се неретко, и с разлогом, може прихватити као права уметничка проза, местимице лирска. То што је слика Кандинског названа како је учињено а да на њој црвеног готово да уопште нема, ни у траговима могуће, те је пригушеност заправо претворба црвене боје у оне које су јој блиске, упозорење је читаоцима књиге да написано ишчитавају максимално обазриво, трудећи се да себи разјасне делатну амбивалентност написаног. Једном речју, пред нама је – иако на први поглед делује сасвим једноставно – веома сложена књига која се никако не може, и не сме, читати на прву лопту.

Текстови којима се књига окончава спадају у особену ликовну критику. У њима је реч о хиландарској икони Богородице Одигитрије, архитекти Николи Краснову, вајару Селету Јовановићу и Миливоју Богатиновићу. Довољни су да докажу како се њихова ауторка у сликарство и вајарство разуме и како је – као и када је о есејима посвећеним књижевности реч – вешта да указивањем на промишљено изабране детаље осветли саму суштину проучаване ствари.

Текст о *Самурају на Менхетну* Јасухира Јоцомута скреће пажњу на занимљиву књигу коју би вредело прочитати.

Онај у коме се говори *О Василиси Прекрасној* права је мала студија којом се сагледавају руске народне бајке и њихове особености. Вера Хорват је не само врсни преводилац са руског језика већ је и једнако врстан познавалац традиционалне и савремене руске поезије и позвана је да о њој прозбори коју реч.

Управо то и чини у текстовима о двојици руских песника, Виктору Соснори и Вјачеславу Купријанову. Вера Хорват, прибележили смо већ, зна да изабере детаљ који готово епифанијски осветли написано. Придодаје им и вешто уткане анегдоте. Тако нас, на пример, подсећа како је Бродски прогласио највећим руским песницима Александра Кушнера и Виктора Соснору, с тим што је први тога био свестан, а други није знао како то јесте. Соснора има, као и Љермонтов, и шкотско порекло. (Додајмо да се Данил Хармс облачио као Шкот; било би занимљиво упоредити поезију тројице руских „Шкота".) Соснора је био дете-снајперист у Другом светском рату. Чак и да то није сасвим тачно, песник се владао као да је било сушта истина. И одсањана биографија биографија јесте. Ни по чему се она не сме сместити на нижу раван. Вера Хорват, која је превела његову поезију дајући збирци наслов *Повратак мору* (2000), „покрива" је оксиморонском синтагмом „громогласна ћутња". Он је, по њој, у исти мах – по томе је веома сличан поприличном броју значајних руских песника двадесетог века и овога у којем јесмо – и архаист и авангардист. Његовом поезијом, наглашене фонетске равни, доминира Ја-ритам. Симболи су му „динамични, амбивалентни и флуктуирајућег [...] предзнака". Посебно су наглашени зооморфни, међу којима је несумњиво кључни лав.

Вјачеслав Купријанов је најзначајнији руски мајстор слободног стиха. Вера Хорват припомиње како се неаргументовано руска поезија сматра поезијом везаног стиха иако се с много више разлога о њој може говорити као двообалној реци: и исти песници, и не ретко, вешто баратају и слободним и везаним стихом, не допуштајући ни једном да их сасвим спута.

Интервју са Александром Кушнером показује нам како Вера Хорват зна да постави права питања, саслуша пажљиво одговоре и, испровоцирана њима, води током интервјуа игру све дотле док се пропитивани песник не разоткрије сасвим.

Као и текстови о руским, драгоцени су и они који су посвећени српским писцима.

Једини прозаик који се међу песницима обрео је Драган Лакићевић, о чијим београдским причама, насловљеним *Лудачки рукопис*, Вера Хорват, уочавајући њихово наслањање – писањем о галерији нишчих – на збирку кратке прозе *Божји људи* Борисава

Станковића, пише као о делима ствараним „оркестрираном полифренијом здробљеног *Јаства*" (стр. 34). Луцидно је уочена искошеност Лакићевићеве прозе.

Занимљив текст о незаслужено скрајнутој збирци песама *Порцулан* Дејане Николић поентиран је опаском како је сама песникиња „искосила" своју књигу тако што је у њен наслов ставила „померени", старински облик речи *порцелан*.

Есејистичка поента текста о двојезичним сонетима у збирци *Икар / Icare* Коље Мићовића је како је она „заправо Икаров лавиринт, а да је Икар, можда, аутопортрет песника" (33).

Следећа два есеја садрже наговештена поређења песама са ликовним остварењима.

У сјајном огледу о збирци *Питао сам светлост* Миодрага Павловића (овај наш лирски класик позајмио је – у питању је део стиха његове *Песме покајнице* – наслов књизи огледа о којој пишемо), њена ауторка утврђује блиску везу између Павловићевог песништва и каснорембрантовског сликарског проседеа.

Пишући о песмама збирке *Глава* Ивана Растегорца, Вера Хорват утврђује постојање сличности између њих и слика великог Франциска Гоје.

Ретки су есејисти који имају, још ређи они који откривају да имају „свог" писца. Писац Вере Хорват је Злата Коцић. Поред садржајног и драгоценог интервјуа са њом, Вера Хорват је писала о двема најновијим књигама Коцићеве – *Лазаревим лествама* и *Мелоду на води*. То су најбољи и најдубљи есеји, незаобилазни када је о тумачењу поезије споменуте песникиње, „кустоса наше баштине" (стр. 42; у једном од питања нашој песникињи Вера Хорват констатује како Злата Коцић не остаје „на нивоу кустоса језичког блага, ни фонетских кореографија", стр. 97; довољан је то доказ како њене текстове треба – због њихове семантичке амбивалентности – читати максимално обазриво) – реч. Минуциозне анализе читавих збирки, појединих песама, песничких слика у њима, употребљених симбола, самих речи и њихове мелодије право су лирско премрежавање лирског које нас наводи да закључимо како је ауторка књиге есеја о којој пишемо највише управо у текстовима о песничким збиркама Злате Коцић на песме реаговала песмама.

Песник (треба пажљиво ишчитати *Дунавске таблице* и, изборник, *Зима у Венецији*) и врсни преводилац са руског, Вера Хорват је, и као песник и као преводилац, сарађивала са самом собом као есејистом. Та и таква сарадња омогућила јој је, поред истанчаног разумевања, и истинско и дубинско проницање у проучавану поезију. Једнако као и у ликовну уметност. Несумњива је стилска

перфектност *Анђеоске руде*. Лирско било покреће ритам реченица. Неке од њих, нпр оне којима се окончава први текст књиге, онај о Соснори, могле би се третирати и као песма у прози. Вера Хорват често употребљава – динамизирајући и асоцијативно гранајући тако своје есеје, и речи које у себи садрже и заграђен сегмент: нпр., *оїлед(ал)има*.

Оно о чему Вера Хорват пише резултат је њеног *избора по сродности*.

Анђеоска руда је књига лепа: и графички, и вредносно. Поновимо још једном: њоме трепери анђеоски дах.

Воја Марјановић

АУТОБИОГРАФСКА ХРОНИКА О СМЕДЕРЕВУ И ЊЕГОВОМ ЖИВОТУ ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

(Александар М. Станојевић, *Неостварени снови*, **Народна библиотека Смедерево**, 2011)

Поменуло се – не повратило се
(Народна пословица)

Дипломирани инжењер агрономије и дугогодишњи сарадник Радио Београда за питања економије, пољопривреде и сточарства, Александар М. Станојевић, носио је љубав према књизи и литератури уопште још од гимназијских дана. Та жеља „да пише и каже шта има о људима и животу", испунила му се тек са одласком у пензију. За десет година мирног и лагодног живота објавио је две књиге поезије за децу и младе и две књиге – хронике, посвећене завичајном Убу и Гроцкој. Тако се испунила његова жеља да се врати детињству и да запише сећање на време, живот и људе из два своја завичаја.

Пета књига Александра М. Станојевића, аутобиографско-хроничарског жанра, мада и вид романа, такође је нека врста његове неутољене жеље да „живи живот свим плућима духа" (И. Андрић) и да тако у роману под насловом *Неостварени снови* испише целу историју живота и живљења у Смедереву, граду царском и историјском, али пораженом, у доба немачке окупације. Период који аутор узима као период збивања догађаја у Смедереву (1939–1941) најтежи је за људе и време у коме се дешава радња романа, а писац тај период проживљује са породицом (болесном мајком, оцем, старом баком, сестром и братом) у граду који трпи ужасе рата, бомбардовања, чувену експлозију муниције у Тврђави и немаштину која је испод људског достојанства.

Станојевићеве опсервације Смедерева, где са братом учи гимназију, а отац издржава породицу платом која не покрива животне потребе, делују „тужно и ружно": Оне су вапај за данима слободе, мира, људског достојанства, људске љубави и разумевања. Са болним речима аутор пише како је хране мало у данима окупације, како су ноћи пуне страха од немачких патрола, како Смедерево тоне у град рушевина, како су депресивни тренуци од велике ек-

сплозије – а све то оставља дубок душевни траг на млада бића (сестру и брата); касније ће доћи и смрт баке, па мајке. Цео колоплет животних збивања – од немира младих у смедеревској гимназији, коју често посећују Немци, преко кухиња где се дели храна сиромашнима до бедне очеве плате, са којом се може живети пет дана у месецу, смрти баке, па мајке и давање часова деци богатих Смедереваца и рада на пољу, железничкој станици, мобилизације у „обнови рада", где се добијао два пута оброк дневно – Станојевић је описао целу скалу „ужаса у граду, лишеном нормалног живота у кретању". Судбоносно ноћно кретање до десет сати, забране да се млади састају и живе живот „свог доба" – све је присутно у овој сторији, која је пластично писана, емоцијом младића који „будних очију прати све", а тешко му је јер „га дави сиротиња, смрт најдражих, очева депресија и братовљева самовоља".

Александар М. Станојевић је, ипак, налазио места да у својој „тужној историји смедеревске трагедије" нађе и места за тренутке животног весеља и забаве: описао је честе и бројне симпатије младих девојака и младића, спајао је њихове младалачке чежње, удруживао је жељу да се помаже у „учењу и давању кондиција" са узајамним посетама, да би се све скромне забаве завршавале до „полицијског часа".

У преко тридесет поглавља, Станојевићев роман *Неостварени снови* исказује хронолошки менталитет људи смедеревског краја. Он познаје свој „други завичај", драги су му људи, саосећа са њима и увек је ту да помогне и буде саговорник друговима у гимназији, али и суседима, рођацима и случајним пролазницима. Поглавља романа *Први пут у Смедереву*, *Тврђава*, *Краљев виноград*, *Ход по мукама*, *Зорица*, *Рођендан*, *Сумња*, *Велика матура*, *Зоричина судбина*, чине срж, стожер Станојевићеве сторије о данима смедеревске хронике. У њима је аутор био сугестивни рапсод истине која је немила и у којој живи „време са свим својим усхитима и суновратима" (Д. Ћосић).

Писана јасним и интимним стилом, увек топло и исповедно, књига сећања на прошлост која је била „ружна и непријатна" донела је и тренутке дивног младалачког дружења и љубави. Аутор је назначио блискости у разумевању и симпатијама између Зорице и Бранка; писао је са наклоношћу о Ђурици и Ивани и многим другим гимназијалцима којима живот у окупацијским данима није био песма већ уздах и несаница. Ликове одраслих Станојевић је видео као уплашене родитеље у данима када су животи њихове деце били угрожени. Ипак, „љубав је лек, и то најјачи, у оздрављењу људске природе" (Т. Ман). Она је победила и дане рата и те-

шки живот у малој србијанској вароши на „брдовитом Балкану" (Д. Максимовић). Она је надјачала све невоље, доказујући да је човек у њима најјачи и најдостојанственији.

О Смедереву и његовој историјској прошлости, па и садашњости, има неколико књига написаних и здушно прихваћених. Једна од таквих ће, по нашем мишљењу, бити и књига *Неостварени снови* Александра М. Станојевића, у којој су детаљи о нашем историјском дешавању у прошлости – дати и илустровано, преко документарних фотоса. Тиме аутобиографска хроника Александра М. Станојевића делује још убедљивије и сугестивније.

На Михољдан, 2011. године, Београд

Љубиша Ђидић

АНТРОПОЛОГИЈА О КАМЕНУ И ВОДИ

(Милосав Мирковић, *Смедерево град на рамену реке*, **Народна библиотека Смедерево**, 2011)

У песничкој књизи *Очима мојим градови*, у којој су се нашле мале лирске сторије о Крушевцу, Приштини, Нишу, Ваљеву итд., своју песму имало је и Смедерево.

Сада Смедерево има своју књигу од 60 песама!

Буца Мирковић је дете александровачке Жупе, у знаку једне његове књиге (*Моја Жупа, моја Океанија*) већ неколико деценија се обележава чувена Жупска берба! Кад за тренутак свој духовни завичај тако несебично пресели из Жупе у Смедерево (како већ каже Црњански: „Завичај је оно што изаберете"), да ли је то због раскошног грожђаног амбијента, или древних историјских немањићских дамара који подједнако пулсирају неким истостима и у Смедереву? Наравно, ово није добар почетак тумачења ове књиге, јер доживљај једног Смедерева не може универзалном чулу песника одолети ни својом „историјском тишином", ни „Дунавом, свечевом реком", нити тајнама „за нешто што очекујеш", макар да не знаш које су.

Дошавши у овај град, Мирковић је нађеном одисејевском Итаком закликтао, узлетео, потражио, усковитлао, стопио се... Он је дискретни тумач његове историје (јер није желео да прави родољубиве песме), скривени шетач његових улица (јер није желео да пише социјалну поезију), јасни заробљеник његове **лепоте**, јер није могао да је скрива.

Ако је у неким својим лирским узнесеностима могао да затвара цикличне мотиве (Крива Река, село соколова, О манастирима – браћи и сестрама, Очима мојим градови и др.), кроз смедеревски топоним је добио нову инспиративну исповест. Доживети град као какав унутрашњи антрополошки организам који има своје законитости, што се огледа у томе како живи његово историјско камење које тајно дише, како се на танушним нервним завршецима појављује игра ждрала, како куца његово било из дунавске моћи, како понека рана од посеченог платана пушкиновски боли у рану зору, у самоћи која се посебно заслужује, кад је „пут дуг, а дан кратак"... Заправо, „домаћи задатак" о лирском Смедереву, како говори и наслов ове књиге, готово да не постоји. Постоји лирски блесак који експлодира пре него што сте о њему формирали мисао, неки

„залудни ветар Дунаву за вратом", завеслај кајакаша, сунчана деца на смедеревском тргу после утакмице, ручак за дрвосечу на храстовом шумском столу са преображењским вином... И ви одједном схватате да песник управо у те мотиве умаче своју кичицу за смедеревске аквареле разливане у мекоти мисаоних мрљица које још није сасвим разлио, асоцијација којима у градском миљеу још није нашао звучну тангенту или предметну форму, мада непрестано отиче дунавском несаницом, ври у кафанском вину, удише мирис поноћне пекаре на тргу код старог дуда... Све те смедеревске топониме не треба препознавати баш као смедеревске, јер песник је дошљак у овом граду, вешто се прерушио као Одисеј у жупским опанцима, као Бахусов миљеник на тајном задатку у виноградима, ловац који је на Деспотову гозбу донео жељинску срну, препелицу из Латковца, трговац са ћилимом од јагорчевине што га је својом руком на разбоју времена изаткала сама Деспотица имитирајући небо над Смедеревом. Тренутни староседелац древног града који осећа историјски ток Дунава. Трајни староседелац који осећа његово историјско дно.

Кад свој лирски звездани монограм уступи „Смедереву, граду на рамену реке", песник ће тој идентификацији дати сав свој лирски иметак на распознавање. Заправо, ономе који ће у то поверовати. Читалац који ће га читати друкчије ништа неће изгубити, уколико не рескира да „завичајни" Дунав прими у своје духовно власништво баш као и песник. Наравно, у Смедереву не само Дунав, али ипак, уз све што уз Деспота тај град јесте, Дунав понајвише, јер је очигледно његова метафорична моћ равна његовој моћи библијске рајске реке.

Тај велики жамор у организму града, као какав лирски роман, објашњава његову инспиративну моћ, његово „мирковићевско" препознавање, и, коначно, његово штаство у општаству.

Било би лепо поменути и допринос фото-илустратора Радослава Ранисављевића и Жељка Ђурића лепоти и вредности ове књиге, који су своје ликовно умеће својски једначили у умећу речи.

Магично лескетање „града на рамену рајске реке" позајмило је Мирковићу право на осећање завичајности (баш како је говорио Црњански), што не говори само о снази нашег историјског заумља везаног за овај град, већ и о лепоти неког другог заумља којег у овако луцидном изливу може бити свестан само стих несвесне снохватице.

ФОКУС
MONS AUREUS

Игор Живковски

НАЈВЕЋЕ ПРАВО (ЗНА БИТИ) НАЈВЕЋА НЕПРАВДА, М. ТУЛИЈЕ ЦИЦЕРОН (*SUMMUM IUS, SUMMA INIURIA*, M. TULLIUS CICĔRO)

Тежња човека за правдом и праведношћу постоји и данас, више од 2000 година након Цицерона. Идеја стварне, а не само формално-правне једнакости пред законом засигурно је вечна, а постојала је, постоји и постојаће у човеку током целог његовог егзистирања. Ту исконску потребу човека за правдом можда је најбоље описао Ђорђо дел Векио, када је закључио да „без правде ни живот не би био могућан, нити би, и када би био могућан, било вредно живети. За њу, кроз сва времена, умирали су, без икаквог двоумљења, најодабранији духови, којима људска историја дугује своју највишу отменост."[1]

Највеће право из првог дела Цицеронове сентенце, у различитим државама и различитим епохама, представљали су различити акти или, неретко, различити људи. У Риму у периоду Републике то су *leges*, а касније и *plebi scita*; у Принципату принцепс своју вољу изражава посредно преко *senatus consulta*, а потом и непосредно преко *constitutiones principum*, да би у Доминату својим *едиктима* уређивао римско друштво. У Византији су *номои* и *неаре* основни извори права. Законодавство средњовековне Србије обележио је Душанов законик. Устав Француске из 1791. представљао је плод компромиса, пре свега у погледу опстанка монархије. Тај компромис ће Француску увести у период турбуленција и довести до тога да до 1799. она промени чак четири устава.

Најчешће се кроз ове акте рефлектовала воља појединца. Међутим, ту је барем одржаван привид законитости. У неким државама, пак, тај „законски параван" није ни постојао. Оне су кроз историју биле ретке, а данас и не постоје. Чак су се и Хитлер, Стаљин, Иди Амин и Николае Чаушеску потрудили да владају „ограничени" каквом-таквом формом устава, колико год она наказна и перфидна била. Ови основни закони, који су конститутивни фактори сваке земље, требало је да буду, барем када су настали, највећа гаранција права грађана и њихове једнакости пред законом. Међутим, врло брзо су схватали плебејци, себри, Јевреји и угледници предкомунистичког румунског друштва да без истинске и искрене воље оних који законе спроводе не постоји ниједан закон који им

1 Коста Чавошки, Радмила Васић, *Увод у право*, Правни факултет, Београд, 2006, стр. 92.

може обезбедити равноправан третман са онима које је Џорџ Орвел посредно, преко једног од ликова у својој *Животињској фарми*, назвао „више једнакима". Управо у тој неспорној чињеници лежи истински смисао другог дела Цицеронове мисли. Богати и/или моћни, познати и/или утицајни су најчешће, готово увек и свуда, у повлашћеном положају у односу на оне који су у тој расподели друштвених добара били мање срећни. Понекад, због одсуства правних средстава и јемстава која обезбеђују и потврђују правну сигурност, ти „мање једнаки" грађани принуђени су да се суоче са геслом *Mutare quod non possis, ut natum est, feras* (*Шта не можеш променити, подноси онакво какво је*). Закони су постајали средства угрожавања, игнорисања и разарања основних права већине: права на живот, на слободу, права на – праведност. Закони су одређивали ругобну и нечовечну несразмеру у социјалној, политичкој и егзистенцијалној позицији оних који имају власт, богатство и моћ и оних који су, игром злехуде судбине, остајали на дну друштвене хијерархије. Закони су реметили и онако крхку равнотежу на теразијама правде. У тоталитарним друштвима, ничим неограничена права диктатора и тирана доводила су до ничим неограничене неправде. По изопаченим, безочно устројеним начелима и правосудним системима таквих друштава, човек је кажњаван и обесправљиван без стварне кривице: због вере или нације којој припада, због другачијег политичког става, због порекла или друштвеног статуса.

Но, не морамо пример неправедности уграђене у сам закон, самим законом прокламоване, тражити само у тоталитарним системима. Склони смо, на пример, да идеализујемо древно атинско друштво, друштво прве „владавине народа". Али чињеница је да су привилегије демократског устројства политичке управе и правосуђа биле намењене мањини. Каква су права имали робови, које и ум какав је Аристотел дефинише као „оруђе које говори"? Савремене демократије, привидно, превазишле су ограничења прве демократије за коју човечанство зна. А опет, друштвено уређење и правни систем који га регулише и у савременим демократијама често нису у стању да задовоље високе принципе свеопште праведности. Новац и власт често су јачи од закона и штите моћнике од сваке одговорности и кривице, дајући им статус недодирљивих.

Тежња за правдом једна је од најснажнијих и најплеменитијих човекових тежњи. И зато ће осећање неједнакости и неправедности друштвеног устројства увек подстаћи дубоко незадовољство, оправдани гнев и потребу да се друштво промени. Занимљиво је управо то да један од главних аргумената и лајтмотива сваког револуционарног дешавања постаје *Iustitia nemini neganda est* (*Правда*

се никоме не сме ускратити). Наравно да овакав идеал наилази на плодно тле у сваком друштву и грађани се, ношени демагогијом, опредељују за једну од политичких елита. Након доласка на власт, на интересе „обичног" народа се по правилу заборавља и они опет бивају дискриминисани пред законом. Иако изречена у сасвим другом контексту, као прилику да направим дигресију у овом случају искористићу Русоову мисао која гласи: „Енглески народ мисли да је слободан, али се љуто вара; он је слободан само за време избора чланова парламента: чим су они изабрани, он је роб, он је ништа."[2]

Понекад се закон примењује много ригорозније и доследније на оне чланове друштва који се на економској и социјалној лествици слабије котирају. Често правосудни органи „од дрвета не виде шуму". Или се, једноставно речено, иде линијом мањег отпора. Праведност и ефикасност закона и органа задужених за примену закона демонстрира се на слабима и „обичнима". Утолико строже уколико они на врху лествице, захваљујући различитим друштвеним механизмима, успевају да измакну правди. Повез на очима Правде, рекло би се, понекад је прозиран. О различитом вредновању преступа сведоче, на пример, у својим књижевним делима, Балзак и Нушић. Разобличавајући недоследност у примени закона, Вотрен, један од јунака Балзаковог романа *Чича Горио*, каже, између осталог, и ово: „Ако успем, нико ме неће запитати: ‚Ко си ти?' Ја ћу бити господин грађанин Сједињених Држава... Тајна великих богатстава чије се порекло не зна сматра се заборављеним злочином, зато што је прописно извршен."[3] У Нушићевом *Покојнику*, богати Спасоје објашњава сиромашном Анти зашто нису једнаки пред законом: „Шта је кривоклетство кад ти стојиш на осам стотина хиљада капитала? Цео свет има да ти скине капу, а ником ни на памет да не падне кривоклетство."[4] Правда не достиже све једнако. А таква, селективна правда, изврће се у своју супротност и постаје пример вапијуће неправде.

Још је одредбама Хамурабијевог законика био уређен привилегован положај угледнијих људи вавилонског друштва – *авилума*. Тај слој људи чинили су богати сељаци, трговци, занатлије и војници. Њихов привилеговани положај откривају оне одредбе Хамурабијевог законика које прописују да се за деликт учињен према авилуму кривац кажњава оштрије него кад се исти деликт учини према *мушкену*: „Ако неко избије зубе себи равном човеку (авилуму), да се избију његови зуби. Ако је избио зубе једном мушкену,

2 Ibidem

3 Оноре де Балзак, *Чича Горио,* **Новости**, Београд, 2010, стр. 93.

4 Бранислав Нушић, *Покојник*, **Просвета**, Београд, 1979, стр. 167.

да плати једну трећину мине сребра."[5] Овакав законски третман двеју класа слободних људи указује на то како су још на изворима људске цивилизације друштвени углед и моћ били пресудан фактор у одлучивању о казни којом ће неко бити санкционисан.

Када се говори о позицији жене у правним споменицима старог века, пре свега се јасно мора подвући чињеница да су патријархална схватања сасвим овладала њиховом номотехником и суштином, тако да је правни и друштвени положај жене био у великој мери подређен. Иако је имала правну и пословну способност, па и делимичну процесну способност (могла се појављивати као сведок на суду), пример који илуструје њен фактички положај у друштву представља једна од најучесталијих одредби, према којој је муж своју жену могао дати у дужничко ропство уместо себе. Вековима је родна дискриминација, условљена патријархалитетом, подржавана и легализована: закон је регулисао и оправдавао потчињеност и обесправљеност жене, сведене на власништво, својину мужа или породице. Права која су мушкарцу била дата у односу на жену узроковала су једну од најтрајнијих неправди која прати људско друштво све до савременог доба. А дискриминација пред законом, неједнакост узрокована полом, повезивала се и са припадношћу одређеном друштвеном слоју. Тако се појављивала и двострука дискриминација: по основу друштвеног положаја и по основу пола. Жена је увек била најугроженија међу угроженима, највећа жртва међу жртвама неправде.

Као и у првим кодификацијама насталим у државама Старог истока, и у најстаријој европској кодификацији – Гортинском законику, прављена је разлика у третману различитих друштвених слојева пред лицем правде. Иако је кривично-правној материји у Гортинском законику поклоњено далеко мање простора него у оријенталним кодексима, упада у очи драстична разлика у износу композиција с обзиром на друштвени статус жртве. У другој колумни Гортинског законика, која се бави одредбама кривичног права, стоји: „Ако неко силује слободног мушкарца или слободну жену, платиће 100 статера; а у случају апетајра 10; а ако роб силује слободног мушкарца или слободну жену, платиће дупло. А ако војкеј силује војкеја или војкеју, платиће 5 статера. Ако неко силом обљуби невину домаћу робињу, платиће 2 статера, а ако је већ била обљубљена – ако је силована по дану 1 обол, а ако је силована по ноћи 2 обола."[6]

5 Сима Аврамовић, Војислав Станимировић, Упоредна правна традиција, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 59.

6 Op. cit., стр. 94.

У кодификацијама средњег века постепено се од самовоље владара иде ка равноправном третману свих друштвених група. Иако је друштво самог Душановог царства било издиференцирано на неколико друштвених категорија, у казненим одредбама Законика које су ми биле доступне нисам успео да пронађем неку на основу које бих могао да изведем закључак да фаворизује властелу у односу на себре. Ипак, остаје нам да се запитамо да ли је, с обзиром на разлику у финансијској моћи и утицају између властеле и себра, једнакост била само формално-правна или и фактичка.

Међутим, овај тренд фаворизовања одређених друштвених група наставио се и у новом веку. Није потребно ићи даље од модерног расадника демократије, каквом Америка себе сматра, а која је до пре само педесетак година законским решењима уредила знатну подређеност црнаца у односу на белце. Расна сегрегација представљала је свакодневицу Афроамериканаца у САД двадесетог века. Један од највећих бораца за људска права, Мартин Лутер Кинг, дао је свој живот у борби против расне сегрегације у свим њеним видовима – у јавном превозу, у образовању, на спортским приредбама... Иако је у време те борбе већ постојала одлука Врховног суда САД (донета 17. маја 1954. г.), којом је расна сегрегација проглашена неуставном, требало је да прођу године да би се почело са процесом десегрегације, који је за циљ имао успостављање равноправности црних и белих америчких грађана. Ипак, та одлука пружила је велику наду црнцима, нарочито на југу, а и другим мањинама, да ће се точак правде покренути и да ће најзад добити права и заштиту који им по Уставу припадају.

Истовремено, на другом континенту, у Јужној Африци, спровођена је државна политика друштвене и економске дискриминације неевропских група – апартхејд. Овај термин је најпре коришћен као назив за званичну политику Националне партије од 1948. г., иако је расна сегрегација, одобрена законом, већ увелико спровођена. Закон о групним подручјима из 1950. успоставио је стамбене и пословне делове у урбаним подручјима за сваку расу и ојачао постојеће законе о „пропусницама", који су од небелаца захтевали да носе идентификациона документа. Други закони забрањивали су већину друштвених контаката између раса, налагали изградњу одвојених јавних објеката, успостављали посебне образовне стандарде, ограничавали сваку расу на одређене врсте посла, укидали небелачке радничке синдикате, ускраћивали небелцима учествовање у власти и оснивали разне црне афричке „завичаје", делимично самоуправне јединице које су ипак биле политички зависне од Јужне Африке. Апартхејд је био увек подложан критици и дово-

дио је до многих насилних протеста, штрајкова и саботажа. Најзад, претрпео је и међународну критику. Током 1991. године највећи део законодавства апартхејда је опозван, иако сегрегација остаје дубоко укорењена у јужноафричком друштву.

Поражавајућа је чињеница да је и на прагу трећег миленијума идеја о постојању „виших" и „нижих" људских бића и друштвених слојева имала своје законско утемељење.

На крају, након ове ретроспекције којом сам желео да дочарам *неједнак* третман *различитих* људи пред *истим* законом у различитим периодима човековог постојања, бојим се да морам да признам да неретко управо оно што би требало да представља упориште највеће заштите и једнакости – закони, представља извор зазора и неправде.

Законитост и право, сматра се, треба да унесу правду и правичност у човеков живот. Међутим, историја нам показује да су правда и правичност често само узвишени, племенити идеал чија се недостижност потврђује у различитим временима и различитим приликама. А један од узрока недостижности правде и ограничене моћи закона и права лежи и у парадоксу садржаном у Цицероновој тврдњи: *Највеће право, највећа неправда.* Без обзира да ли је неправда уграђена у сам закон који прописује неједнак третман људи у зависности од њиховог друштвеног положаја, националне, верске, расне или родне припадности, или постоје могућности за злоупотребу и заобилажење иначе ваљаних, правичних и добро осмишљених закона, до неправедног поступања увек може доћи у оним сферама друштвених односа које је тешко законом предвидети и обухватити. Јер, слободно се може рећи да животна реалност понекад тријумфује над правом. С друге стране, историја човечанства одређена је неугасивом, снажном тежњом за праведношћу, метаправном вредношћу која ће умањити неједнакости међу људима, врлином која ће спречити да права одабраних друштвених група значе обесправљеност и пониженост других. Историја права је историја кретања ка идеалу апсолутне правде, ма колико нам се он и данас чинио далеким и неостваривим. Смисао закона и права у целини и јесте у сталном, истрајном побољшавању и усавршавању који нас споро, али поуздано воде ка праведном друштву. Друштву заснованом на хуманистичким и демократским начелима. Такво друштво не може се градити, нити опстати и развијати се без добрих, јасних и доследних закона који усклађују непредвидивост живота и мноштва појединачних судбина са општим принципима праведности и равноправности пред законом.

Живица Туцић

КАЛЕНДАРИ И ЦРКВА

Хришћански календари и њихове реформе

Тема календара, напосе односа цркве према календару, те хришћанских календара и њихових реформи, повремено је веома присутна у јавности; обично је отварају медији, који заправо само извештавају и немају обавезу да буду потпуно прецизни. Други који се овде тиме баве су верски фанатици, неко их зове зилотима, фундаменталистима; они имају своју верзију тога који је календарски систем „свети". Понајмање код нас о овоме ставове износе теолози, тек изузетно, као да се прибојавају да им неко у цркви или друштву не замери због ставова, а тога би сигурно било.

Из света егзактних наука такође код нас не долази довољно разматрања овог питања, било популарних, било научних. Ово констатујем уз ограду да можда о томе и нисам најбоље обавештен, јер не пратим довољно научне часописе.

Када се помене Милутин Миланковић, многи су овде поносни на њега, с правом. Ширина његовог интересовања и стварања је изузетна, научника такве ширине у садашњости готово и нема, сви одлазе у врло уску специјалност, што је добро, мада постоји опасност да се губи контекст.

Миланковић се бавио и питањем календара, желећи да као православни верник и научник тражи и нађе адекватно решење. Понудио је своје, које је Свеправославна конференција 1923. поздравила. Код нас се у широј јавности и не зна које су његове препоруке – да је његов систем идентичан оном који називамо грегоријанским, и да ће разлике између њих настати тек за осам векова. Када бисмо га данас применили, то би заиста представљало „календарску револуцију" код нас.

Отуда, Српска православна црква о њему готово не говори; јасно је да јој његова решења не одговарају. Не ради се сигурно о игнорисању науке, астрономије, егзактности, већ о другачијим схватањима. Заиста, да је реформа календара у цркви тада уведена, пре деведесетак година, када и код других православних цркава, била би безболнија него данас, пошто су у православљу ојачале „антимодернистичке" идеје, које само удаљавају верника од цркве, неретко и од Бога.

Календарско питање је свакако астрономско, што цркву не обавезује. Чувени грчки теолог Анастасије Калис каже да ипак за

цркву то није само математика и астрономија већ и „фактор културолошког и конфесионалног идентитета". Подсећа да је идеја реформе јулијанског календара била присутна у Цариграду у 14. веку, помиње Никифора Грегора. „Народне масе" биле су против. Што се данашњег стања тиче, Калис каже да је императив да православље има заједнички календар, али уједначавање не очекује у „догледно време". Он није сигуран да ће то питање решити ни Велики сабор православља, који у каталогу тема има и питање календара. Овај сабор је у припреми педесет година; у последње време је било наде да ће бити сазван за годину-две дана, али сада је дошло до таквих превирања у православљу, с једне стране Москве, с друге јелинског света, тако да, по томе судећи, нема изгледа да се одржи ни следећих педесет година.

Ако бих ја рекао да „јулијански календар" није ни свет ни недодирљив, дакле – није „света крава", неко би се осећао повређеним овим речима, замерио би ми што не бирам речи. Ја заправо само цитирам другог човека Руске православне цркве, митрополита волоколамског Илариона Алфејева. То је његова скорашња изјава. Он је рекао да су се астрономски подаци током времена све више прецизирали. Црква има право да календар замени, ако сматра да је то потребно и ако би то наишло на сагласје верника. У овом тренутку у руској цркви таквих захтева нема, истиче митрополит. Јулијански назива „световним римским". Сада бројне православне цркве користе „новојулијански", који ће са грегоријанским бити идентичан следећих векова, а након тога, настаће неке разлике.

„Није идеално" то што сада православци празнике не славе истог датума, што би било пожељно. Два различита календара могу се примењивати у једној цркви, истиче митрополит.

Руска црква, као старокалендарска, има парохије ван земље које су новокалендарске. Такође, Цариградска патријаршија, као новокалендарска, не присиљава Атос, који је под њеном јурисдикцијом, да примењује нови календар.

Хришћанство је настало пре мање од два миленијума на простору Свете земље, односно, мање-више, данашњег Израела. Христос је живео у околностима два календара, јеврејског и римског, тада већ јулијанског. Овај други је био календар окупатора, он се није тицао становника. Цео живот Христов је у знаку јеврејског рачунања времена, циклуса дана, седмице, године, празника. Он то није реметио нити је о томе шта рекао, бар није забележено. Отуда су хришћани у време живота апостола славили централни празник зависно од јеврејске Пасхе, дакле зависно од јеврејског календара.

Хришћанство се шири на друге просторе Римског царства, преко Јевреја, али и других, вера све више постаје полиетничка. Нова вера није била намењена једном народу, ма колико он имао атрибут Богом изабраног; заповест Христова је била да се она прошири по целој васељени. Сам Христос је говорио да етничко-језичка припадност није пресудна, да нема разлика између Јевреја и Грка.

Хришћани су се све више оријентисали на календар важећи у држави. Они су били прогањани, тако да су држали само до тога да се тајно окупе и „ломе хлеб", у друга питања нису залазили. Субота је још увек била „Дан Господњи".

Јачањем јелинског елемента у хришћанству настаје дистанцирање од јеврејства, чак и снажан антисемитизам, који је у знатним траговима одржан до данас. Јеврејским празницима дат је други садржај, мада је јеврејска симболика остала сачувана.

О овом питању до давања равноправности хришћанима од стране римских царева почетком четвртог века, посебно Едиктом цара Константина 313. године, нема много извора. Овај цар је суботу као дан одмора заменио недељом. Он је сазвао и Први васељенски сабор 325. године, који ни не расправља о календару јер је државни календар важио и за цркву. Он се бавио утврђивањем када треба славити Ускрс, мада ни у томе није могла да се избегне зависност од јеврејског календара, узимајући у обзир и лунарне и соларне астрономске податке, као на пример равнодневицу.

Бројање година

Од када бројати године, поставило се питање за хришћане у првим вековима: да ли наставити римско рачунање, или имати своје. Преовладало је становиште да године треба бројати од Христовог рођења.

Тешко је било толико столећа касније установити које године је рођен Христос, да би се то узело као нулта година, како се желело, јер је тиме настала „нова ера". Монах Дионисије је тек у 6. веку, егзактно 525. године, на основу Библије, констатовао да је Христос рођен 754. године од настанка Рима. Данас заправо нико није сигуран када је Христос рођен, варирања иду од неколико година раније, до неколико касније. На основу тога када је био попис становништва у Јерусалиму, који помиње Нови завет, неки научници констатују да је рођење могло бити или 8. године старе ере, или чак 14. године нове, када је спроведен следећи попис. Необичне појаве небеских тела на своду изнад Витлејема у тренутку рођења Господа, које астрономија може да израчуна уназад, такође су ва-

жан фактор. Међутим, то и није одлучујуће – нико не размишља о промени нулте године, која се и тако са потпуном сигурношћу не да утврдити.

Иако је било регионалних разлика у узимању почетне године, овим су хришћани напустили јеврејско рачунање броја година тамо где је примењивано. По том рачунању, свет је настао 7. октобра 3761. године пре Христа.

У православљу се одржало и старо византијско рачунање, од „настанка света", које се лоцира на 5501. годину (негде 5508) „старе ере". И у српским средњовековним документима налазимо ово бројање. Код Руса се очувало до Петра Великог, када је 1700. године укинуто.

У Римском царству је у трећем веку коришћено бројање година названо по цару Диоклецијану; ту је нулта година 284. Ово се одржало код појединих хришћана до данас, као код египатских Копта.

Када почиње година?

Јеврејима година почиње у јесен (између 5. септембра и 5. октобра), што је за прву хришћанску заједницу било меродавно. У исто време римска година почињала је до 153. пре Христа 1. марта, а потом 1. јануара. Ипак је остало да су месеци од септембра до децембра задржали име, иако септембар значи седми месец, што је некада и био, а по новом постао девети. Децембар, десети месец, постао је дванаести. Мартовски почетак је одржан у Русији до 16. века, али и понегде на Западу (Венеција). Другде је за почетак узиман празник Благовести (25. март). Тако је било у средњем веку у већим деловима Немачке, Италије, у Шкотској, у Енглеској до 1752.

Зачетник реформације, Мартин Лутер, наложио је да нова година почиње Божићем, дакле 25. децембра, а 1. јануар је био празник Обрезања Христовог. Ово се кратко одржало. Његови главни следбеници су вратили 1. јануар као почетак године, што се одржало све до данас.

Као што је познато, јеврејска година почиње не првим месецом, већ седмим, и не у зиму, већ у јесен. Хришћанству је то од почетка било логично. Иако је негде почетак био марта месеца, или са Ускрсом, Свети Амброзије Медиолански је писао да година треба да отпочне септембром, у славу цара Константина. У Византији је у то време још било колебања. Први и Шести васељенски сабор сматрају да је добро да година почне септембра, налазећи за то библијско оправдање.

Црквена Нова година, почетак индикта, и данас је у православљу 1. септембра, што је старокалендарцима 14. септембра. То је „венац године", тада се моли да ток године протекне добро. За ову прилику постоји посебно молепствије. То се практикује и данас. Прва књига црквеног месецослова, који има 12 књига, за сваки месец једна, није посвећена јануару, већ септембру. Древне патријаршије на овај дан објављују посебну посланицу, енциклику, као што то чине за Божић и Ускрс.

Објаве се том приликом и други подаци за наступајућу годину, они за које ретко ко зна. Циклус година се понавља сваке 532 године. Почетак године је и почетак индикта, а њих има 15. Значајан је и „круг сунца" (28), саопштава се и „циклус месеца", који се понавља на 19 година. Израчунава се и „недељно слово" (вруће љето), основаније, „кључ граница", као и епакта. Сви ови елементи имају посебан значај.

У православним календарима се пак недеље означавају од Духова. Њих има 37 до месец дана пред пост, када четири недеље имају своје име. Након тога недеље поста добијају редни број до празника Цвети (има их пет), исто тако и недеље између Ускрса и Духова; њих има седам.

Католичка црквена година (annus ecclestiasticus), односно литургијска (annus liturgicus), почиње првом недељом у божићном посту (адвенту). Тако је и код протестаната.

Реформа календара 1582.

Календар није мењан преко 1630 година, иако су ретки познаваоци астрономије увиђали одређене аномалије. Ниједна држава није била толико силна да наметне реформу целом свету, ниједна црква више није била универзална. Од јединства цркве прво су се оделили они које називамо монофизитима (Јермени, Копти, Етиопљани), 1054. долази до велике шизме између православља и католичанства, англиканци се такође одвајају, потом и протестанти.

На реформу се одлучио патријарх Запада, папа римски Григорије Тринаести (1502–1585), по коме је нови календар и добио име. Он је реформу обзнанио булом *Inter Gravissimas*, како стоји, у 11. години свог понтификата. Реформа је била неопходна, тога су биле свесне разне цркве, не само католичка, већ и Исток, царски Константинград, Контантинополис, који је већ дуго био у османским рукама.

Пре папе Григорија, готово два века трајало је размишљање о усклађивању календара, чак је на Западу то питање постављано

на саборима, на пример у Базелу. Астрономски резултати, рецимо Николе Коперника, и не само његови, деловали су веома убедљиво.

Комисија за реформу, коју је основао папа, имала је седам чланова. Њихова имена су позната. За израчунавање је ангажован математичар немачког порекла, Христофор Клавијус (1538–1612), монах Исусовачког реда, који је тада, као и сада, у својим редовима имао много њих који су се бавили посебно егзактним наукама. Клавиуса су у његово време сматрали „Еуклидом 16. века". Њему је пресудно помогао астроном Алојзије Лилијус, који је умро не дочекавши реформу. Готово сто година раније, Франческо Пело (1492) дао је такорећи исте предлоге.

Јасан доказ потребе за реформом био је и тај да је датум пролећне равнодневице 1582. био не 21. март, већ 11. март.

Као што је познато, була је објављена 24. фебруара 1582, реформа је спроведена у јесен, дан након 4. октобра био је 15. октобар. Тако је следеће године пролећна равнодневица била као у време Никејског сабора, 21. марта.

Други принципи ове реформе добро су познати. О томе је објављено подоста литературе.

Распростирање реформисаног календара

Како је „нови" календар уведен када су расколи већ постојали, њему су се успротивили православци, англиканци, протестанти, а оријенталне цркве променама нису придавале никакву пажњу. Другачије су поступале државе. Оне су пре биле спремне на реформу, мада је готово свуда одређена црква имала статус државне.

Папа се писмом обратио цариградском патријарху Јеремији Другом (1530–1595) са понудом да се размотри прихватање измењеног календара.

Одмах је уведен на територији „Светог римског царства", у Венецији, Шпанији, Португалији, Француској, католичким деловима Холандије. Током следећих сто година је застој, тек од средине 18. века уводе га и друге државе: Тоскана, Шкотска, Енглеска, Скандинавија (иако протестантска), Финска тек у 19. веку.

У 20. веку га уводе и православне земље за своју државну управу – Бугарска 1916, Русија 1918, Румунија и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца 1919.

У Швајцарској постоји и данас неколико места у којима се у народу користи јулијански календар, бар што се тиче нове године. Тамо се 14. јануара обележава њен почетак, иако се ради о протестантским парохијама. Ту до данас није прихваћен грегоријански календар, јер је он „папски".

Сшав „ваневройских хришћана"

У разматрањима о календару, не сме се занемарити пракса такозваних оријенталних црквa.

Койшски календар се тиче хришћана Египта, Копта, којих данас има вероватно око седам милиона. Ова црква већ миленијум и по опстаје у исламском окружењу, тако да су је многе идеје, размишљања и промене у хришћанству Европе заобишле.

Коптске године се броје од цара Диоклецијана. Тиме заостају у односу на грегоријански календар за скоро 284 године. Месеци у коптској години има 12 и имају по 30 дана. „Диоклецијанова ера" почиње 29. августа 284. године после Христа. То је датум када се тај император зацарио. То је време најжешћег прогањања хришћанства. Тако је 2011. година 1728. по коптском рачунању. Година почиње по грегоријанском рачунању 11. септембра.

У Коптској цркви се размишља о календарској реформи, у смеру прихватања грегоријанског рачунања. Можда о Миланковићевом предлогу они ништа и не знају.

Етиойска година је се донекле разликује од коптске, мада су блиске. У бројању година је велика разлика. Сада је у Етиопији седам година и 9 месеци мање него код нас. Година почиње 12. септембра. Година има 13 месеци; тај додатни месец је знатно краћи од других.

Овај календар примењује етиопска црква, али не и држава, која користи грегоријански календар.

Јерменска година: јерменска епоха почиње 11. јула 552. године, бројеви година не означавају се бројкама, већ словима јерменске азбуке.

Још старији јерменски календар, који није заборављен, је тзв. древнојерменски, који се ослања на стари египатски. Година има 13 месеци, последњи има само пет дана. Дани у месецу имају, како нигде није случај, посебно име. Чак и сваки сат током дана има своје име.

По старојерменском рачунању, наша нулта година је била већ 2492, а 2007. је слављена 4500. година.

Миланковићева реформа

Није непознато и ништа не умањује Миланковићев труд његова сарадња са Максимом Трпковићем (1864–1924), београдским професором математике, о коме недовољно знамо. Он се бавио календаром двадесетак година. Миланковићу је дао значајне прорачуне, идеје и сугестије.

Миланковић се питања презентације календарске реформе прихватио званично, на позив Министарства вера и Српске православне цркве. Сви подаци о томе су опште познати.

Цариградска патријаршија није само једна од данас 14, а тада нешто мање, православних црквa. Она има првенство части, има право да сазива Свеправославне саборе, консултације, конференције, конгресе. Она има одговорност за јединство православља и за стање у њему, ма колико јој то и раније, сада још више, оспоравали.

Патријарх Атинагора Трећи (1827–1913) је заправо покренуо идеју да се сви хришћани света држе истог календара. Поглавар је био само две године, збачен је од синода, што није била реткост у Цариграду. Овај патријарх је био веома учен и са визионарским даром.

Патријарх Јоаким (1834–1912) обраћа се 1902. писмом свим православним црквама поводом питања календара, молећи за њихово мишљење о измени. Он је по пореклу Цинцарин из Крушева, поштован од свих православаца, чак и од султана.

Цариградска патријаршија је 1919. основала посебан одбор за реформу, истичући да измена не треба да задире у догматику. Грчка краљевина је увела у државну администрацију грегоријански календар 1. марта 1923, тако да је државни празник Благовести, Дан устанка, 25. март, за њу био по новом, док је црква још држала стари.

Свестан своје одговорности, патријарх цариградски Мелентије је сазвао свеправославни сусрет који се од неких назива „конгресом", иако термин не одговара црквеној терминологији

Од 10. јуна до 8. јула 1923. заседао је Цариградски конгрес, на коме нису биле заступљене све православне цркве. Међутим, био је довољно репрезентативан да може да доноси препоруке.

Двојица руских архиепископа, Александр и Анастасије (касније поглавар Руске заграничне цркве), били су присутни, али, с обзиром да нису били расположени за реформу, напустили су скуп. Међутим, они су били архијереји из емиграције, а не из Русије, одакле није могао доћи нико.

Патријарх Мелентије, чија је судбина веома необична, већ јула исте године напустио је Цариград, отишао за Атос, одатле за Атину, поднео оставку на васељенски трон, а потом био александријски патријарх до своје смрти 1935. Ово није у вези са календаром, већ у вези са судбином Грка у Турској, који су кратко потом доживели погром и егзодус.

Московска патријаршија је увек имала негативно мишљење о Мелентију, не због календара већ због „панхеленизма". Сумњичи-

ла га је да је масон, а посебно ју је повредило то што је Цариград допринео стварању пољске и финске православне цркве. Он је православље учинио свеафричком вером и проживео један изузетно богат живот храброг првојерарха.

Његово дело наставио је нови патријарх цариградски Григорије Седми, који на трону није био ни годину дана. Он је спровео одлуку о календару, саборским постановљењем од 24. фебруара 1924.

Миланковић је био уверен да је јулијанском календару дошао крај. Тако је писао неколико месеци након такозваног Цариградског конгреса, октобра 1923, у чланку Немачког астрономског удружења. Тако је насловио свој чланак „Крај јулијанског и нови календар источних цркава" (Не знам да ли постоји српски превод овог чланка; поседујем га у оригиналу.)

Он ту објашњава суштину промене. Каже да око надокнаде времена није било тешкоћа, већ око установљења датума Ускрса на основу месечевих фаза. У чланку су објављени закључци конгреса, који имају десет тачака. Познато је да у деветој тачки стоји да Васељенска патријаршија овлашћује опсерваторије и катедре за небеску механику у Атини, Београду, Букурешту и Пулкову (Петроград) да израде дугорочне табеле обележавања Ускрса.

Последња, 10. тачка, наглашава да ова реформа не представља препреку за неке касније промене, ако би се о њима договориле све хришћанске цркве.

Видимо, дакле, да је Миланковић био сигуран да ће реформа календара бити примењена у свим православним црквама. Одлуке конгреса потписали су сви који су на њему учествовали, дакле и српска делегација предвођена црногорским митрополитом Гаврилом Дожићем, потоњим патријархом, који је имао пуномоћје тадашњег патријарха српског Димитрија Павловића да је потпише, што је значило њено прихватање. Међутим, свима нам је познато да га црква није применила; нисам могао да установим да ли је постојала нека синодска одлука у којој би могло да стоји „одложити до даљег". Према више извора, Свети архијерејски сабор Српске православне цркве на свом заседању у Сремским Карловцима септембра 1923. усвојио је одлуку да се прихвати „нови" календар, а да ће се примењивати од оног тренутка када га усвоје и остале православне цркве.

Тада је у тадашњу Краљевину дошло и до сто хиљада Руса избеглих пред бољшевизмом. Међу њима је било двадесетак архијереја, који су за своје седиште изабрали Сремске Карловце. Сматра се да су они имали знатан утицај на јерархију српске цркве, и то у

целом периоду између два светска рата. Има мишљења да је и њихова сугестија била да СПЦ сачека са увођењем новог календара док се у Русији прилике не измене. Сматрало се да ће то потрајати само неколико година, да Стаљинова страховлада неће дуго опстати.

Православне цркве које су задржале јулијански календар ремете православно јединство, јер нови примењује десет од четрнаест цркава. Неко би рекао да се већи део, више од две трећине православаца, управља према старом календару. То је тачно, али број верника није никада у историји цркве узиман као аргумент.

У новокалендарским црквама дошло је до мањих раскола поводом питања календара. Таквих група има у Грчкој, Бугарској и Румунији.

Зилотски кругови позивају се на две анатеме донете у Цариграду 1583. и 1756. о онима који следе „папску саблазан". Теолози треба да одговоре да ли се данас може на то позивати, посебно зато што је управо Цариградска патријаршија била иницијатор измена у јулијанском календару.

Међутим, раскола има и у старокалендарским црквама. У Русији има више десетина групација, већих и мањих, које себе називају православним црквама и које су одвојене од Московске патријаршије. Код нас, уз СПЦ, постоје и две групације – акакијевци и артемијевци; и оне су старокалендарске. Узроци раскола су пре свега у схватању екуменизма.

На дневном реду, међу десет тачака будућег Свеправославног сабора јесте и питање календара, како је већ речено. Ово питање је разматрано пре више деценија у комисији за припрему сабора. Ту није договорено да цркве са старог пређу на нови календар, или оне са новог да се врате на стари. Овај плурализам се изгледа не може избећи. Сада се констатује да договор постигнут пре више деценија треба поново размотрити, можда и прерадити.

Не чекајући нови Сабор, Естонска православна црква ове године је великом већином донела одлуку да пређе на нови календар. У исто време, покушаји да се Бугарска православна црква врати на стари нису наишли на ширу подршку међу епископима, клирицима и верницима ове цркве.

Позивање на народну вољу, тј. на то да ли би верници прихватили нови календар, дискутабилан је аргумент. Ако црква објасни зашто је неопходно да се уведе, ако се укаже да православље по овом питању треба да буде јединствено, онда не би било противљења у значајнијој мери. Отпор је плод незнања и непросвећености; тако је и блаженопочивши патријарх Павле мислио.

Патријарх Павле је више као одговор на недоумице верника, него као теолошки или научни рад, изнео свој став „да нам буде јасно". Он је рекао да су цркве примењивале календар који су „користиле власти". Сматрао је да је нови календар тачнији од старог. „Неупућени вернници" реагују на нови календар са неповерењем. Подсећао је на речи Светог Јована Златоустог да „тачност времена црква не познаје". Патријарх тражи да се разликује шта је „божанско и непроменљиво" – то су догме, и оно шта је „људско и променљиво", у шта убраја и календар. По њему, јулијански календар је „погрешан и треба га исправити", али то не треба чинити док се не савладају отпори. За цркву значај имају само одредбе о датуму Ускрса, наглашавао је блаженопочивши патријарх српски Павле.

Ове речи записане пре више деценија, актуелне су и данас. Видимо да и данашњи православни архијереји и теолози у свету имају идентичан став о питању календара.

Колико је познато, и његов претходник, патријарх Герман, размишљао је о календару, али никакве одлуке у његово време нису донете. Неке владике су му говориле да „имамо ми далеко већих проблема него што је календар".

Важна тема, коју овом приликом нећу разматрати, јер јој треба посветити посебан рад, јесте и црквена година, њен садржај, њене реформе, допуне и измене током векова. Тек ту постоје велике разлике између хришћанских конфесија. Постоје различите литургијске године – католичке, православне, англиканске, протестантске, старокатоличке. Посебан преокрет у овоме је донела реформација Мартина Лутера. Садржај црквене године се непрестано мења, све до данас, додавањем нових светитеља, мада њен главни садржај остаје неизмењен.

Закључак

Ниједан од календара није заправо хришћански, ниједан није израдила црква. То није чак ни грегоријански, јер он је заправо исправљени јулијански календар, који није настао у редовима цркве.

Правог јединства хришћана у ставу о питању календара никада и није било. Рубни делови су увек имали своје календаре; ово се односи на Јермене, Копте, Етиопљане и друге. Још веће разлике постоје између њихових црквених, односно литургијских календара.

Највише се говори о разлици између јулијанског и грегоријанског календара. Настао је и такозвани неојулијански, који је идентичан са грегоријанским, само је израчунавање Ускрса другачије.

Православље се помирило са тиме да у свом окриљу има два календара. Тако ће вероватно остати и након Свеправославног сабора, чије је сазивање за сада неизвесно, а на чијем је дневном реду ово питање.

Пошто је српска делегација на православној конференцији 1923. године поднела Миланковићев предлог, потребно је да данас од Српске православне цркве чујемо њен став о њему. Сви смо поносни на Миланковића, али његове идеје нисмо спровели.

Драїослав Граочанкић

ЈЕЗИЧКО САМОСПУТАВАЊЕ: ИМА ЛИ ШТЕТНИХ ПРАВИЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ?

Правила којима је уређен живот једног језика не могу се похвалити дуговечношћу. Све је шири круг и самих језика, а некмоли правила која их уређују, који престају или су престали да постоје. Свакодневно, таква зла судбина стиже бар неколико језика на овој планети!

Одлазе дакле у неповрат најбољи репрезентанти, сведоци постојања једног народа, вековима грађени посебни културолошки, мисаони, лексички, синтактички, фонолошки – и бројни други системи уграђени у сваки, и у онај „најпримитивнији" и најмање распрострањени језик.

Због тога није нимало чудно што се нешто слично догађа и са језичким правилима / нормама унутар сваког језика. Разлика је једино у томе што се догоди, додуше веома ретко, да поједина укинута правила после извесног времена буду враћена на језичку сцену. Али, за ову прилику то није битна лингвистичка чињеница, не само због занемарљивог броја таквих случајева.

Битно је да ова безбројна укинута правила престају да наносе штету, смењују их боља, прилагођенија насталом времену, смисаонија, она која језику удахњују нову снагу, већу изражајну моћ, која му омогућавају да пуним плућима продише и да искористи своје свеколике системске потенцијале, да их чак разуди, повећа, да убрза семантичке токове, па самим тим да унапреди оно најважније: комуникацијску ефикасност и изнијансираност.

Бројна правила која су до јуче уређивала живот једног језика лако могу, пошто их смени и заживи нова норма, постати чак смешна, гротескна, куриозитетна!

То је природна судбина свих превазиђених и промењених животних правила – дејству те неминовности ни језик не може умаћи.

Историја норми / нормирања једног језика је заправо историја језичких штета које су норме, бар пред крај свог живота или у дужем периоду, начиниле том језику! Али, баш те укинуте или замењене норме – истовремено су и наук и повесни сведоци промена, развоја, и, по правилу, напретка једног језика, важан део његове укупне историје.

Овде ће бити речи о једној дуговечној, актуелној норми српског језика, која већ дуже од века надживљава све нормативне мене и осавремењавања.

Реч је о *треба-норми*, правилима за употребу глагола „требати" у српском језику.

Ово, засада неуништиво правило, дигнуто на пиједестал границе која дели писменост од недовољне описмењености, заповеда да се ни за живу главу овај глагол не сме мењати кроз сва лица, него да се, и то једино у дозвољеним склоповима, за сва лица има употребљавати само један облик, онај за треће лице једнине (!!!), и то искључиво средњег рода, у бар трећини случајева! Има и додатних ограничења, читав један наопаки систем је изграђен.

Наравно да је немогуће код оваквих пропозиција да буду сви синтактички услови испуњени, да буде и вук сит – и овце на броју. Како само једним лицем (обликом за њега) опслужити сва преостала лица једнине и множине?!

Због тога се, у жељи да ова норма буде испоштована, а и танчина исказа сачувана, добијају трагикомични реченички склопови (не може се постићи конгруенција, онај неопходни синтактички минимум и најрудиментарнијег исказа), чија наказност изазива смех и код оних који тек што су почели да уче српски језик. Штоно има реч: „Сеци уши...", или она друга, безазленија: „Не може и јаре и паре!" Биће још речи о овоме.

Срећа је што овако тешка судбина није задесила још који глагол у српском језику. Замислимо да је такав статус смишљен, на пример, за глагол *морати*. Тада не бисмо смели рећи: *морам, мораше, морају* итд. него увек само *мора*, па макар било велике потребе да кажемо да се *они морају дозвати памети*! Дозвољава ово правило једино, али мрштећи се: *требаш ми*, *требам ја* и слично (такав модел је и у Вука), али одмах додаје (то заправо чине његови најгорљивији популаризатори) да је „прави српски" само: *потребан си ми* и слично. (И у Срба има већих католика од папе.)

Нажалост, у неку руку, то је тачно! Језик свих оних са којима смо до јуче делили српскохрватски језик и његове норме, све се више, кад је посреди употреба глагола *требати* – разликује од „правог српског језика"...

•

Редуцираном употребом глагола *требати* (ову оцену треба сматрати крајњим еуфемизмом) српски језик већ читаво столеће сам себи везује руке, забада трн у здраву пету, сам себе саплиће, поткресује властита крила. Један од разлога којим ово правило правда своје постојање јесте „именичка прошлост" овог глагола!?! Додаје се и да је реч о глаголу непотпуног значења. Тачно је да овај глагол нема неких облика – али оних који су за језичку комуникацију

у његовом случају потпуно непотребни, и да их има, мало ко би их се данас латио! Недостатак ових маргиналних капацитета овог глагола не сме бити ни теоријски ни практичнојезички разлог за екскомуникацију његових бројних других незамењивих, економичних и беспрекорно синтактибилних облика.

Смеће се с ума, такође, да је овај глагол у минула бар два века очигледно проширио свој негдањи функционални опсег и досегао практично аутономан, равноправан статус – једнак оном који уживају безбројни други „нормални" глаголи, којима се, срећом, „не праве сметње".

Давно је то било, када је, можда, овај глагол био пиштољ. То време није ни Вук запамтио. Пушка је већ одавно – и не хаје много што за сву танад коју употребљава нема дозволу.

А онај први, „именички" аргумент, сличне је уверљивости. Сумњичењем за именичку прошлост покушавају се такође оправдати ломови који се *треба-нормом* изазивају. Ако је овај глагол некоћ и био именица – *тре́ба* (извесно је: поретко рабљена и на простору где је забележена; да Вук није на њу набасао, можда у задњи час, о томе не бисмо имали појма), није ли овој језичкој чињеници, непотврђеној из довољно извора и ареала, придат превелик значај и неоправдано допуштено да битно и штетно обликује круцијалне делове српског језичког система?! (Ни сам Вук, вероватно, није могао знати шта је настало потоње: именица или глагол – обе је речи исте године у Рјечник уврстио).

•

Било како било, глагол *требати* је давно пре Вукова вакта био укорачио у српски језик – и у личним и у безличним облицима, тако да их је Вук, као моделе (три примера којима ни данас нико не налази мане) забележио у свом Рјечнику! Истина, у покадшто штуром контексту, неекскламативно, тако да ни заговорници ни противници *треба-норме* не машу одвећ овим трима Вуковим примерима, свесни да у савременом српском језичком стандарду не може бити само онога што је у Рјечнику записано. И једни и други знају да су разлози за преживљавање ове норме другде.

Нема норме у српском језику, мимо ове о којој је све време реч, за коју се у језичкој пракси мање мари. Овој освештаној норми што вапи за освештењем – безбројне околности не иду наруку.

Забрањени лични облици глагола *требати* покривају важна и фреквентна семантичка поља за која у српском језику нема синонимних могућности. Ниједна замена тих актуелном нормом неодобрених модалитета не остварује њихову семантику. Тако,

поштовање ове норме којој су лични облици трн у оку, значи жртвовање, одустајање од једног семантичког слоја који је у сложеној и изнијансираној људској комуникацији, поготово у важним и понекад критичним животним ситуацијама, изузетно значајан и потребан. Није исто: 1) „Треба да дођеш" и 2) „Требаш да дођеш." (Намерно није изабрана драматичнија радња). А *треба-норма* пример под 2) не дозвољава!

Треба-норму и њене пропагаторе не поколебава ни наказност модела у којем је све оно што ова норма захтева у целости испоштовано: „Шта је са онима који је/су требало да предњаче?!" Ни овај пример не изазива њихову освестицу! Истовремено поштовање ове норме конгруенције – у овом се типу исказа никада не може постићи! А без те симултаности нема ни исказа ни мисли. Овде норма, бежећи од личних облика као ђаво од крста – репрезентативно показује своје ршумне учинке, открива своје право лице, доживљава пораз. Због свега тога није случајно што *треба-норма* није могла да ухвати корена у српском језику. Ако је очувано, човеково атавистичко лингвистичко језгро и општи језички запис у њему (да тога није – не би и „неоткривени дивљаци" имали свој, макар и незаписани, језик) непогрешиво препознају нестваралачку језичку принуду, системску грешку у језичкој норми и покушаје да се у језику неприродно уређује и прави рачун без крчмара.

•

Да једна реч може добити и преконоћ, а камоли у (минула) два века интензивне употребе – нова, додатна, чак супротна, енантиосемијска значења и синтактички потенцијал, дакле, да изузетно прошири и трансформише своје семантичко и функционално поље, оправдано се предочава и онима који су тек почели да изучавају српску лингвистику.

Али, чим треба *треба-норму* подупрети – бројни предочаваоци пред тим лингвистичким аксиомом затварају очи. Љубоморно и керберски се чува наопако нормирани статус глагола *требати*, као да се наслађује његовим контрапродуктивним учинцима и невољама оних који покушавају да у ту норму и њене бесмислене финесе проникну. Ова контроверзна (да се употреби и која блажа реч) и злосрећна прескрипција личи на хировиту забрану употребе једног прста на здравој руци! Ситуација је у извесном смислу још гора, јер оно мало „бољих" говорилаца који се труде да не повреде ову норму „специјалног закона", рабећи само неколико њених „проверених" модела – и у својој најдубљој приватности по-

кушавају да поштују њена ограничења да не би у том међувремену „покварили" свој језик и стекли „лошу" навику...

Ситуација подсећа и на систем лозинке / шифре: онај ко показује да зна (нешто) о овом правилу (оправдано) очекује да му буде верификована језичка, па и која друга култивисаност, макар му друге језичке, па и остале области – биле веома некултивисане. Пуста жеља за елитистичким „социолингвистичким" досезима – не само у говорилаца него и у оних који норму, из разлога који нису ни научни ни практичнојезички, одржавају у животу!

Овим потоњим, чуварима ватре, као да је жао што у српском језику нема још којег парадоксалног ексклузивитета, погодног за дуготрајно гомбање, неговање и јурцање адреналина.

Шта би тек било да српски језик, има, као бушмански и неки други афрички језици, раритетни и слојевити систем консонантских кликова, који су семантички изузетно релевантни, али су због високих резонантних захтева и сложене артикулације – изазов и за домаће говориоце, па представљају предмет вечитих светских лингвистичких, готово свађалачких научних расправа о њиховом фонолошком статусу (јесу ли гласови или звукови) и о најправилнијем начину њихове употребе и „изговора"!

За то време се Бушмани, уз пристојне финансијске дотоке од лингвистичког туризма, без икаквих тешкоћа споразумевају, и то тако једноставно и нијансирано – да би им и српски језик позавидео!

•

Безброј је штета које изазивају *треба-норма* и они који је као њени тумачи негују и чувају као очи у глави. Деца нам у раном узрасту знају омрзнути властити језик или бар наставу српског језика, кад почну о овој норми да их подучавају. (Какве ли су тек муке оних који долазе из других, „једноставнијих" језика, па желе да науче српски, или пак да се њиме професионално баве?!). Да не би погрешила, деца, али и одрасли, они који су бар научили да са *треба -нормом* треба бити опрезан, престају да овај глагол употребљавају и у говору и при писању!

Зашто би ризиковали?!

Један од потенцијално најфреквентнијих и најупотребљивијих глагола српског језика бива из страха да неће бити правилно употребљен избациван из употребе! А са њим и све танчине говора и мишљења које овај глагол, кад је несапет *треба-нормом*, може изразити! Коме је у интересу да један важан сегмент описмењава-

ња и образовања успорава, компликује, крњи и обесхрабрује уместо да га подстиче, поједностављује и убрзава?!

А за то време, у току је један социолингвистички, језичкополитички и језичко-политички светски процес: и најмоћнији језици света почињу да редуцирају своје непотребно сложене језичке специјалитете, одричу се чак неких претераних, донедавно грчевито чуваних ексцентричности – ако оцене да представљају препреку њиховом брзом и подстицајном учењу и савладавању.

•

Насупрот овако промишљеним светским језичким трендовима, немали део наше нормативистике, а нарочито неки наши лингвистички писци и популаризатори српског језичког стандарда једну одувек слабо прихваћену, нецелисходну језичку прескрипцију (*треба-норму*) доживљавају као врхунску, незаобилазну, идентитетску језичку разгледницу – и као изазов за демонстрирање своје улоге посвећених и правоверних чувара њеног трајања.

Њихови задихани наступи често у онима које убеђују у исправност ове *доіма-норме* изазивају утисак да им се обраћају само њени проналазачи. А њихови аргументи и ставови, уз већ поменуте, почесто су и питорескни.

Један од најумеренијих међу њима у скорашњем свом нормобранитељском надахнућу исписује да глагол *треба* заправо не значи ништа – ако се не употреби онако како *треба-норма* заповеда.

Други, упореднолингвистички вапи за преписивачком методом: подсећа да и неки туђи језици (не каже: системи) имају инвалидне глаголе. Неће да прихвати да се у неким системима – и инвалиндни понекад могу рехабилитовати.

Трећи, такође умерени, глагол *треба* доживљава као помоћни глагол.

Четврти је најзанимљивији, наступа фундаменталистички, али оставља утисак искрености. Он ће, у свом чувеном трокњижју, на 1236. страници забележити антологијску реакцију на „погрешну" употребу глагола *требати*: „Мени некако крв јурне у главу." Овај непоновљиви једанаестерац готово да је близанац знамените изјаве оног нацио̂љубивог рајховског главешине, који је на нешто друго, на културу, био расрдљив.

•

Откуд толико страсти (које иначе нема на српској лингвистичкој сцени у борби против језичких огрешења), зајапурености, загри-

жености, посвећености, агресивности, чак наслада и сеирења у големим и непрестаним напорима да се ова штетна и разарајућа норма сачува у српском језику?!

Сежу ли разлози за којима бисмо трагали у одговору на ово питање – до добрано изванлингвистичких предела?!

Смеју ли разлози овакве врсте, или аргументи који немају несумњивог и општеприхваћеног научног упоришта – и који нам већ цео век успоравају, осиромашују и замајавају један значајан сегмент „свега оног што имамо", српски језик, бити и даље актуелни (као сада, упркос најновијим, нетом извршеним правописним изменама и допунама), те са овом, једном од најштетнијих норми у историји језичке норме, бити поново верификовани и у предстојећем, историјском тренутку врховног и свеобухватног нормирања српског језика?!

У Београду, 6. 6. 2011. г.

MONS AURE

ГОДОВИ

Марина Ковачевић

О НЕОБИЧНОСТИ ПРИПОВЕТКЕ *ЈЕЛЕНА, ЖЕНА КОЈЕ НЕМА*

Јелена, жена које нема – необично, оригинално и импресивно дело, пружа широке могућности у избору аспеката за приступ делу и његовој анализи, из које проистичу и хипотетички закључци при тумачењу овог дела.

Необичност дела наговештава и сам његов симболистички наслов, који би се можда могао тумачити и овако: Јелена је име грчког порекла (Хелена), што би се као симбол могло различито тумачити. Према грчкој митологији, Хелена је име краљице чувене по својој лепоти, божанског порекла, која је била узрок многих страдања, мука, па чак и рата. Значење имена Хелена може се повезати са речју *хелиос* (сунце). На ову везу указује и дело, јер је Јеленино јављање повезано и условљено растом сунца. Име Хелена указује и на своје хеленско порекло и може се довести у везу са најплоднијим периодом развоја науке античког периода – хеленским добом.

Јелена је и код нас одомаћено име па се симболиком везује и за наше тло. У овом случају, оно би задобило значење владичице, деспотице господског имена, једне од три српске писмене жене средњег века. Поред имена Јелена, наслов дела садржи и термин за апстрактни недефинисани појам којим се одражава поетично биће жене, појачан тајанственим, загонетним акцентом који лежи на крају наслова: „... које нема".

Необичност дела није искристалисана само у симболичном наслову, теми и идеји дела, као ни у начину тока, начину развијања садржине дела, без монолога и дијалога у класичном смислу; необичност лежи у избору пута и оригиналности начина, тј. у приповедачкој катарзи душе и аскези као предусловима за досезање циља – поезије, уметности; што је приповедачев уметнички обликован филозофски одговор на основна питања, стара колико и људска душа, на вечито актуелне проблеме разматране у релацијама човек – наука – душа – слобода и уже, слобода личности – живот, смисао – вредности – идеал – савршенство. То је жижа проблематике, питања у шта је једино вредно уткати кратковечни, „ништавни", пропадљиви људски век и осмислити га као оправдање човековог бивствовања; у чему се састоје човекове моћи, докле сежу границе човековог ума, може ли се усавршавањем човек издићи изнад граница које му је одредила природа, може ли човек у оквиру свог, људског рода доживети сопствену револуцију,

прогрес у развитку, виши степен, нов квалитет бића. Сложеност и деликатност овакве проблематике захтевала је од приповедача избор специфичних услова и начина, средстава, у изналажењу могућих и адекватних одговора. Приповедач их је, као револуционар и визионар видео у аскези која је синтеза према делу његовог дубоког немирења са ограниченошћу људских моћи, његовог незадовољства вредностима, незадовољства стварношћу којој додељује секундарни значај, а бори се за освајање вечних вредности – савршенства у сфери поезије, која је за приповедача примарна стварност. Приповедачева аскеза, као синтеза низа компонената, обухвата и његова револуционарна трагања – трагања савременог луталице за савршенством, за лепотом једанпутости, за идеалима, за постизањем заборава, за вечном младошћу, за сном без снова, за постизањем независности – и ослобађање човека (као индивидуе способне за осмишљену, личну егзистенцију – за духовни живот), лишеног страха, умора и непремостивих граница, који спознаје широке могућности прогреса пут досезања, макар и за тренутак – поезије, среће.

Аскезом, кроз дело, испољене су приповедачеве море, немири и његове унутрашње борбе за победу духовног ради винућа у сфере идеала, високо над песимистичким доживљавањима сазнања о пролазности, ништавилу, немоћи и апсурдности веровања у слободу и ослобођење и могућности уздизања човека до поезије у његовој суштини, разноликости и облицима. Победа духовног води до могућности човека да освоји вековима недефинисано, неухватљиво у развитку, непредвидивих токова, неисцрпно врело складних варијација уметности – да је упозна и овлада њоме.

Контраст у приповеци Јелена, жена које нема

Приповедач указује да је успон до пиједестала уметности дуг еволутивни пут, који је истовремено и најдивнији показатељ човековог објективног прогреса, односно духовног усавршавања које је услов винућа у сфере уметности, у сферу осмишљенијег, вреднијег живљења.

Из приповедачеве борбе мисли и осећања, из немира његове душе и субјективних уметничких потенцијала, настало је ово дело чији склад, експресивност и импресивност почивају на јединству компонената противстављених по супротности. Наиме, дело је рађено по принципу контраста: аскеза – поезија, песимизам – оптимизам, светлост – тама, човек – жена, јава – сан, реалност – имагинарност, немир – мир, незадовољство – срећа, егзистирати – жи-

вети, желети – моћи, статичност – динамичност, гледати – видети, несклад – склад итд.

Дело је спој на тему моћи, валерска игра светлости и таме, ритма и аритмије, тонова и шумова; то је дело полифоно рађено са два лајтмотива, две основне теме, у коме се као фиксна идеја јавља Јелена, жена које нема – идеал лепоте, поезија, уметност.

Човековим вековним настојањима да овлада тајнама уметности, да сазна њену бит, као кроз магновење настаје физиономија уметности, управо дата тим човековим слепим покушајима да је разоткрије и упозна, што је у делу приказано на необичан и уметнички оригинално сликовитији начин, кроз тежњу приповедача да аскезом досегне и упозна лепоту и богатство света, поезију, живот, Јелену, жену које нема, јер за приповедача важи следеће: „Не постоје четири стране света, него само једна, а та имена нема."

Аскезом до „имања" Јелене

Компоненте аскезе приповедач, као психолошки нијансирану лепезу, зналачки, ненаметљиво развија. Кључни моменти на којима се базира приповедачева аскеза у делу били би:

Његов страх, онај природно усађен у човека, појачан специфичним околностима, чулним варкама, присенима, нервном пренапетошћу, душевним немирима и борбама, или, конкретније, урођени страх појачан страхом од заплитања у плетиво од обмане, страхом од ноћи без сна, с настојањем да победи тај страх: „Преда мном је ноћ без сна, недогледна, јаросна, убилачка пустиња. Чини ми се да живо биће неће преживети ни видети јој краја. А мени ваља живети и чекати. Живети са надом, у чекању. Па и без наде". Тако се зачиње песимистичка црта дела, јер је живот обележен „страхом од исхода бесмислене и мучне игре с привиђањем, страхом од старења и губљења жеља, нада и ишчекивања. Само да не престанем да ишчекујем!" Страх од помисли да се опрашта са свим оним што се зове лепота и богатство света, са поезијом, животом, тј. страх од смрти – таме, непрестанце прати приповедача.

Његово жаљење због пролазности младости и неповратне једанпутости („Тек јесен је показала како су плитког корена и кратког века биле моје обмане.")

Зле слутње провејавају делом, дате у описима природе која ничим „не слути на добро", сугерисане сенима, сумњивим шумовима, пуцкетањима, кретњама, одјецима, преливима и преламањима, крајевима као асоцијацијама нестанка, губљења, зле коби – смрти, као и сумњивим часовима преласка дана у ноћ и и обратно.

Приповедачев песимистички тон и расположење могу се препознати, нпр., у следећим исказима: „Али, сада ми се чини да је то била обмана, самообмана обманутог човека. [...] Могло би се рећи да сам увек живео од сећања на једно привиђење, а сада живим од успомена на то своје сећање." За приповедача је живот ,,смрт без мира и извесности". Он сматра да има ,,неодређених људских жеља – нада које нас прате годинама и које се не остварују никада, само чине живот подношљивим".

Самоћа, усамљеништво и самоодрицање неразлучиви су део приповедачевог егзистенцијалног статуса: ,,Људи самци роне све дубље у своју неподношљиву самоћу као у хладну воду или страшну шуму. Путовао сам, тј. живео сам као безбрижни самац, то сам без Јелениног присуства у ствари увек и био".

Његов умор, премор и вапај за заборавом, за сном без снова – „ништа није помогло. Остала је постеља која као гроб покрива заборавом и лечи сваку муку, иако мање савршено..."

Аскеза је приповедачево средство усавршавања и његовог индивидуалног оспособљавања за достизање најузвишенијег циља, а то је, шире узев – човеков живот, односно поезија, тренуци среће – висине, и сфере унапређења врлина, сфере духовног живота где владају специфични, још неспознати закони постојања и кретања поезије. Оне вуку људски усавршен дух навише, ка себи, управо сразмерно, као што људско тело привлачи Земљина тежа наниже. У тој сфери висина, сфери ,,између земље и неба", приповедач – аскета доживљава тренутке ,,поплаве среће", радост узвишених тренутака свог живота, сусрет са поезијом коју он, у жељи да је себи приближи, упозна и задржи, отелотворује у Јелени, жени које нема. Дражи, снага и чари тих тренутака леже у следећим компонентама сливеним узрочно-последичним везама у неразлучиво јединство поезије:

Најпре треба издвојити безначајност реалних подстицаја (као што су ударац прозора о зид, нејасан разговор споља, шуштање листова књиге, неприметно пуцкетање паркета, пад пелерине са чивилука и њено лежање преко кофера, танак рефлекс преломљеног снопа светлости у углу прозорског окна и ивицама огледала, узнемирена површина воде и прашине коју ветар сједињује, пејзаж предела посматраног из воза који згушњава брзина, уједначен и монотон ритам точкова воза, игре светлости, облака и предела, нагло паљење светла: у соби, ходнику, на улици и у папирници, ,,купање" различитих предмета светлом и тамом полумрачних просторија) за, аскезом, оспособљен дух, његова осветљена чула и пренапете нерве. Њима се покреће мучна игра тражења и ишче-

кивања, која претходи тренуцима приповедачеве апсолутне среће, узвишеним тренуцима Јелениног присуства, тренуцима власти поезије, односно јављању Јелене, његове поезије; а начин тог јављања увек је чудан, неочекиван, необјашњив, изненадан, јер долази по законима које је тешко установити, однекуд, као неочекиван или невидљив покрет, као залутао и ћудљиво присутан талас.

Своју функцију имају, затим, и неки од загонетних и незгодних положаја, на пример са леђа, у којима није могуће дуже остати, што указује на тренутност и немогућност јасног виђења Јелене – поезије.

Пресудни су и место, време, амбијент јављања Јелене, поезије, које долази као контраст, освежење статичности спарног летњег дана, мира у недовољно загрејаној соби, проистиче и долази из путне атмосфере у празном купеу, у колима при вожњи најлепшим улицама главног града, настаје, бива и нестаје при куповини у радњи са сувенирима, са скупоценим крзнима, у папирници и на улици. Свуда и на сваком месту могла се јавити изненада, али увек ишчекивано, окупана сунцем и валерском игром светлости и таме. Приповедач је, у тежњи да освоји и задржи Јелену, срећу, поезију живота, запазио временски закон њеног јављања. Од краја априла до почетка новембра јавља се чешће и живље, у вези са растом сунца, и то у јулу, августу и октобру скоро свакодневно, а преко зиме ретко и нередовно. Приповедач је годишња доба на известан начин идентификовао са собом и светлом и тамом душе, повезујући их и истичући значај Јелене за његов живот: „Пролеће је – опет пролеће. Преда мном је сто осамдесет сунчаних дана. Сви путеви су отворени. Дах је слободан. Богат сам, миран и могу да чекам. Јелене је нестало из мојих годишњих доба.”

Видови Јелениног појављивања и присуства, видови јављања и присуства поезије у стварима у којима приповедач осећа и спознаје њено присуство посредством аскезе и именовања Јелене, жене које нема, то јест поезије при приповедачевом говору о њој, као и при његовом обраћању њој, јесу: „сенка”, „нејасна сенка”, „сенка његове сенке”, „привиђење”; за приповедача, она је: „највећа стварност”, „невидљива жена”, „створење које је и жена и авет”, „малопређашње откриће”, увек нова „присен”, „Јелена – моја сапутница”, „створење чије ми присуство причињава неизмерну радост, која расте у непрорачунљивој пропорцији, са сваким минутом”, „жена која настаје преда мном”, „истинска жена савршеног бића и лика”, индиректно је пореди са птицом која је одлетела и падајућом звездом, она, „оно до чега ми је највише стало”, „привиђење”, али и стварна жена слатке крви, драгог имена и навика-

ма које одговарају мојима, „проклета жена", „лепота и богатство света", „светлост", „жеља", „једна једина страна света", „обмана, самообмана обманутог човека", „илузија [...] једна од оних неодређених људских жеља, нада, које чине живот подношљивим".

Приповедач Јелену, тј. поезију, као своју фиксну идеју доживљава дубоко интимно. Преплићу се ткива њене неостварене бити од „губљења свести о димензијама сопственог тела" до цепања и удвајања његове личности на једну која седи и мисли да ли је то заиста могла бити Јелена и другу, ону која посматра и види ову прву као „привиђење драже од свега и опасније од сваке опасности стварног живота" и као оно „до чега ми је највише стало".

Синтеза

Дело *Јелена, жена које нема* на релацији аскеза – поезија представља филозофски револуционарно визионарски савремени путоказ и водич до ужитка у срећи при сусрету са поезијом. Зато је ова анализа дела с аспекта аскеза – поезија пошла од тумачења феномена необичности и аскезе, односно од хипотетичког тумачења симболичког назива и симболике дела, преко филозофске основе дела и аскезе као средства приповедачевог филозофског одгонетања, до идеала лепоте, савршенства, среће. Тако се преко специфичности, оригиналности и необичности феномена приповедачеве аскезе добија прегледна слика квантитета из кога је искристалисан њен квалитет – поезија.

MONS AUREUS

БАШТИНА

Велимир Младеновић

ВИКТОР ИГО И СРБИ

Апстракт: У овом раду аутор се бави еволуцијом француско-српских односа током деветнаестог века кроз лик и дело највећег француског писца и мислиоца Виктора Игоа. Односе ова два народа је карактерисала материјална несразмерност, велика географска удаљеност, различити културни утицаји. Аутор закључује да Срби као један мали балкански народ имају велики духовни капитал у Француској на основу ког могу даље да се развијају културни и политички односи, у контексту европске интеграције Србије.

Кључне речи: Француска, Србија, Виктор Иго, Европска унија, књижевност.

Француски и српски културни утицаји започињу још у средњем веку. Међутим, шира јавност у Француској о Србима и Србији сазнаје нешто више тек у деветнаестом веку. У француској културној историји прве половине деветнаестог века сви балкански народи су представљени као примитивни народи који се боре за слободу. Наполеонове илирске провинције су обухватале и српске пределе и у том периоду прецизније податке о нашим народима дају путописци и дипломате који су овим крајевима путовали и враћали се у Француску. Те описе путовања смењују радови француских лингвиста, историчара. Они су се пре свега бавили историјом народне српске поезије. Број тих радова је знатно повећан од 1840. године, када је у Паризу основана катедра за словенске језике.

Међутим, у првој половини деветнаестог века Јужни Словени су у француској култури представљени искључиво у периодима немира и ратова. Изван оваквог политичког контекста у њој готово и да нису постојали.[1]

Те, 1840. године, успостављене су и прве економске везе између Француске и Србије. Београд је представљен као раскрсница три пута ка француским медитеранским лукама. Те године први стипендисти српске владе иду на школовање у Париз. Капетан француске армије Флорентан Мондан борави у Србији у циљу испитивања способности Србије за одбрану од руског напада на Отоманско царство с Дунава.

Виктор Иго (фр. Victor Hugo) рођен је 26. септембра 1802, а умро 22. маја 1885. Био је велики француски писац, мислилац, предводник многих књижевних и политичких генерација. Био је

1 Павле Секеруш, *Le Slaves du Sud dans le miroir francais*, **Задужбина Андрејевић**, 2002, стр. 134.

веома активно укључен у политички живот Француске. Већи део живота провео је у Француској; међутим, за време владавине Наполеона III био је у егзилу. У Бриселу живи 1851, од 1852. до 1855. на Џерзију, а од 1855. до 1870. и од 1872. до 1873. на Гернизију.

Иго је још као дете могао да чује о Србима. Један српско-хрватски батаљон је боравио у његовом родном граду за време Наполеона I, а пошто је био и официрско дете, можда је познавао и неке српске добровољце. Први пут о Србима и Србији говори у песми написаној 1829. године из збирке *Оријентalke* (фр. *Les Orientales*), песми *Расрђени Дунав* (фр. *La Danube en colère)*. У овој песми описује два супарничка града, али не само сукоб између два града већ и сукоб двеју држава и двеју култура. Између осталог, читамо и ове стихове:

Belgrade et Semlin sont en guerre.
Dans son lit, paisible naguère,
Le vieillard Danube leur père
S'éveille au bruit de leur canon.
Il doute s'il rêve, il trésaille,
Puis entend gronder la bataille,
Et frappe dans ses mains d'écaille,
Et les appelle par leur nom.

(Опет Београд и Земун војују.
Топови грме и покрећу олују,
До дна прастарог корита се чују –
Оцу Дунаву прекидоше сан.
Уздрхта, пренут да л' је то сан што траје,
Али окршај тутњи, не престаје,
По длановима пљесну усред граје.
Оба их позва гневан, таласан.)[2]

Није искључена претпоставка по којој је познати француски државник и дипломата Тувенел[3] у својој књизи *Мађарска и Влашка држава* (фр. *La Hongrie et la Valachie*) обележио Београд као вечитог супарника Земуна, нешто пре Игоа.

Иго је проучавао историје књижевности, читао Фортисове списе[4], тако да му српска култура није била сасвим непозната.

2 Превела Ана Раковић. Препев Ненад Милосављевић.

3 Édouard Antoine Thouvenel (1818–1868) Био је француски дипломата. Познат по књизи La Hongrie et la Valachie

4 Опат Alberto Fortis, путовао по Далмацији. Писао о народним обичајима. Био је одушевљен

У песми *Месечина* (фр. *La Claire de Lune*) видимо утицај српске народне поезије на Игоа. У питању је стилска фигура, словенска антитеза, која је карактеристична за српску јуначку поезију.

Sont-ce des cormorans qui plongent tour à tour,
Et coupent l'eau, qui roule en perles sur leur aile ?
Est-ce un djinn qui là-haut siffle d'une voix grêle,
Et jette dans la mer les créneaux de la tour ?[5]

(Да ли корморани то роне, па вода
Као бисерје им с крила се расула?
Или то у море руши стене с кула
Злодух што звиждећи по тврђави хода?)

Иго пише и подржава потлачене мале народе. У свом дневнику између 13. и 25. фебруара 1884, годину дана пред смрт, пише:

„Сањао сам да сам у Сенату и да говорим. На крају беседе изговорио сам у сну оно што бих можда рекао и на јави: Слободна Француска хоће слободне народе. А оно што Француска хоће, она ће то и извојевати. Из јединства слобода у братству нићи ће узајамна љубав између душа, клица оне величанствене будућности, где ће за људски род отпочети општи мир, који ће се звати Европски мир."

Иго је био 1848. председник првог конгреса Светског мира одржаног у Паризу. У Београд 1842. г. долази позоришна трупа из Загреба да игра *Ернанија*[6] у преводу Стерије Поповића. Ово се сматра првом појавом Игоа у српској култури.

До Француске су допирали преко дипломатских депеша, преко дописника, најцрњи гласови о најезди Турака на српско земљиште. Из једног извештаја из Алексинца пуковника К.С. Протића војном министру Тихомиру Николићу од 11. августа 1876, који је пренет у европску штампу, виде се сва мучења почињена на Србима. Вапај српског министра није остао без одјека. Иго, патриота и пацифиста какав је целога живота и био, није заборавио да су 1871. године Срби, Хрвати, Румуни у Угарској били против присаједињења Алзаса Немачкој. У јеку српско-турског рата, 29. августа 1876. г., Иго објављује свој чувени говор *За Србију*. (фр. *Pour Serbie*).

песмом *Хасанаїиница*.

5 Victor Hugo, *La Claire de Lune*, строфа 3. http://www.bacdefrancais.net/lune.php

6 Драма *Hernani*, први пут играна у Француској 1830.

Овај текст обављен је у часопису *Le Rappel*. Познати историчар Балкана Ђорђе Кастелан са Универзитета Париз и његов колега из Софије Николај Тодоров у једном раду објавили су да је овај Игоов текст читан у француској Скупштини. У то време Иго није био посланик и заправо није реч ни о каквом говору, већ о правом позиву на престанак рата. Само дан пре објављивања говора Иго је написао: „J'ai ecrit la protestation pour la Serbie."

Иго је био инспирисан и масакром који су извршили Турци у бугарским градовима Пловдиву и Батаку.

Београдски часопис *Исшок*, који је у то време био полуслужбени орган српске владе, донео је овај говор о Србима у веома лошем и непотпуном преводу у бројевима 92. и 94. августа 1876. године.

У говору за Србију Иго жели да скрене пажњу великих сила на један мали народ. Каже да је цео свет сведок убијања једног народа, али да га моћне владе не примећују.

Упоређује владе са људским родом и каже да свака влада мисли краткорочно, да не види патње других народа, док људски род све посматра са савешћу. Иго сматра да је сваки злочин велики без обзира над ким је почињен. У овом тексту до детаља описује мучење Срба. Помиње град Алексинац,[7] чије су житеље Турци највише мучили. Каже да свет може много тога да учини, али да никога за то није брига:

„Европске владе треба да знају да тиранин тамо пара утробу матерама, да би у њој побио децу, да по јавним трговима има безброј лешева с траговима мрцварења, да пси по трговима глођу лобање обешчашћених девојчица, да је све то страшно и одвратно, да би био довољан један миг Европе па да све то престане, да су дивљаци који врше те злочине страшни, а да су цивилизоване владе које то равнодушно посматрају, одвратне."[8]

(Фр. „Nous apprenons aux gouvernements d'Europe ceci ; c'est qu'on ouvre les femmes grosses pour leur tuer les enfants dans les entrailles, c'est qu' il a dans les places publiaues des tas de squelettes de femmes ayant la trace de l' éventrement, c'est que les chiens rongent dans les rues les cranes de jeunes filles violées, c'est que tout cela est horrible, c'est qu'il suffirait d'un geste des gouvernements pour l'empecher et que les sauvages qui commettent ces forfaits sont effrayants et que le civilités qui les laissent commettre sont épouvantables.")[9]

7 Вероватно због грешке Алексинац назива и другачије.

8 Виктор Иго, *Последњи дан осуђеної на смрт*, Краљево, **Н. библиотека Краљево**, превела Б. Грујић Зец, стр. 96.

9 http://www.franceurope.org/pdf/hugo.pdf, стр. 1.

Иго подједнако брине о појединачним људским судбинама , а исто тако и о читавим народима. Тадашње европско друштво је од њега размишљало другачије, за њих је злочин злочин само ако је почињен над њиховим народом.

Осим што говори о мучењу Срба и о томе како тај рат мора да престане, у овом тексту се јављају Игоове идеје о уједињеној Европи. Сматрао је да само јака, уједињена Европа може живети у миру:

„Без европске републике, без континенталног савеза, нема политичке безбедности. Зверства извршена у Србији несумњиво показују да Европи треба: једна влада, један општи братски суд, демократија у миру са самом собом, као седиште свих збратимљених градова Париз, другим речима општа слобода на чијем престолу блиста светлост."

(Фр. „Се que les atrocités de Serbie mettent hors de doute ; c est au il faut à l Europe une nationalité européenne ; un gouvernement un un immense arbitrage fraternel la dé,ocratie en prix avec elle-même toutes les nations sœurs ayant pour cités et pout chef-lieu Paris c est a dire la liberté ayant pour capitale la lumière.")[10]

Иго је познат и као први мислилац који је говорио о увођењу јединственог европског новца, о трговини без царина, о државама без граница.

Ове године Иго је често мислио на Србију. Исте године, 10.септембра, новом председнику мира у Женеви пише:

„Пред осакаћеном Француском, пред измученом Србијом цивилизација се грози, протест Конгреса мира је неопходан."[11]

На прослави Дана Републике 22.септембра у Марсеју рекао је:

„Сила уображава да је право: овде се унакажава Француска, тј.цивилизација, тамо се убија Србија, тј. Човечанство."

Виктор Иго је умро у Паризу, у петак 10/22 маја 1885. године. Цела Европа и Америка учествовале су у тој жалости Француске. Његова сахрана је била једна од највећих у историји.

Наравно, Срби у овој поворци нису изостали. Српска народна застава се налазила на Јелисејским пољима. Инжењеру Т. Петковићу из Сремске Митровице на памет је пала идеја да на париском тргу Конкорд пусти из кавеза голубове, јер је знао да је Иго јако волео ове животиње. Међу људима који су се налазили у поворци били су и: Стеван Јакшић, Жарко Милутиновић, професори Велике школе, Драгутин Петровић, ученик Јосифа Панчића, Тихомир

10 http://www.franceurope.org/pdf/hugo.pdf, стр. 1.

11 Виктор Иго, *Последњи дан осуђеног на смрт*, Краљево, **Н. библиотека Краљево**, превела Б. Грујић Зец, стр. 98.

Јовановић, војни судски капетан, Милован Миловановић, тадашњи министар спољних послова, писац Сима Матавуљ и други.

Српска влада је послала венац у Париз, у знак захвалности за сву пропаганду коју је извршио Иго за време српско-турског рата.

Наши најбољи песници су преводили дела Виктора Игоа. Још је Змај преводио неке његове песме, а некима се директно инспирисао за своја потоња дела. Јован Ђорђевић је први на српски језик превео роман *Звонар Богородичине цркве* (фр. *Notre dame de Paris*).

Видимо да су многа његова дела на српски преведена врло рано. Иго је, свакако, за велико интересовање Срба за његова дела знао још за живота. Што се тиче директних веза са Србима, осим наведених значајнијих и није било. Иако знамо да је био у преписци са Митом Ракићем, не налазимо много података о Србима.

У српским листовима из деветнаестог века врло мало се помиње однос Игоа према Србима, ако изузмемо објављивање текста о Србији у часопису *Исток*. Тих година ниједан француски и српски лист не пишу о учествовању Срба на Игоовој сахрани.

Иго је и као личност, и кроз своја дела много утицао на српску књижевност. Ликови Јанка Веселиновића и Лазе Лазаревића читају Игоова дела. Извршио је велики утицај на српску романтичарску поезију.

Иако Француска данас није велика сила у оној мери у којој је била за време Игоовог живота, она представља најважнију земљу Европске уније. Традиција веза између Француске и Србије, дуга два века, може бити основа за неке даље односе ових двеју земаља. Појам *западни Балкан*, у коме би Србија имала значајну улогу, иако није најсрећније формулисан, француска је креација.[12] Утицај Виктора Игоа на српску културу несумњиво је био веома велик и оставио је многе трагове.

Литература:

1. Станислав Сретеновић, *Француско-српски односи у 19. и 20. веку*

2. Виктор Иго, *Последњи дан осуђеног на смрт*, Краљево, Н. библиотека Краљево, превела Б. Грујић Зец

3. Павле Секеруш, *Le Slaves du Sud dans le miroir francais*, Задужбина Андрејевић, 2002.

4. Victor Hugo, *La Claire de Lune*, строфа 3, преузето 27. марта 2011. http://www.bacdefrancais.net/lune.php

5. *Говор за Србију*, преузето 27. марта 2011. http://www.franceurope.org/pdf/hugo.pdf

12 Станислав Сретеновић, *Француско-српски односи у 19. и 20. веку*, стр. 554.

MONS AUREUS

БЕСЕДЕ

Милосав Тешић

ИЗМЕЂУ СМЕДЕРЕВА И КУПИНОВА

I

Моја књижевна афирмација – што би требало да ја најбоље знам – заправо је почела овде, у Смедереву. Наиме, почетком осамдесетих година прошлог века учествовао сам на анонимном конкурсу за награду Тадашњи жири (у којем су били Иван В. Лалић, Миодраг Павловић и Богдан А. Поповић), у десет одабраних песама које су ушле у конкуренцију за то признање уврстио је и моју песму . Био сам веома обрадован тиме, а то што та песма није крунисана и , ни најмање није умањило моју прву литерарну радост. За једног крајње непознатог песника то је било велико охрабрење. Нешто од духа и тона песме – јер сам у њој осећао подстицајне стваралачке могућности – уграђено је у приличан број мојих наредних песама и није тек пуки случај што сам именом те песме насловио своју прву песничку књигу.

II

Питам се – мада нисам никакав књижевни самомистификатор – да ли постоји нека подземна и недокучива веза између неких голих књижевно-историјских чињеница које се тичу Смедерева, Купинова као места у Срему, Вука Гргуревића и мене као аутора песме . Та песма је објављена и прочитана у Смедереву пре тридесет година у оквиру манифестације . После тих тридесет година њен аутор добија признање . Тај исти Вук, унук деспота Ђурђа Бранковића и први титуларни деспот међу Ђурђевим потомцима, а у нашој народној епици јунак с митским обележјима, тај Вук добио је од угарског краља Матије Корвина у посед и Купиново са утврђењем Купиником. (У том месту, ако је то уопште важно, никад нисам био.) У самој песми изостају све историјске реминисценције на Вука Гргуревића, у чијем је лику, мада је и он био вазални племић, у нашем усменом епском песништву пројектована – у смислу самоохрабрења и одржања ослободилачког духа, као и очувања преко потребног колективног памћења – народна тежња за ослобођењем од поробљивача. (Између стиха „Далеко је село Купиново” из народне песме и готово истоветног стиха „Далеко је Купиново” из моје песме постоји поетички додир сасвим другачије природе.)

III

О свему овом чланови жирија који су ми доделили награду за књигу песама – на чему им се захваљујем –претпостављам да су мало шта знали, а изгледа као да су знали све – што је свакако бар донекле чудно.

Како било да било, тек још ово:

То је оно – није ово.
Далеко је Купиново.

Није девет него осам
У сну ли сам или што сам?

Није лудња – Реч је ово.
Звезде једе Купиново.

Труле сињи сни изнутра.
Са мене се свлаче јутра.

Као Ново свето слово
расцвета се Купиново.

Из трњина и оструга
прхне птица, засја дуга.

Није мајла већ олово.
Луди мноме Купиново.

И још, мало ововременог песничког увида у српско средњовековно млинарство, што би требало да се чује и види у песми из збирке :

С ведре стране средњег века
шушти јечам неизрека.

Млинар Тихоч! Чујем реч му:
„Пева с млином кос у јечму.

Пољем травно, житно родно:
Бања, Конча, Тмава, Водно...

Брујем се брзар с бука стрже.
Жрновницом жрвањ рже.

Петровданом пљусак шкропик.
Преде брашно поток Топлик...”

Горко ли је. Жарко жалим.
Где је Нови Јерусалим!?

Расипаш се, Божја храно.
Није дано што је дано.

(Беседа поводом уручења награде ***Змај Огњени Вук****,*
изговорена у Народној библиотеци Смедерево 17. октобра 2011. г.)

Џон Ф. Дин

НЕШТО САСВИМ СТАРО, АЛИ САСВИМ ИСТИНИТО

Желим да започнем нудећи нешто што личи на клише, јер верујем у то када не нудим ништа друго; нудим нешто сасвим старо, али сасвим истинито. Клише се употребљава тако често зато што говори истину. Први клише гласи: ја сам почаствован и одушевљен што сам у Смедереву и у Србији, почаствован сам и одушевљен што је моје дело представљено и присутно у овој земљи. Други клише био би да има више разлога за то. Свет је мали. Свет је мали, јер: ја сам рођен на острву које се налази на западној страни Ирске, Ирска је острво на западу од Енглеске, Енглеска је острво западно од Европе. Дакле, рођен сам на острву острва, и још једног острва Европе. А Србија је део величанственог европског континента. И ето, ја сам ту, али не по први пут у Србији.

Присуствовао сам песничком фестивалу у Кембрицу 1985. године. Један од песника кога сам открио на том фестивалу био је Иван В. Лалић. Уживао сам у његовим песмама, а до тада нисам био чуо за њега. Срели смо се, разговарали и он ме је позвао да дођем на Октобарски књижевни сусрет у Београду. Читао сам своје песме у Београду и био смештен у хотелу „Славија", на четрнаестом спрату, где сам написао песму посвећену Лалићу. Дошао сам поново на Октобарске сусрете у Београд годину или две касније и срео Лалића поново, али и Миодрага Павловића, и постао пријатељ и са њим. Као председник националног песничког удружења Ирске, 1990. године позвао сам Ивана Лалића у Даблин, где је он читао своје песме и био одушевљен боравком.

Придружио сам се 1995. године Европској песничкој академији, чији је члан био и Миодраг Павловић. Од тада смо се повремено дописивали. Као члан те Академије, дошао сам у Бугарску, на фестивал у Софији и Варни и срео и заволео песника Драгана Драгојловића. Остали смо у вези и, веровали или не, једног дана у Бостону, у Сједињеним Америчким Државама, срео сам Драгана поново и провели смо заједно многе пријатне вечери.

Уживао сам у сусретима са Лалићем, са Павловићем и са Драгојловићем. Почаствован сам и одушевљен што сам овде, у Смедереву и у Србији. Од Београда, преко Даблина, Кембрица, Софије, Варне, до Бостона: заиста, кажем вам, свет је мали! И мада свет може бити мали, јасно је да баш поезијом тај мали свет може управо дотаћи дух величанственог и уврнутог света у коме живимо.

Смедерево, salut!

*(Беседа поводом уручења награде **Златни кључ Смедерева**, изговорена 19. октобра 2011. г. на 42. међународном фестивалу поезије Смедеревска песничка јесен)*

MONS AUREUS

СЦЕНА

Бранислава Лијешевић

ТВРЂАВА ТЕАТАР – ЈЕДНА КУЛТУРНА МИСИЈА ВИШЕ

Тврђаве су места историје и сећања. Напуштене углавном у турбулентним временима и препуштене пропадању, стоје као сведоци пролазности династија, деспота и племства за које су грађене. Својом монументалношћу фасцинирају и савременог човека, који је научио на многа чуда овога света. Једна од највећих равничарских тврђава у Европи, наслоњена на Дунав, јесте и Смедеревска тврђава. Њене зидине памте много тога што ми нећемо никада докучити. На пример, који су уметници долазили да „забављају" деспота и његову свиту, његове значајне госте, често арбитре рата или мира? Како су били дочекивани уметници забављачи? Да ли су им исплаћиване зараде у новцу или су им даване намирнице да прехране породицу? Шта су изводили пред деспотом Ђурђем Бранковићем и да ли их је Јерина лепо дочекивала? И још ће многа питања из тог и потоњих времена остати без одговора.

Тврђава је, након што је 1941. значајно оштећена у експлозији складишта муниције смештеног унутар њених зидина, доживела крај још једног столећа и дочекала двадесет први век. Сада неки нови људи покушавају да обнове рањене куле и зидине, да је испуне новим садржајима лепше природе. Идеја је рођена 2008. године: да се у Тврђави, њеном Малом и Великом граду, организује фестивал позоришта на отвореном и амбијенталног театра. Упоредо са овом идејом објављује се а затим и осећа економска криза која захвата цео свет и Србију и у неколико месеци се показује да ће бити тешко организовати овако замишљен културни пројект.

Хамлетовска дилема је кратко трајала. Реализација је почела уз ванредно залагање свих чланова Савета *Тврђава театра* да се на нивоу министарства за културу и потенцијалним спонзорима објасни значај овог фестивала. Профил таквог летњег пројекта културе није постојао код нас, па смо пажњу државе добили. Ресорно министарство и град Смедерево су главни финансијери *Тврђава театра* од оснивања и првог фестивала, одржаног 2009. године. Само људи који су ове три године радили на реализацији фестивала знају колико је било тешко с оскудним средствима одржати фестивал, исплатити и технику и позоришта и организациону екипу и појединачне уметнике.

Ја сам ветар – Продукција фестивала Тврђава театар (Фото: Жељко Ђурић)

При конципирању првог фестивала успостављене су неке условности. Малом граду је била потребна сцена и гледалиште. За неке светске, лако покретљиве и мобилне трибине и сцену нису постојала средства, а фиксирано гледалиште и сцена не иду у прилог амбијенталности као задатом концепту. Једино што је било могуће је објединити идеју амбијенталности са театром на отвореном, при чему би се што је могуће већи број програма одвијао на градском тргу и у Великом граду Тврђаве, а други део на отвореној сцени у Малом граду. Тако је помирен концепт амбијенталности са датим условима. Остало је обећање да ћемо у будућности радити и представе за амбијент, историјске драме, Шекспира и друге трагичаре.

Тврђава театар је већ првим фестивалом одговорио на дилему: „Да ли нам је потребан још један фестивал у Србији?" Да, у Србији се одржава велики број фестивала: позоришних, филмских, музичких. Потреба да сваки град стекне неки свој културни идентитет кроз фестивал посвећен личности из прошлости или садашњости, која је оставила траг у времену, говори о човековом вредновању таквих манифестација и упркос изазовима савременог начина живота. Појединци или групе људи буквално се жртвују радећи привидно неисплатив посао, али та неагресивна едукација претвара

велики број људи у поклонике и познаваоце уметности, оне која се ствара у локалном амбијенту и изван њега. Иако уметност не мења свет, мења човека и чини га толерантнијим и бољим. Још један фестивал, то је једна културна мисија више.

Тврђава театар је отпочео са *Одисејем* театра *Титаник* из Минстера, представом која разобличава мит у коме често и сами добровољно живимо, показујући узалудност одржавања митоманије у времену које би морало бити другачије, хуманије и демократскије од оног што заговара култ јунака, па макар то био и Одисеј. Та сурова, крвава представа, дошла нам је као универзални мит о временима које ипак треба да оставимо иза себе. То је уједно и прича о позоришту које се склапа из једног путујућег објекта у коме су и сценографија и суштина лутања митског јунака Одисеја.

Тест је успешно положен. Публика и стручна јавност поверовале су да почиње нешто озбиљно, нешто што ће променити слику Смедерева и покренути и друге тврђаве да постану сцене уметности. Нарочито су били занимљиви улични перформанси, а међу њима се посебно издвојио аустралијски театар *Стренцфрут* са представом *Айсолутни бисер* и артистима који играју на моткама високим четири и по метра. Ову представу је на градском тргу видело неколико хиљада грађана Смедерева и гостију из Београда и околних градова. Публика је пратила дешавања на градском тргу, где су наступале и друге амбијенталне позоришне групе из света, а међу њима *Мимарт* из Београда, који већ двадесет година негује улични театар.

У Малом граду се одвијала прича позоришта на отвореном. Са првог фестивала упамћена је представа *Дундо Мароје* Крушевачког позоришта, како су је играли затвореници КП дома у режији Кокана Младеновића, и *Бура* Народног позоришта из Ниша у режији Андраша Урбана. Десило се препознавање позоришта и публике, први пут на отвореном у Смедереву. Театар је постао свакодневица тих десет августовских дана 2009. Породице са децом, намерници, разне социјалне групе могли су без куповања карте да гледају програме који су приказивани. Та чињеница и одзив публике, који није био очекиван у тој мери, указали су на потребу човека за културом. Те године позориште је било „јаче" од спорта и важних мечева који се гледају из удобних фотеља дневних соба и кафића. Одговор на питање: „Треба ли нам још један фестивал?" – дала је публика.

Тврђава театар је био тема за медије. Снимци представа у амбијенту несвакидашњем за наше прилике пунили су новине и часописе, а електронски медији преносили су атмосферу са фести-

вала. Смедерево је ушло у фокус збивања у култури и показало елитизам. Многи поклоници уметности и позоришта први пут су дошли у град који је и пре тога био једнако удаљен од Београда, али их није ничим привлачио. Стижу аутобусима, приватним колима и одушевљено се враћају поново, због нове представе. То је већ постигнут циљ – не само културни већ и најава туристичке валоризације Смедерева и Тврђаве.

Други и трећи фестивал одвијају се у истим финансијским околностима, али иза сваког остају нова сећања уписана у меморију људи и града, Тврђаве и њених јединствених кула. Поново отварање пред хиљадама гледалаца са театром *Пуха* из Сан Себастијана и представом *Земља До До* (*Do Do Land*). И гости и домаћи, њих око десет хиљада, гледају висок ниво уметничког извођења несвакидашње представе базиране на *Алиси у Земљи чуда*, задивљени артистичким умећем шпанско-аргентинске трупе. Поновила се фасцинација свим деловима програма. Иза сваког фестивала остају представе које се памте.

Овај текст нема намеру да наводи и коментарише све програме, али су неки заслужили да се помену. На другом фестивалу издвојиле су се *Човекова трагедија* позоришта *Ујвидеки синхаз* из Новог Сада, у режији Кокана Младеновића, и *Прослава Атељеа 212*, у режији Иве Милошевић. Значај извођења *Прославе* на нашем фестивалу потврђен је ових дана наградом „Бојан Ступица", додељеној Иви Милошевић за режију те представе. Чувена *Кате Капуралица* је потврдила да добре представе не старе и да и после петнаест година одушевљавају публику. Учинак другог фестивала је праћење представе на мађарском језику, када је публика, и поред лоше читљивог титла, представу разумела и уживала у делу мађарског писца Имреа Мадача. Та фасцинација је настављена са *Сном летње ноћи*, кореодрамом у режији Золтана Пушкаша играној у част награђених. Енергија и тотална посвећеност игри биће убудуће препорука за представе Новосадског позоришта које се играју на мађарском. Представе са трга и околних простора имале су такође своју публику. Чинило се да је цео град изашао да гледа глумце на штулама театра *Павана*. Они су створили посебну атмосферу и узбуђење својим наступима *Вилењаци* и *Боје*.

Трећи *Тврђава театар* отишао је корак даље. У програму се, поред гостујућих представа, издвајају *Висећи снови на Балкану – Као Икар*, копродукција са француским театром *Летећи људи* (*Flying people*) из Стразбура и фестивалска продукција *Ја сам ветар*, по драми норвешког писца Јуна Фосеа у режији Стевана Бодроже. Обе представе су биле обојене посебностима простора у ком су игра-

Променада – Satsangham Company, Марсеј, Француска (Фото: Жељко Ђурић)

не. Прва, *Балкански снови – Као Икар*, била је наслоњена на зидине Малог града, са извођачима који су у ваздуху изнад глава публике извели четири атрактивне целине – плеса, вожења бицикла око хелијумског балона који је изгледао као планета у космосу. Уз живу музику која је представљала стилизовани етно-звук Балкана у паузама, док су се артисти спремали за следећу тачку, биле су пројектоване слике градова и објеката под заштитом Унеска, међу којима је била и стилизација једне куле Смедеревске тврђаве.

Прва фестивалска продукција, играна на сцени у Малом граду, испунила је очекивања. За два дана видело ју је више од хиљаду двеста гледалаца. Модеран, али херметичан текст, који осликава човека отуђеног и фрустрираног, режиран минималистичким средствима, приказао нам је судбину појединца у борби са елементима природе и са самим собом. Сцена испуњена водом је метафора океана, у коме се две људске фигуре боре са суицидним мислима једног од актера и невременом које их одбацује далеко од обале. Сведена режија Стевана Бодроже и глума Бојана Жировића и Милутина Милошевића остварили су атмосферу карактеристичну за овај Фосеов комад. Представа се гледа с великом пажњом и разумевањем, готово у једном даху.

Почетак сопствене продукције је веома важан за фестивал. Чињеница је да је приређен и одигран комад написан у овом веку, намењен човеку новог сензибилитета. Препознавање и разумева-

ње публике говори о развоју позоришног укуса. У атмосфери разумевања и препознавања испраћене су све представе овогодишње селекције. Оне су другачије од уобичајено селектованих представа које се селе са фестивала на фестивал. У случају *Тврђава театра* избор представа је примерен новим редитељским поетикама које, показало се, сјајно комуницирају са публиком. Нудећи нови концепт позоришта, *Тврђава театар* је указао поверење публици рачунајући на њену интелигенцију. Тако су представе *У сенци Хамлета* (режијаАња Суша), *Женидба* (режија Ана Ђорђевић), *Чаробњак из Оза* (режија Золтан Пушкаш), *Ожалошћена породица* (режија Андраш Урбан) и поред модерног концепта имале наклоност публике. Посредством фестивала публика, која је једна од најбољих тековина *Тврђава театра*, прихватила је и другачије редитељске концепте, храбре и често шокантне, као што је случај са Урбановим радикалним читањем Нушића.

Тврђава театар је поставио основ за фестивал који може да се развија до неслућених висина и значаја. Услови које нуди Смедеревска тврђава су неисцрпни. Атмосфера тог здања је богомдана за позориште: шта год уђе у видокруг, природна је сценографија за театар.

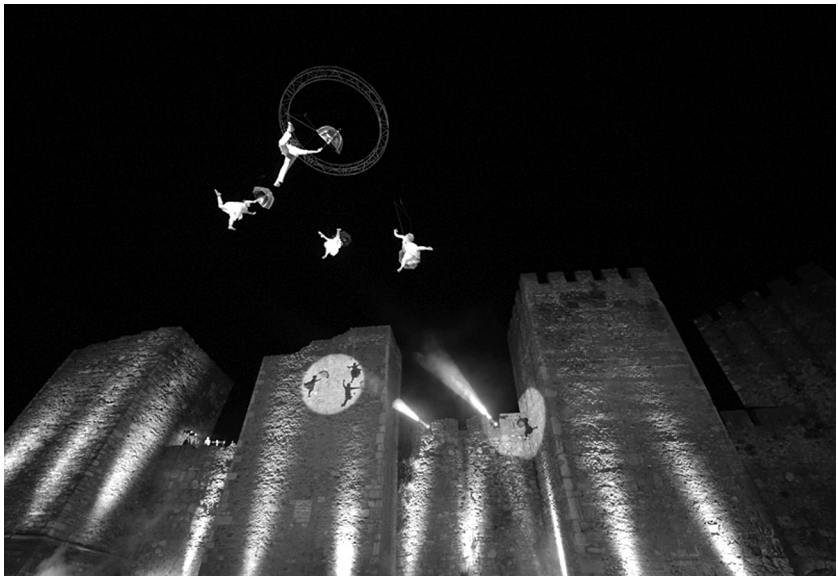

Висећи снови на Балкану – Као Икар: Flying people (Motus modules), Стразбур, Француска (Фото: Жељко Ђурић)

ГАЛЕРИЈА

MONS AUREUS

Сања Домазет

ФОТОГРАФИЈА КАО ТАЈНА

„Живот је филм, смрт је фотографија", написала је Сузан Зонтаг, једна од највећих интелектуалки Америке двадесетог века и, између осталог, стручњак за фотографију. Но, у случају Радослава Жике Ранисављевића, ова реченица се мора преформулисати у другу мисао, а то је да је читав живот један филмски кадар, односно фотографија, фотографија као документ, као сећање, као нада, као озарење. Као дугогодишњи репортер „Вечерњих новости", Жика Ранисављевић био је у прилици да се са Његовим Величанством Животом и Њеним Величанством Смрћу упозна детаљно и дубоко и пређе са њима „на ти", тако да су фотографије које сада овај фотограф снима директни плод додира времена прошлог и садашњег, одблесци које су на животима људи оставили челик, сјај реке, љуљање чамаца, мреже у којима се љескају река и уловљене рибе, које су,заправо, симбол онога што овај фотограф – уметник фотографише: човека уловљеног у мрежу битисања, који између два Бога, оног пре рођења и оног после Смрти, или између две таме, покушава да докучи где се то нашао, у чему, у каквој мрежи. Ко је рибар наше душе, пита се Жика Ранисављевић, у којој мрежи она одбљескује и лови лепете њених хиљаду крилаца на лицима оних које је овај фотограф портретисао. Давно је речено да човек од одређених година има лица какво је заслужио, али ова изложба и ту мисао потире и каже да човек има лице какво мора имати, на коме су свој одсјај оставили и ледено мрешкање бола и јадовања самотне душе и срећни лепети срца и пролећни, судбински сутони. Шта фотографише Жика Ранисављевић? Он сеизмографски снима онај унутарњи свет који човек крије и од самог себе у својој нутрини, тајне које тек одбљесну на лицу, ухваћене објективом у летње вече, бунила прошлих младости, зенице магловите као водене обале Дунава. Дунава, реке која се једнако смеши свим Смедеревцима са фотографија изложбе Жике Ранисављевића, и онима који су отпловили барком на другу страну и сада их не видимо иако стоје уз фотографије, као што је и ред. Ове сени дошле су да стану уз своје портрете; али, Жика Ранисављевић портретише и оне који су још увек са ове стране и одатле машу сунцу, осмехују се пророчком оку овог фотографа који бележи време у његовом живом току и људска лица. Људска лица која плове као цветови што прецветавају у плодове, а затим се растачу и нестају у водама Дунава, те реке што се бели, сја, те реке која је пожар воде, а коју овај

фотограф толико често воли да изненади објективом, сликајући је као што ловац лови птицу, не дишући, у тајно доба дана, ловећи је на снимцима и нагу и свевремену и чисту и невину и тамну и мутну и посуту зрневљем златним пролећа и белим птицама. Фотографије овог уметника, његова галерија портрета, показују да је човек нешто друго од онога што носи у себи, да је он оно што је само вештом објективу фото-апарата каткад видљиво, оно што се назре на успелим портретима Жике Ранисављевића, који овај град доживљава као барокни, покретни празник, у коме је смрт тек један од случајних становника, а живот прави и једини владалац. Портрети Жике Ранисављевића уче да свако лице носи тајну, да у човеку неко ћути и док човек збори, да је у нама само сумња вечита, а само праштање лековито и да, куда год човек иде, како год га живот искушавао, мерио, млео, он ће, и када умре, остати усправан.

Галерија портрета Жике Ранисављевића исписана је књига живота, у коју је стало све оно слободно и бескрајно што живот испуњава, па и старице на овим снимцима чувају у оку дрхтај лептирице сачињене само од чисте светлости, а сенке су и на чистим лицима деце, чија дубина ока сведочи да се још увек сећају онога ко их је спустио на овај свет.

Сада, заједно са мајстором међу фотографима, Жиком Ранисављевићем, у овај тајни, алхемичарски свет фотографије ступа и његова најмлађа кћер, Невена Ранисављевић, а фотографија за Жику Ранисављевића остаје страст његовог живота, без тајни и заувек његова, на радост свих нас.

MONS AUREUS

ДОБРО

Градимир Стојковић

О ТЗВ СТАЊУ У ТЗВ КЊИЖЕВНОСТИ НАМЕЊЕНОЈ ДЕЦИ

Једноставно смо занемарили чињеницу да деца читањем обогаћују језик и речник који се, услед утицаја мас-медија, свео на фонд од око свега 200 речи, док друге културе од најраније младости уче децу да читају. Осталом, осим Ршума, Добрице Ерића и Раше Попова, деца и њихови родитељи највероватније и не знају за друге писце и песнике.

(*Душан Поп Ђурђев,* Држава децу третира као ванбрачну, Правда, *5. 10. 2011. године)*

Разговарајући с новинаром/ком писац и директор *Змајевих дечјих игара* Поп Д. Ђурђев даје реалну слику стања наше књижевности намењене најмлађима и тинејџерима. У истом чланку Љубомир Ршумовић и Раша Попов имају супротна мишљења. Шта се догађа?

Ршум говори мудро – не ваља ићи уз длаку. Деце ће увек бити, вели, а и оних који пишу за децу. То знају сви. Само, да ли ће „они који пишу" писати *Пинк-поезију* или, у најбољем случају, *Ршум-поезију*, па објављивати књиге о сопственом трошку, да би, потом, те исте књиге продавали около по школама? Шта деца знају шта је 500 кила? А тзв. просветни радници знају шта је рабат, па је тако све на свом месту: и вуци сити, и овце на броју. А каква је књига која се „уважује" деци? Ма, кога је брига! Нек буде и *Кувар* – не може да нашкоди...

Ршум ће увек моћи да објави своје књиге. И Добрица. Па и Раша... Али чик нека неко од тзв. младих и тзв. почетника понуди књигу данашњим издавачима, па још ако је то поезија...! Ма, којешта! Добиће одговор: песме нико данас не купује. Или понуду да плати трошкове, а издавач ће му дати фирму и 300 примерака књига (што је најчешће комплетан тираж).

И тако дођосмо до истине Драгомира Брајковића: издаваче не занимају читаоци, но купци.

Ваља додати: младе „читаоце" не занима књига – они имају компјутере...

Но, пре но што погнемо главу пред *електронском књигом*, да разјаснимо речи Раше Попова, који тврди да постоје „групе дечјих писаца": око *Змајевих дечјих игара* и око *Витезових пролећа*. Тачно. Они око *Витезових пролећа* имају задатак да буду махом писци у сен-

ци Недељка Попадића (изузев оних добро плаћених да увеличају ту „манифестацију", оних наших великана у књижевности, али и у поп, рок и осталој естрадној делатности). Они „око" *Змајевих дечјих игара* нису ни у чијој сенци... што и није нешто лоше. Једини проблем је што *Змајеве дечје игре* немају пара, а *Витезово пролеће* има. Тако добри Раша не може да се одлучи за откривање истинске слике: власник *Витеза* га плаћа за наступ, а у *Змајевим дечјим играма* је био само председник Управног одбора...

Е па сад, шта ћемо? Тј како да објаснимо постојећу стварност: тзв стање у тзв књижевности намењеној младима и деци...?

Шта раде, нпр., издавачи? Два су у том послу истрајна: објављују! *Креативни центар* и *Букленд* објављују књиге домаћих писаца (при чему овај први издавач објављује углавном књиге типа „приручника" или „књиге за свако дете, дечака, девојчицу, а одскора и за родитеље, биће ваљда и за баке и деке", а овај други махом ауторе који не траже али и не добијају хонорар или сами финансирају своје књиге, али и покојне за које не треба дати хонорар). Углавном прозу: приче и романе.

Објављују (као што рекох) и аутори сами, углавном песме.

А и деци родитељи објављују књиге.

Па шта!

Ништа, нећемо ништа, јер нико нас и не пита. А и кад нас неко пита, бива: пас лаје – ветар носи...

Од мене доста: немам право даље да пишем, јер ћу се жестоко замерити свима који кроје данашњу политику – не само у (не)култури, но и онима, из разних министарстава, који брину о деци, а да не говорим о свима који иду „европским путевима", па брину и о деци и дечјим правима.

И због тога, на крају, само ово: имамо ми писаца, што би Поп рекао, 25–30 комада. Довољно! Опростите, али – сумњам да је држава расположена за брак из ког би се рађали нови грешни писци, кад их има толико ванбрачних.

Не разумем, коначно, због чега би то тзв књижевно стваралаштво намењено деци и младима финансирала наша држава.

И ово је стварно

КРАЈ.

•

ДОБРО *је осмишљено као место у часопису иде ће да буде објављивано управо оно што је на* **добрим** *основама замишљено и написано. Као одговор на задату тему, ево мало* **добре** *поезије и прозе. Овога пута су у питању ауторке које још увек немају самосталне књиге намењене најмлађима и тинејџерима. Нека им ово буде помоћ на путу ка издавачима.*

Јасна Миленовић

МАМА НЕКАД И САД

Ала се мама проводила
све док се ја нисам родила!

У ципелама на штикле танке
ишла на корзо, на игранке.

Носила шубару од чинчиле,
сукњу и блузу од чисте свиле.

У рукавицама од црне чипке
пребирала клавирске типке.

Показивала свима слике
са пута до Шпаније и Африке.

Имала најлепши осмех на свету –
сви су то знали на факултету.

Сад су јој брда веша – планине,
крај шпорета су тропске врућине.

Уместо типки, пребира често
рукама сито – брашно за тесто.

Чекају судови у судоперу –
Неће без маме да се оперу.

Све што је било, више није,
Сада је све другачије.

Остао једино осмех на лицу
Док грли своју девојчицу.

ДА ЈЕ МАМА ХОБОТНИЦА

Да је мама хоботница
имала би довољно руку:
две, да не силазе са мога лица,
две, да ме свуку и обуку,
и две, да ме опет грле и мазе,
и још две, да колач месе и пазе.

Од плафона па до пода
– осам руку октопода!

Да суђе пере – још две јој фале,
и две, да пеглају и рубље слажу.
Зато постоје руке мале
које ће мами љубав да кажу:
четири ручице – то није мало,
ми смо мамино огледало!

Од плафона, па до пода,
све што треба да се дода!

РАЗГОВОР

Мама ми кува зезанце,
са ојасима. И маком.
Кад дође тата кући
– биће по тањиј сваком.

Мама ми кува зезанце.
Вода нема цигаје – а пуши.
Ко пије мамину кафу
– најасте му јеп. И уши.

Мама ми кува зезанце.
И ја их волим, јако.
И супицу од коке,
да појастем велика. Таааааако!

БРКАТЕ ДЕВОЈЧИЦЕ

С јесени, у време пекмеза,
Дуж целе моје улице,
чуда се дешавају:
обркате девојчице!

И кад год има сокова:
малине, вишње, цвекле,
„ДОСТА НАМ ЈЕ БРКОВА!" –
Никада нису рекле.

О Божићу, опет се деси,
зимске чаролије „раде":
девојчицама израсту бркови
од млечне чоколаде.

И пролеће зелено
у нашу улицу радо сврађа:
девојчицама израсту бркови
од младога спанаћа.

И кад год има сокова,
Малине, вишње, цвекле,
„ДОСТА НАМ ЈЕ БРКОВА!" –
Никада нису рекле.
Тек лето када дође,
да шета небеским сводом,
море ухвати девојчице,
и „обрије" их водом!

Јасна Миленовић, рођена 1962. у Новом Саду. Завршила Високу школу струковних студија за образовање васпитача, у Новом Саду. Ради у „Радосном детињству", у вртићу „Чика Јова", у Сремској Каменици. Објавила збирку за одрасле Оком окована (**Стражилово**, 1987). Заступљена је у неколико антологија. Превођена на македонски и есперанто. Ове године на Фестивалу песника за децу Булка, у Црвенки, освојила другу награду. Живи у Сремској Каменици.

Данијела Костић

ДОБИЛА САМ БРАТА

Добила сам брата.

У овим годинама! Па да ли се тако нешто икад иком десило? Добро, ‘ајде, таласам; знам бар два лика који имају по петнаест година старију сестру или брата, али стварно нисам очекивала да ће моја мајка наставити да се размножава у касним четрдесетим, мада ни мене баш није родила у раној младости. Јок, рибица Љубица је студирала књижевност, шанкерисала по клубовима, писала песме и екстра се зезала, бар по њеним речима; а онда се заљубила у Растислава (на кога сам кратковида) и за неколико година завршила разведена, са бебом, просветном платом и великом позадином (коју сам такође наследила). Поштено ми је рекла да не зна где је погрешила; то готивим код Љубице, углавном не гуши као већина родитеља, и није увек у праву, као Рале. Доста је један да ми паметује, двоје већ не бих издржала.

Било како било, Љубица је јутрос испоручила на свет једног ћелавог, црвеног бепца, а њен дечко Миша (срећни тата) одмах ме је одвео да га видим иза оног стакла. Још увек према њему ништа не осећам, али ме је некако блам да то кажем, па ћутим и смешкам се. Љубица има боју као да су јој дали четрдесет дана, али је пресрећна. Искрено, ја сам потпуно збланута: не знам ни шта да мислим, нити како да се понашам.

– Па шта ће сад бити? Хоће ли твоја мама коначно да се уда за Мишу? – распилавила се Ивана, љубитељка шпанских серија.

– Бедак, мораћеш млађем брату да даш собу – охрабрио ме смор Пајче.

– Боље ти је да на време урадиш Ралета за патике и екскурзију, сви кажу да бебе много коштају, од Љубице слаба вајда – била је практична Ана.

И све тако. Једино се Дача, најбољи мој ортак од вртића, сетио да ми честита. Рекао је да је лепо имати још неког, да човек не буде сам у животу, и да би и он то много волео. Оћутала сам. Дача живи са бабом и дедом, мајке се не сећа, а тата му с времена на време дође из Аустрије и донесе гомилу скупих поклона. Има тамо жену и два клинца, али њих Дача не сматра браћом: мисли да га отац купује, уместо да буде више с њим. Можда је и у праву. Али то је онда много тешко и уопште ми није јасно. Љубица, каква је да је, увек је за мене била ту, а богами и Рале; макар више не волели једно

друго, волели су мене, барем досад. Како ће бити одсад, видећемо. Смешно, али мало ме је страх...

Сутрадан, барем што се тиче списка коментара мојих пријатеља (а од непријатеља ћу се и сама сачувати), ствари су стајале овако: Љубици не пада на ум да се поново удаје, с дететом или без њега, и не треба јој муж да види село да га има (каже она!); у моју собу се барем засад нико не усељава, јер ће Прасенце до даљњег спавати с Љубицом (бебе мора да имају екстра чврст сан, пошто моја мати хрче као крдо моржева); а Рале ми ни динара није дао, већ ми је рекао да се стрпим и отишао, рекла бих, не баш усхићен доласком мога малог бате на свет. Можда још увек воли Љубицу? Ко ће га знати с тим одраслима; што су се онда уопште разводили, да свих ових година ударају чежњу једно другом? Јооој, боли ме глава... Не само од љубавног живота мојих родитеља, већ и од буке: Прасенце (тако сам га ја прозвала, јер је сав розе и само једе и каки) одмах по доласку у свој нови дом дигло је фрку за медаљу, па смо га на смену носили читаву ноћ. Око четири сам у очајању решила да га првом згодном приликом бацим кроз прозор, али кад ми је Љубица из неке књиге о бебама прочитала да он има грчеве у стомачићу и да га то боли, некако ми се стегло срце – после сам га све до седам носила без примедби и певала му притом. Одменио ме је Миша, стигавши из треће смене, а Љубица се најзад мирно онесвестила. Ја нисам била те среће, јер сам морала у школу, и то без доручка; нисам била расположена за кухињско дружење с Мишом. Није он лош лик, али ми мало иде на живце што се практично уселио код нас, користећи Прасенце као изговор – ту је и ујутру, и поподне, и увече, а и ноћу би вероватно био да не ради трећу. Стално имам жељу да му кажем: имаш ли ти, бре, кућу? Љубица се НЕЋЕ удати за тебе само зато што си довољно досадан, јер ионако више не верује у брак! И врати ми даљински!

МАЛА НОЋНА МУЗИКА

У таксију смо обе ћутале до куће. Она ваљда љута и разочарана, а ја не знајући шта ме сада чека. Милану сам послала поруку да ми није добро и да сам отишла таксијем; шта друго да му напишем? Да је по мене дошла мама и за уши ме одвукла кући? У злослутној тишини смо обуле свака своје папуче и селе за наш округли трпезаријски сто, док је из собе допирало спокојно стерео хркање Мише и Прасенцета. Љубица је отворила пивце и сипала га у две чаше, а потом једну ставила испред мене, без речи. Отпила је гутљај, па ми се помно загледала у очи. Нисам знала где ћу. Напетост је постала тако густа да смо је могле исећи на цепанице и сложити у подрум за зиму. А онда је моја мати праснула у смех. Тако изненадно и гласно, да сам поскочила од стола, помисливши да ће пробудити бебу. Била сам тотално збуњена. А она се цепала добрих неколико минута, све бришући крокодилске сузе, док на крају нисам и ја почела да се смејем. И даље нисам капирала виц, али је Љубичин кикот био заразан. Најзад нас је прекинуо сањиви Миша, који је у поткошуљи и гаћама избауљао из собе, погледао нас уз једно љутито: „Хрмпф!" и вратио се назад. Прасенце није ни мрднуло.

– ‘Ајде да се куцнемо! – прогрцала је Љубица, пружајући чашу.

– Мама, да ти објасним... – коначно ме је сустигла савест.

– Ма јасно ми је, шта има да ми објашњаваш! – насмејала се опет и куцнула својом чашом о моју. – Неке ствари у животу се не могу избећи. Колико год се човек трудио да буде нормалан родитељ, пубертетлија мора да изведе своју акцију бекства из зачараног замка, и то је део одрастања. Подсетила си ме на моје бекство кроз прозор у твојим годинама. За разлику од тебе, ја сам уредно питала да изађем, и добила одговор ‘Не!’ Онда сам кобајаги бесно отишла да легнем, стрпала у ранац крпице и шминку да се пресвучем код дечка, и кроз прозор, преко симса, докопала се гелендера од улазног степеништа, па у двориште...

– Ајде! – нисам могла да верујем. – И? Јесу ли те ухватили?

– Фала Богу. Правило је да те у таквим акцијама увек ухвате. Окренула сам се да запалим, сва поносна због свог успеха, и закуцала се право у твог деда-Јоцу, који се баш враћао из кафане.

– Је л’ био љут?

– Одузела сам се. Био је строг човек, то знаш. Али само ми се лукаво осмехнуо, пружио кључ од улазних врата и рекао: ‘Откључај, ђеро, ти боље видиш браву.’ Годинама сам мислила да није ни укапирао шта радим ту. Све док ми једном, кад сам већ имала тебе у стомаку и случајно сломила кључ изнутра код њих у купатилу,

није добацио да изађем опет кроз прозор, пошто сам доказала да умем.

Сета се зачула у њеном гласу, као и увек кад би помињала деда-Јоцу и бака-Милијану. Била је ћерка јединица (као и ја доскоро), веома везана за родитеље; и после толико година, још увек је тихо, прикривено патила за њима. Говорила би у тим тренуцима како мужеве и жене можеш мењати, деца имају свој живот, а без родитеља, браће и сестара остајеш сам на свету... Али данас јој није био дан за самосажаљевање. Затресла је главом и погледала ме у очи:

– Нудим ти компромис. Нећу ти правити сачекуше, нити те на силу задржавати код куће, уколико ме увек обавестиш где ћеш, до када и с ким. Не тражим детаље, тек толико да не бринем. У разумним границама, и са мојом дозволом, можеш кад год хоћеш да изађеш са нормалним дечком какав је тај Ралетов... Ух, шта ли му дође... Пасторак?

– Боже, мама, каква реч! – заценила сам се. – Звучи као име напуштеног младунчета поцепаних чарапа!

– Вала баш. Него, је ли ти довољно фер моја понуда?

– Више него фер, мама. И обећавам ти да те нећу више лагати и запостављати школске обавезе.

Била сам искрено дирнута.

– Бла, бла, бла – зевнула је Љубица. – Бриши у кревет. Још ћу и да ти поверујем.

Нисам ни знала колико сам уморна...

Данијела Костић, рођена 12. јануара 1974. у Београду, где живи и данас. Дипломирала на групи за српски језик и књижевност београдског Филолошког факултета и сада предаје у својој некадашњој основној школи. Објавила до сада две збирке поезије (*Лилит и хохштайлер*, Међурепубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност, Пљевља 1995. и *Via Dolorosa*, Књижевна омладина Ваљева 1997).

Ово су одломци из њеног првог романа у рукопису, *Осим ако не*.

Ана Павловић

КЛИКЕРИ

За све оне који су играли кликере на утабаној земљи, у прашини... За све оне којима су кликери – дијаманти њихових детињства.

У крају где сам одрасла, између две зграде, било је велико, прелепо двориште. Пољана за фудбал, парк са љуљашкама, клацкалицама, клупама и црвеним пењалицама – „ракетом" и „бананом". Имали смо чак и ону „вртешку" – троје се попне на њу, а двоје је гурају и трче у круг, и врте...врте... врте... док не попадају од умора. Онда се заменимо, па све испочетка.

Имали смо и атомско склониште, које је лети служило за разноразне авантуре, а зими за санкање, наравно.

Свуда је било дрвеће, не сећам се које. Сећам се само оних чувених „шљивцига" и великог, старог багрема. Његова крошња крије многе тајне, и дан-данас. Лепе, тужне, љубавне, велике и мале. А у његовој сенци крила се једна права мала арена. Арена од утабане земље, са издубљеном рупом на средини и урезаним линијама около, које су означавале одакле се „гађа".

Чим освану први топли дани, сви дечаци и девојчице из краја би истрчали у двориште и размилели се по њему као чета вредних мрава. Неко на љуљашку, неко на „ракету", а моји другари Пеђа, Аца и ја – у хлад багрема, у арену. Свако би донео своје најбоље кликере – стакленце, џомбе, оне са шареним перцима или оне „разбијаче". Да покаже шта зна, шта може. И нема љутње – ко победи, носи све кликере.

Играли смо озбиљно – нема шале, нема попуштања, то је била борба за част, за победу. Ипак, ако ћемо искрено, мене су мало пуштали, јер сам девојчица. Мало су ми гледали кроз прсте, али не превише. Поготово не ако сам им узела омиљеног „разбијача".

Умели смо сатима да играмо, у тишини, да не разменимо ни једну једину реч. Чули би се само звонки ударци кликера о кликер, понеко „То!" или „Ух... Јој..." и у даљини, као да је километрима далеко, граја деце, смех.

Организовали смо и турнире – дечаци против девојчица, мали против великих. Навијало се из свег гласа, из срца. Али, играло се поштено, знала су се правила и поштовала су се, без поговора. „Рука руци, нека бољи победи..."

•

Прошла сам скоро својом старом улицом, својим старим крајем. Двориште је било пусто. Љуљашке поломљене. Клацкалица више нема. Остале су само клупе, стари багрем и под њим нека нова арена. Осмехнула сам се и пришла. Могла бих се заклети да сам чула Пеђин смех, ударце кликера, навијање...

Моје успомене прекинуо је тихи дечији глас: „Тето, може једна партија? Имам један шарени за Вас... да играмо... немам с ким..."

„Може, малиша... Али, нема 'Ђидања'..."

МАЛА ГЛАВА

Једног дана, мама је била заузета у кухињи, а тата је био за компјутером. Удубио се у свој „посао". Није ни приметио када је девојчица пришла.

– Тата, шта радиш? – упитала је.

Тата се мало тргнуо, погледао у њу, па у екран монитора и мирним гласом рекао:

– Дефрагментацију диска.

Заиста, на екрану су титрали неки црвени и плави квадратићи, неке бројке су се мењале... Звучало је као јако озбиљан посао, поготово њој – маленој.

– А шта ти је то... деф... ре... дефр... гме... – покушала је да понови ту тако тешку, компликовану, реч.

Тата се нашао у проблему – како објаснити сликовито, али једноставно, нешто тако сложено и стручно?

– Видиш, у компјутеру постоји једна мала глава, која чита све што ставиш у њега. Слике, филмове, музику, оно што си написала или нацртала, компјутер чува у посебним фиокицама. Е, кад те фиокице нису сређене како треба, тада та мала глава иде у круг и враћа се, тамо-вамо, да би могла све да прочита. А то није добро за компјутер. Онда мора да се уради дефрагментација диска, компјутер премешта све на своје место... сређује их, као кад ти сређујеш собу, да та мала глава не би морала да трчи тамо-вамо

Тата је самозадовољно завршио своје „излагање", али није наишао на разумевање – напротив.

– Мала глава?!? Мама, реци тати да не лупа глупости! Каже – у компјутеру живе мали људи који сређују фиоке! Мала глава??? Знаш шта, тата? Ако нећеш да ми кажеш – немој, али не мораш да ме зезаш! – љутито је одбрусила.

Мама и тата су се само погледали и праснули су у смех...

У великим књигама о васпитавању, лечењу, мажењу и пажењу деце – неки паметни људи су написали да би деци требало говорити само истину.

Понекада и велике књиге погреше… Дешава се и најбољима...

НЕКАДА ДАВНО...

Пре неколико дана, дечак од девет година питао је своју мајку:

– И шта ја сад да радим? Не могу да играм игрицу на компјутеру, тата прави неки пројекат! Не могу ни на лаптопу, ти пишеш неку причу! Не могу да гледам телевизију у дневној соби, бака гледа серију, а сека је у малој соби – учи! И шта ја да радим?

У очима му се видео очај, потпуна беспомоћност и разочараност! Он **заиста** није имао идеју шта би могао да ради! Нису му се допали савети: читај књигу (досадна је), уради домаћи (немам ништа за домаћи), учи Природу и друштво (зашто да учим кад знам стране света), иди напоље (немам с ким), играј се (немам с ким, а и немам чим – све игре су досадне, а играчке за бебе)...За све је имао одговор, сасвим „добар".

Мајка је, као и све мајке у тој ситуацији, дубоко уздахнула, затворила лаптоп и погледала свог сина у очи. Испричала му је једну причу...

– Било је то некада давно, у једној земљи сличној овој. Живела је у тој земљи једна девојчица, слична теби. Ишла је у школу, учила је да чита, да пише, играла се, смејала... све исто као и ти. Али, њене игре су биле другачије од твојих. Она није имала петнаест Барбика, имала је лутке – обичне, најобичније, али за њу – најлепше на свету. Сатима их је облачила и пресвлачила у своје „креације", које је сама шила, или боље речено – умотавала их је у разноразне крпице које су остале њеној баки после шивења. Она је са другарицама играла ластиш, цупкала је неуморно, док не погреши, са другарима се играла кликерима или „између две ватре", прескакала вијачу и вртела хула-хоп. А када падне снег – правила је Снешка, грудвала се и спуштала низ брдо, све док јој руке не постану леденице. Она није имала компјутер, ни игрице, имала је слагалице, „Човече, не љути се" и књиге... А телевизија... на телевизији је тих дана био *Школски програм*, ту и тамо нека дечија емисија и наравно – цртани филм у седам и петнаест увече. На једном јединому каналу – један једини цртани филм. Кад би се случајно догодило да после тог једног јединог цртања пусте још један, то је било славље за њу! После

цртања, прање зуба и у кревет. И сваког дана тако. Онда се појавио други канал, па и трећи – много година касније. Нигде веће среће! Била је најсрећнија девојчица на свету!

Син, који је пажљиво слушао, замислио се мало и рекао:

– Мама, та твоја прича је заиста невероватна – права научна фантастика! Девојчица која живи у свету без компјутера, цртања и игрица... Немој то да пишеш, то је без везе!

Окренуо се, узео свој мобилни телефон и позвао најбољег другара. Пре него што је затворио врата своје собе, мајка је чула делић разговора: „Маки, можеш ли да замислиш – моја мама пише причу о некој девојчици која живи без компјутера... да... ха, ха, ха... ма нема... нема ни цртање, ни игрице... лудило!"

Мајка се насмејала и сама за себе рекла:

– Нећу, сине, то да пишем... То ћу да памтим, док сам жива...

Ана Павловић, рођена 21. јуна 1978. године у Београду, где је остала до дана данашњег. Иако је завршила средњу економску школу, живот ју је одвео на потпуно другу страну – 1999. године завршава обуку студија *Принц* као инструктор плеса за децу, затим оснива своју групу глумаца и аниматора. После вишегодишњег рада са децом, група глумаца и аниматора постаје Удружење *Кофер Театар Тира* – позориште за децу, чији је она председник. Са својим представама за децу гостује по целој Србији, у малим и великим школама, у вртићима, домовима културе...

Поред глуме и анимације, опробала се и у писању сценарија за представе које изводи *Кофер Театар Тира*, а затим и у писању кратких прича. Ово јој је прво објављивање.

ЕКСЛИБРИС
EX LIBRIS

Јелена Јеремић

МРЕЖА ОГРАНАКА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО – ДОСТУПНОСТ БИБЛИОТЕЧКЕ ГРАЂЕ СЕОСКОМ СТАНОВНИШТВУ

Народна библиотека Смедерево је *Законом о библиотечкој делатности*, донетим 1994. године, и *Решењем министра за културу* одређена за Матичну библиотеку Подунавског округа, који чине општине Смедерево, Велика Плана и Смедеревска Паланка. Наша Библиотека има ингеренције над стручним радом више од 70 библиотека, које на овој територији обављају библиотечку делатност (општинске, месне, школске, специјалне библиотеке и библиотечки огранци) и стара се о унапређењу ове делатности. Матичне делатности су *Законом* одређене, и оне, између осталог, обухватају: пружање стручне помоћи библиотекама, надзор над стручним радом библиотека, старање о усавршавању кадрова за обављање библиотечке делатности, праћење и проучавање стања, потреба и услова рада у библиотечкој делатности, предлагање мера за унапређивање библиотечке делатности и њихово спровођење.

Посебна пажња и одговорност посвећује се раду огранака као организационих јединица Народне библиотеке Смедерево. По мишљењу комисије Народне библиотеке Србије, која је обавила стручни надзор над радом, између осталог, и ових огранака, наша мрежа библиотека је једна од најуспешнијих и најразвијенијих мрежа огранака на територији Републике Србије у овом тренутку.

Јавне библиотеке на територији Подунавља у прошлости

Народна библиотека Смедерево је најстарија установа културе у граду, основана 1846. године. После *Читалишта у Београду, Смедеревско читалиште* је било друга јавна библиотека у тадашњој Кнежевини Србији.

Крајем 19. и почетком 20. века, забележено је оснивање још неколико библиотека на територији коју данас покрива Подунавски округ. *Читаоница у Паланци* (данашња Смедеревска Паланка) основана је у јануару 1869. године; *Марковачка читаоница* (у селу Марковац, на територији данашње Велике Плане) установљена је 1872. године. На подручју Смедерева основано је неколико сеоских

библиотека: *Читаоница сараорачкоі уједињења* (у Сараорцима) отворена је 1875. године; *Читаоница Станише Адамовића*, у Скобељу, тестаментом је утврђена 1888. године, али је остварена тек 1931. г., када је подигнут први сеоски дом културе у овом делу Србије, са библиотеком и позоришном салом; у Осипаоници је 1907. године основана *Народна читаоница и књижница.*

То нам даје за право да тврдимо да је традиција јавног, народног библиотекарства на територији Смедерева, али и Подунавског округа, дуга. Судбина ових библиотека је иста као и судбина свих библиотека у Србији основаних у овом периоду, и о томе се доста зна – честа гашења, условљена материјалним оскудицама и ратним временима и поновна покретања. Период после Другог светског рата, нарочито седамдесете и осамдесете године 20. века, обележило је поновно покретање сеоских библиотека и библиотечких огранака. Примера ради, крајем 1979. године тадашња Градска народна библиотека Смедерево, матична за општину Смедерево, старала се о раду 23 библиотеке (16 у сеоским месним заједницама, једне у градској месној заједници, 4 огранка у ООУР-има и 2 огранка у дечјем вртићу), уз развијену мрежу школских и специјалних библиотека.

Крај 20. века у српском библиотекарству обележило је, између осталог, и гашење месних, сеоских библиотека. Слично је било и у општини Смедерево. До 1990. године, углавном захваљујући одлукама месних заједница, што је било условљено њиховом лошом материјалном ситуацијом, већина библиотека је престала са радом. Из неких је књижни фонд повучен, али је у већини места остао, у уверењу да ће се рад ових месних библиотека поново активирати. Континуирано су наставиле да раде две библиотеке као огранци Народне библиотеке Смедерево и две у статусу месних библиотека.

Мрежа библиотечких оіранака Народне библиотеке Смедерево данас

Отварање и реактивирање библиотечких огранака у селима смедеревске општине интензивније је покренуто 2000. године. На територији града Смедерева, у овом тренутку, ради десет сеоских библиотека (Липе, Враново, Врбовац, Михајловац, Колари, Лугавчина, Скобаљ, Сараорци, Раља и Радинац) и све имају статус огранка Народне библиотеке Смедерево, што је новина, јер је већина месних библиотека до тада била у надлежности месних заједница.

Матично одељење Народне библиотеке Смедерево сачинило је 2003. године *Проірам ревитализације месних библиотека у општини Смедерево*, и то на основу постулата тадашњег *Стандарда за народне библиотеке*[1], на основу података добијених и виђених на терену и исказаних потреба и интересовања. С обзиром на то да у већини места у смедеревској општини постоје просторије наменски одређене за библиотеке, у саставу домова културе или у просторијама месних заједница, или просторије које могу да се искористе за ову намену, уз већа или мања улагања, определили смо се за развој стационарних библиотечких огранака. Тој одлуци је допринео и географски положај насеља, добри путеви и остала инфраструктура, као и постојећи књижни фонд. Документ је усвојила градска влада, и што је још важније, по том *Проіраму* се, захваљујући сарадњи са Градом Смедеревом и месним заједницама, приступило његовој реализацији. Огранци се отварају у месним заједницама са више од 1000 становника, у којима постоје просторни и други технички услови, почетни књижни фонд, као и потребе и заинтересованост месног становништва. Оно што охрабрује јесте да је приметно интересовање и у осталим срединама за отварање библиотека, јер су мештани и локална руководства схватили да су библиотеке, најчешће, једина места у њиховим срединама где се на квалитетан начин може додатно едуковати или забавити.

Оріанизација рада библиотечких оіранака

Новина у овом *Проіраму* је што су све месне библиотеке постале огранци и што као такве организационо припадају Народној библиотеци Смедерево. О њима се непосредно стара и њихов рад координира Матично одељење. Јединствена организација, стручна правила и нормативи видљиви су у сваком огранку. Чврста повезаност са матичном библиотеком, дневна координација рада, положени стручни испити из библиотечке делатности радника који раде у огранцима и инсистирање на сарадњи са локалним самоуправама, дали су резултате у раду.

Приликом отварања новог огранка и организовања рада, потписују се уговори који јасно дефинишу обавезе потписника, односно Библиотеке, месних заједница и Градске управе. Професионалан и коректан однос према месним заједницама резултирао је и њиховим већим ангажовањем у одржавању или реновирању просторија, али и учешћем у куповини нових књига. Сви запослени у библиотечким огранцима, који покривају рад у 10 огранака,

1 Стандарди за народне библиотеке, Заједница библиотека 15, 1-4 (1987): 35.

стално су запослени у Народној библиотеци Смедерево, са свим обавезама, али и правима која проистичу из тога. Регулисан радни однос, радно време и припадност систему дали су као резултат одговорност запослених, професионализам, преданост, али и ентузијазам, без којег се у библиотекарству не може.

Функционисање огранака могуће је ако у њиховом финансирању учествује више учесника. Тако се донекле ублажавају финансијски проблеми, који су евидентни и који доводе у питање одрживост огранака (одржавање простора, грејање, набавка нове библиотечке грађе). Месна руководства су такође схватила да библиотеке треба да добију добре, солидне просторије, у центру насеља, у којима ће њихова деца и мештани имати добре услове за рад или забаву. На професионалан и коректан однос који имамо према месним заједницама одговарају бригом и учешћем у адаптацији и опремању просторија и куповини књига из месног самодоприноса. Наши огранци су се изборили да месне заједнице планирају годишњи постотак за куповину књига, тако да поред локалног КУД-а и фудбалског клуба и библиотеке имају своје следовање.

Плате запослених у огранцима финансирају се из буџета града. У пет огранака, од десет, раде особе које иначе живе у овим селима. Осим финансијског момента, јер се остварује уштеда буџета на путним трошковима, много већи ефекат даје чињеница да ови запослени познају своју средину, њене потребе и могућности, као и то да остварују добру сарадњу са локалним властима и мештанима. Искуство из своје средине преносе у друге огранке у којима раде.

Осим ових извора финансирања (буџет града, месни самодопринос, чланарина), запослени у огранцима су спремни да личним залагањем обезбеде додатна средства за набавку књига (донације од приватних лица или удружења, које се уредно евидентирају и којима се Народна библиотека Смедерево пригодно захваљује; зарада од комерцијалних активности, нпр. продаје књига; зарада од закупа места приликом одређених сеоских светковина).

Матично одељење је задужено за целокупну организацију рада огранака и за набавку и обраду књига. Дневна комуникација међу нама, редовно достављање информација и статистичких података, њихово праћење и анализа – свакодневни су. Сви подаци о раду огранака (статистички, учешће месних заједница у финансирању, подаци о реализованим културно-просветним делатностима) јавни су и саставни су део наших годишњих извештаја и планова рада. На седницама градске владе и скупштинским заседањима неретко се управо највише говори о раду огранака. Матична

библиотека не занемарује сугестије и предлоге који пристижу из ових средина и на њих се увек реагује. Такође, активности у селима се оглашавају, а о догађајима у матичној библиотеци обавештени су и мештани ових насеља. Велико задовољство представља чињеница да је на све чешћим интернет-презентацијама наших села посебан одељак увек посвећен огранку Библиотеке у том селу.

Сврха и циљеви оргганизовања огранака

Библиотечки огранци се, дакле, формирају као јединице матичне библиотеке са истим задатком који имају све јавне библиотеке, дефинисаним *Законом о библиотечкој делатности* („Службени гласник РС", бр. 34/94, 101/2005), *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека* и *Стандарду за јавне библиотеке у Републици Србији* – „задовољавање информационих, културних, образовних и рекреативних потреба становника на подручју које огранак покрива"[2].

С обзиром на социо-културолошки и образовни профил наших корисника у огранцима и на њихову старосну структуру, наши библиотечки огранци акценат стављају на испуњавање неколико основних циљева и задатака, постављених *IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека*[3] и *IFLA/UNESCO Манифестом за јавне библиотеке*[4] – уводе и негују читалачке навике код деце, помажу образовне процесе, развијају креативност код корисника и пре свега су локални центри који негују културно наслеђе и развијају нове облике културних дешавања.

Категорије предшколаца и првака уводе се у библиотеке већ првих дана школске године. Уз бесплатну чланску карту, сликовницу коју одаберу, пригодни програм у којем сами учествују тако што рецитују стихове, или им се читају бајке, или им је у госте дошао песник којег препознају, они одлазе испуњени, и врло брзо се враћају, у пратњи родитеља, који се укључују у дететове активности, а неретко и сами позајме књигу.

У скоро свим местима у којима функционишу огранци постоје потпуне основне школе са формираним школским библиотекама. Иако нам је циљна група иста, јер су ученици најбројнија

2 Библиотекарско друштво Србије, *Стандард за јавне библиотеке у Републици Србији*, http://bds.rs/gpage123.html (преузето 4. 4. 2011)

3 *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека* (Београд, Народна библиотека Србије – Библиотека града Београда, 2005), 9.

4 *IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке*, у *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека* (Београд, Народна библиотека Србије – Библиотека града Београда, 2005), 67.

категорија уписаних, наши огранци представљају допуну школском програму, не дуплирајући активности нити књижни фонд, већ реализујући своје активности у сагласју, или као помоћ наставном процесу. У том смислу, неретко се одржавају школски часови у огранцима на одређене теме, или се наставном кадру понуди грађа којом може да илуструје свој час. Ученицима се помаже да пронађу информације у референталној збирци. Поред израде информативних листа нових књига, књижничари односе нове књиге у школу. Све то подразумева изузетно добру сарадњу са школом и наставним кадром.

У сарадњи са месним заједницама набавља се стручна пољопривредна литература, али и публикације из области психологије, историје и других наука, које користе категорије одраслих корисника. За категорије научних радника и истраживача, који живе на територијама ових огранака и баве се истраживањима везаним за те локалитете, доставља се грађа које нема у огранцима, на основу њихових изнетих захтева, а у сарадњи огранка и матичне библиотеке.

Библиотеке омогућавају својим корисницима развијање креативности. То се пре свега огледа у раду са школском популацијом, за коју се организују различити облици рада – литерарни и ликовни конкурси, представљање њихових радова у библиотеци, креативне радионице, вођење *Читалачког дневника*, организовање читалачког часа када читају своје радове на различите теме. Младим стваралоцима се пружа могућност да представе своје стваралаштво у својој средини, али и у матичној библиотеци. Народна библиотека Смедерево је у оквиру своје издавачке делатности, у едицији *Клинци писци*, објавила збирку песама ученице из села Врбовца, збирку прича ученика из села Михајловца и збирку *Чаробно семе: нове бајке о Смедеревљу*, у којој су сабрани радови ученика основних школа, међу којима се налазе и корисници из огранака.

Захваљујући огранку, који је спона између матичне библиотеке и локалне средине, младима се пружа могућност да учествују у свим акцијама и програмима који се организују и на нивоу града (*Читалачка значка*, *Стиховизија*, литерарни конкурси итд.).

Месне библиотеке су локални центри, средишта информација и лепих дешавања у својој средини. Оне прикупљају податке о локалној заједници и омогућавају да буду сачувани, али и доступни корисницима. Библиотеке се труде да понуде својим корисницима што више нових информација, не занемарујући, пре свега, саму локалну средину, негујући и чувајући традицију и вредности карактеристичне за тај крај. Тако се у њима може наћи грађа битна

и важна не само за Смедерево већ и за саму ту средину. Сва насеља у смедеревској општини имају богато историјско и културно наслеђе. Библиотеке у овим местима чувају сећање и пружају податке о знаменитим личностима пониклим са ових простора (Илија Милосављевић Коларац из Колара, песник Танасије Младеновић из Сараораца, писац Живорад Лазић из Лугавчине и многи други), о историјским догађајима (личностима и догађајима везаним за Први српски устанак, догађајима из Првог светског рата – Врбовачкој коси у селу Врбовцу, оснивању прве Земљорадничке задруге у Србији 1894. године у селу Вранову), о народној традицији и специфичностима села (*Биљани петак* у Михајловцу, *Пастирски дани* у Липама, *Дани купине* у Врбовцу, *Извор живе речи* у Коларима, сеоске славе и заветине).

Библиотеке уступају своје просторе за друга културна дешавања, или се, као незаобилазан сегмент културе и живота на селу, укључују у активности других институција (школа, месних заједница, цркве, културно-уметничког друштва), показујући на тај начин да су библиотеке отворене и доступне свима.

Задовољавање потреба корисника

Свесни да не испуњавамо *Стандард* у свим категоријама, пре свега оним које не зависе директно од нас, али не одустајући од њих, покушавамо да то надокнадимо у следећем – раду са корисницима.

Рад са корисницима је, свакако, најбитнији сегмент пословања Народне библиотеке Смедерево, и све активности су усмерене на задовољавање потреба и захтева корисника.

Највећи број уписаних корисника чини основношколска популација, за коју се набавља највећи проценат књига и креирају програми. Истовремено, не занемарују се остале структуре становника. Праћењем и реализацијом њихових захтева, ствара се поверење код корисника и уверење да ће изнети захтев бити испуњен, било да се књига позајмљује из матичне библиотеке или се доноси из другог огранка. Упоредо се контактира и са институцијама и удружењима у селима и прате се њихове потребе, колективне или личне (месна заједница, црква, школа, земљорадничка задруга, клуб жена, клуб ловаца, удружење потомака ратника итд.).

Набавка књига обавља се куповином и поклоном. Највећи проценат приновљених књига, по оба основа, реализује се преко Народне библиотеке Смедерево – Матичног одељења. Набавка се реализује према исказаним потребама, у договору са књижничарима, на једној страни, и руководством Библиотеке, на другој.

Притом се води рачуна да у набавци буду узете у обзир публикације за све старосне групе и за све нивое интересовања, јер, на наше велико задовољство, примећено је појачано интересовање популације одраслих корисника, који, најчешће уз своју децу, или анимирани нашим програмима, долазе у библиотеке.

Целокупна издавачка продукција Народне библиотеке Смедерево, која је профилисана тако да на различите начине афирмише завичајност, и у којој се врло често налазе подаци везани за сеоске средине, као и *Mons Aureus*, часопис који издаје наша Библиотека и који има сталну рубрику о библиотекарству, *Екслибрис*, редовно се достављају нашим огранцима.

Последњих година значајну ставку у набавци чине књиге набављене откупом преко Министарства културе. Такође, Народна библиотека Србије нам за сваки нови огранак обезбеди најмање по 200 наслова нових књига.

Утврђен начин куповине је и учешће месних заједница, коју одговорно реализују наши књижничари, најчешће на Сајму књига. Притом, сваки огранак набавља литературу за себе, водећи рачуна о исказаним потребама и захтевима корисника и о квалитету набављене литературе. Сеоско становништво нимало не заостаје у информисаности и захтевима за новим, популарним књигама. Управо због тога се трудимо да се и тамо нађу награђени романи (НИН-ова награда, Нобелова награда, најчитанија књига у библиотекама, хит романи). Набавка преко Народне библиотеке Смедерево и месних заједница је апсолутно координисана, дакле, нема дуплираних наслова, нити набавке у непотребном броју примерака. Средствима добијеним од физичких лица или удружења најчешће се набављају књиге из одређене области (пољопривредна литература), одређеног жанра (историјски, љубавни, авантуристички романи), а врло често конкретни наслови.

На основу своје чланске карте, корисници свих наших огранака, где је чланарина 50% нижа него у градској библиотеци, могу користити књижни фонд Народне библиотеке Смедерево. Исти принцип важи и за општинске библиотеке на територији Подунавског округа. Становници из местâ која нису покривена огранцима упућују се у најбижи огранак, уколико им то одговара.

Сарадња међу књижничарима је изванредна. Уколико је корисник из једног места исказао жељу и потребу за књигом које нема у библиотеци у том месту, он је, као члан огранка, може користити у матичној библиотеци, може је књижничар позајмити у његово име, или је добити из другог огранка.

Књижничар се ангажује и на анимацији мештана кроз књижевне програме са писцима, изложбе књига посвећене јубилејима, националним празницима, личностима или локалним обележјима, одржавање различитих радионица и часова у којима учествује школска популација, спровођење акција Народне библиотеке Смедерево, популаризацију књиге и читања кроз књижевне програме, израду листâ најчитанијих и приновљених књига и остале видове културно-просветне делатности.

Захваљујући доброј сарадњи огранака са месним заједницама и школама, све акције Народне библиотеке Смедерево наилазе на добар одазив: *Читалачка значка*, *Лето уз књигу*, колективни уписи, уписи са попустом.

Корисници се награђују у самим огранцима (најчешће бесплатним уписом), али и у матичној библиотеци, приликом Дана Библиотеке (уписом и књигом). Награђујемо њихову активност и посебан однос који имају према књизи и библиотеци.

Брига о корисницима се не огледа само у набавци књижног фонда, реализацији програма и анимацији корисника већ и у свим облицима свакодневног рада и комуникације са корисницима. Радно време је прилагођено корисницима. Неретко се, међутим, огранци отварају и викендом или ван радног времена, јер су књижничари доступни својим мештанима. Просторије су уређене, оплемењене радовима деце, информацијама, неким другим пригодним садржајима или биљем.

У огранцима ради библиотечки кадар – књижничари са завршеном средњом школом, одговарајућег занимања, са положеним стручним испитом из библиотечке делатности за занимање књижничар. Као и остали запослени, радници из огранака су укључени у програм едукације, али су укључени и у радне процесе у матичној библиотеци, што им омогућава увид у ширину послова у библиотекарству и својеврсну обуку у пословима које не обављају свакодневно у својим местима.

Осим стручне едукације, запослени у огранцима су свесни да у својим местима презентују матичну библиотеку и њену пословну политику. Њихове индивидуалне особине, вештина комуникације, позитиван став према библиотеци, корисницима и локалној средини, смисао за тимски рад, флексибилност у раду, одговорност, спремност да усвајају и креирају нове облике рада дају резултата у њиховим срединама.

Наш огранак у Липама, који има најдужу традицију као огранак који ради у континуитету, добио је 2007. године, на Власинским сусретима, *Признање за успешан рад са корисницима*.

Народна библиотека Смедерево ће и надаље развијати мрежу библиотечких огранака на подручју своје матичности и инсистирати на квалитету услуга и богатству понуда.

Литература

1. *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека*. Београд: Народна библиотека Србије – Библиотека града Београда, 2005.
2. Библиотекарско друштво Србије. *Стандард за јавне библиотеке у Републици Србији*. http://bds.rs/gpage123.html (преузето 4. 4. 2011)
3. Стаматовић, Десанка. *Читалишта у Србији у XIX веку*. Београд: Народна библиотека Србије, 1984.
4. Ковијанић, Гаврило. *Траіом читалишта у Србији*. Београд: Народна књига – Библиотека града Београда, 1986.
5. Миленковић, Србислав. *Смедеревска библиотека*. Смедерево: Народна библиотека – Скупштина општине, 1996.
6. Павловић, Леонтије, Србислав Миленковић, Станиша Петронијевић и Бојка Вулетић. *Смедеревске библиотеке*. Смедерево: Народна библиотека, 1986.

7 РАЗЛОГА ДА ПОСТАНЕТЕ ИЛИ ОСТАНЕТЕ ЧЛАН НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО

1. По цени годишње чланарине можете купити једну књигу, а прочитати их много више.
2. Немате навику да купујете дневну штампу, а желите да будете информисани – прочитајте је у читаоницама Библиотеке.
3. Чланови Библиотеке могу користити бесплатно интернет.
4. Спремате испит, матурски, дипломски рад? Све што Вам треба налази се на Научном одељењу и у фонду Библиотеке.
5. Желите да ваше дете квалитетно испуни своје слободно време? Укључите га у активности Дечјег одељења!
6. Не морате трошити време одлазећи у други град да бисте купили омиљени наслов – учините то у књижари Библиотеке.
7. Члан Библиотеке у нашој књижари може купити књигу са 10% попуста и користити најповољније услуге фотокопирања.

Упис је почео, висина чланарине није промењена, а ми Вас са радошћу чекамо!

Годишња чланарина	За одрасле 700,00 динара За децу 600,00 динара За пензионере 500,00 динара
Породична чланарина	Уписом два члана породице, остали стичу право бесплатног уписа
Колективни упис за ученике и наставнике	За групе од 10 ученика или наставника цена годишње чланарине је 500,00 динара
За запослене	Група од 10 запослених има право на упис по цени од 600,00 динара
Попуст за студенте	Редовни и ванредни студенти могу се учланити по цени од 500,00 динара
Бесплатан упис за ђаке прваке!	
Бесплатно коришћење Интернета за чланове библиотеке!	

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО
Карађорђева 5, Тел/факс: 026/222-270, Књижара: 026/222-967, www.biblioteka-smederevo.org.rs, knjigohraniteljica@open.telekom.rs

Добро дошли у Народну библиотеку Смедерево!

Ја имам маму, тату, бату, секу и Народну библиотеку!

ИЗДАЊА
НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО
У 2011. ГОДИНИ

	Милосав Мирковић **СМЕДЕРЕВО ГРАД НА РАМЕНУ РЕКЕ** 200,00		*Марија Живић* **ЗНАМ КО СИ ТИ** **I KNOW WHO YOU ARE** 200,00
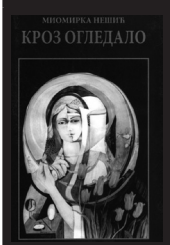	*Миомирка Нешић* **КРОЗ ОГЛЕДАЛО** 300,00	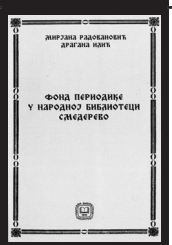	*Мирјана Радовановић* *Драгана Илић* **ФОНД ПЕРИОДИКЕ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ СМЕДЕРЕВО** 250,00
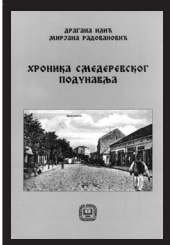	*Драгана Илић* *Мирјана Радовановић* **ХРОНИКА СМЕДЕРЕВСКОГ ПОДУНАВЉА** 250,00	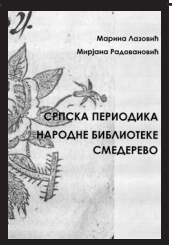	*Марина Лазовић* *Мирјана Радовановић* **СРПСКА ПЕРИОДИКА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СМЕДЕРЕВО** 400,00
	Александар *М. Стојановић* **НЕОСТВАРЕНИ СНОВИ** 300,00		*Милосав Илић* **ТРАГОМ ЗАБОРАВЉЕНИХ ПРЕДАКА** 350,00
	Биљана Живановић *Јелена Јеремић* **СТИХОВИЗИЈА 2** 200,00		

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд
82+7+3
MONS Aureus : часопис за књижевност, уметност и друштвена питања / главни и одговорни уредник Драган Мрдаковић. – Год. 1, бр. 1 (2003)– . – Смедерево (Карађорђева 5) : Народна библиотека Смедерево, 2003– (Смедерево : Newpress). – 23 cm
Четири пута годишње
ISSN 1451–3846 = Mons Aureus
COBISS.SR–ID 111007500